

Ramon Farrés Puntí

ANTONI POUS, POETA I TRADUCTOR

Tesi doctoral dirigida per Joan Fontcuberta

Departament de Traducció i d'Interpretació

Universitat Autònoma de Barcelona

2001

PRESENTACIÓ

La figura d'Antoni Pous recorre el món literari català del tercer quart del segle XX, però ho fa d'una manera podríem dir-ne soterrada. La seva poesia va impressionar Carles Riba quan tot just tenia divuit anys i Miquel Martí i Pol el va considerar el seu mestre mentre va viure, però tot i això el nom d'Antoni Pous no figura en cap manual o antologia de la poesia catalana del seu temps; Jordi Sarsanedas l'ha qualificat com "un dels més purs intel·lectuals que jo hagi conegut", i amb tot la seva vessant d'assagista és tant o més desconeguda que la de poeta; va ser un incansable impulsor de publicacions, iniciatives i actes literaris de tota mena en ple franquisme, però el seu nom no ha quedat gravat com el d'altres a la consciència col·lectiva de la societat catalana; va traduir Walter Benjamin i Paul Celan en un moment en què aquests dos autors essencials de la literatura alemanya del mil nou-cents eren pràcticament desconeguts a la Península Ibèrica, però tampoc com a traductor no ha assolit el reconeixement públic.

No obstant això, l'efecte soterrat de la seva personalitat i la seva obra ha seguit mantenint-se viu més enllà de la seva mort prematura l'any 1976: a Vic continua publicant-se la revista de poesia que ell va contribuir a concebre i a la qual va donar nom: *Reduccions*, un model del rigor i la serietat que Pous va buscar sempre en els seus projectes literaris; els estudiants d'ensenyament mitjà de la comarca d'Osona són convocats cada any a participar en un concurs que porta el nom d'Antoni Pous i premia els treballs de creació literària, assaig i recerca; a la seva vila natal, Manlleu, l'any 1990 se li va fer un gran homenatge, amb motiu del qual es va posar a l'institut d'ensenyament mitjà de la localitat el nom d'Antoni Pous i Argila; a Igualada el 1999 es va recordar en un emotiu acte públic la ingent tasca cultural que va dur a terme en aquesta ciutat a començament dels anys seixanta al capdavant del grup Lacetània i com a impulsor de la revista *Textos*, i a Alemanya i Suïssa diversos deixebles seus continuen actius en la tasca de dignificar els estudis i les publicacions de llengua i literatura catalanes.

La constatació d'aquesta paradoxa, de la qual he estat testimoni de manera repetida al llarg de la meua vida –com a alumne d'alguns dels seus companys de l'anomenat Grup de Vic, com a continuador d'algunes iniciatives literàries de la gent de la seva generació a la comarca d'Osona, i més tard en retrobar la seva petja a Alemanya, on vaig treballar durant uns anys com a professor de català i traductor–, va fer-me decidir a emprendre un treball de recerca entre detectivesca i arqueològica per fer emergir a la superfície tot el que quedava sota aquella punta d'iceberg que va ser per a mi durant molts anys el nom d'Antoni Pous.

Aquest ha estat l'objectiu principal: reconstruir la seva trajectòria vital, catalogar la seva obra escrita, tant en vers com en prosa, i finalment fer una anàlisi exhaustiva de la seva tasca de traductor. Al cap i a la fi aquest treball ha estat dut a terme dintre del programa de doctorat de Teoria de la Traducció de la Facultat de Traducció i d'Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona, i per tant l'aspecte a destacar de la complexa personalitat de Pous era aquest, el de traductor. Però Pous va ser un d'aquests traductors que entenen la traducció com una forma més de l'activitat literària o intel·lectual, i és per això que les seves traduccions no es poden separar de les seves creacions escrites. Alhora, Pous va ser tal vegada un dels darrers representants d'aquella figura de l'intel·lectual i escriptor hereva del romanticisme, en la qual la vida i l'obra es troben estretament trenades. Així doncs, per poder analitzar de manera eficaç les traduccions d'Antoni Pous, cal estudiar abans la seva obra pròpia, i per entendre la seva obra és indispensable conèixer la seva vida. D'aquí l'estructura del treball en quatre grans blocs: 1. L'home; 2. El pensament; 3. La poesia; 4. Les traduccions.

Els textos de Pous publicats en vida o després de la seva mort són escassos, de manera que ha calgut anar a les fonts, als textos originals que conserven bàsicament la seva germana Joaquina Pous i la seva neboda Assumpta Vinyeta a Manlleu i Barcelona respectivament, i la qui va ser la seva companya durant els últims anys, Susanne Wipf, a Zuric. També m'han facilitat textos de Pous els seus antics companys de seminari i amics Ramon Cotrina, Segimon Serrallonga i Ricard Torrents. En el cas de Serrallonga, a més, he pogut consultar les seves valuosíssimes notes sobre els textos originals, que ell havia treballat amb l'objectiu de classificar-los i en alguns casos també publicar-los.

De la mateixa manera, és molt reduïda la bibliografia publicada sobre la personalitat i l'obra de Pous. Per aquest motiu he hagut de recórrer també a la informació de primera mà que podien aportar les persones que van tenir-hi una estreta relació personal o intel·lectual, sigui a partir de la correspondència que van mantenir amb Pous o d'altres documents relacionats amb ell que conserven, sigui a partir dels seus records. En aquest sentit, han estat d'un gran valor per a aquest treball les aportacions de Josep Esteve, Johannes Hösle, Concepció Pujó, Artur Quintana i Joan Triadú, a més de les persones esmentades més amunt.

Quan em remeto a informacions obtingudes d'aquestes persones exclusivament per via oral, ho assenyalo amb l'abreviatura "c. p." (conversa personal). Sóc conscient dels perills inherents a la memòria personal, i sovint, durant la meva recerca, he hagut de constatar inexactituds, deformacions o errors purs i simples, a banda de la lògica subjectivitat en la interpretació dels fets. Aquest problema ha estat en part contrarestat amb la contraposició d'informacions procedents de fonts diferents. Així i tot, admeto que al llarg d'aquesta reconstrucció de la vida i l'obra d'Antoni Pous podrien haver-se infiltrat inadvertidament detalls que no es corresponguin del tot amb la veritat històrica objectiva. He preferit córrer aquest risc a renunciar a l'abundant i valuosa informació que podia obtenir únicament per aquesta via.

Finalment, he d'agrair a Jesús Aumatell que m'hagi deixat consultar els seus treballs inèdits sobre el Grup de Vic i que a més m'hagi facilitat el valuós material que ell havia recopilat per a escriure'ls.

1. L'HOME

Si em proposava d'escriure la biografia d'en Toni (...), cauria tot seguit sota la impressió de proposar-me de reconstruir un trencaclosques del qual em manquen algunes peces. (Hösle 1978, 60)

1.1. ORÍGENS FAMILIARS

Antoni Pous i Argila (o d'Argila, ja que per part de mare la família procedia d'una nissaga seminoble) neix a Manlleu (Osona) el 21 de juny de l'any 1932, fill de Josep Pous i Rovira i Dolors d'Argila i Falgueras. És el petit de quatre germans, dos nois i dues noies, tot i que com explica la germana gran, Joaquina (c. p.), entre ella i el segon, Ramon, hi va haver tres criatures més, que es van morir. El seu pare, que era ebenista d'ofici, es va fer càrrec de l'empresa familiar de transport de viatgers que encara avui existeix amb el nom d'Autos Pous. De Dolors d'Argila, Ricard Torrents (1976, 21) en diu: “La mare, de família de pagesos de la plana de Vic, piadosa i instruïda, passa durant la guerra llargues temporades a la casa pairal amb els fills petits.”¹ La casa pairal en qüestió, situada al terme municipal de Gurb, molt a prop de Vic, duia justament el nom de l'Argila, i sembla que la gent d'aquesta masia tenia fama de ser molt especial, i fins i

¹ El mateix Antoni Pous rememoraria anys més tard en un article publicat a *Oriflana* (Pous 1969h) aquesta època, “quan jo jugava a guerra al Castellot, en un temps en què els grans feien guerra de debò i que s'afegien a les nostres corregudes grups d'infants refugiats”, i en narraria un episodi concret: “El fusell que vam trobar, un cop acabada la guerra, en un esquei del torrent de la Bovina i que vam portar sense esperes a la Casa de la Vila, per a nosaltres no era un fusell; era un estri sense proporcions, no existia. En canvi el tros de fusta que acabava com en canó i que tenia un trau que servia com de gallet i que nosaltres en dèiem una pistola, era realment una pistola, un objecte d'unes proporcions segures, existia.”

tot de tenir un toc de bogeria, segons explica Ramon Cotrina (c. p.), que hi afegeix: “Ell [Antoni Pous] en tenia un ram, d’aquests de l’Argila.”

Continua Cotrina: “El tracte que tenia amb la seva mare era curiosíssim: no li deia mai ‘mare’, li deia la Lores, de Dolors. S’estimaven molt i el va influir.” Assumpta Vinyeta, neboda de Pous, comenta que la família de Dolors d’Argila tenia una tradició molt religiosa però també catalanista i cultivada (c. p.). Joaquina Pous (c. p.) hi afegeix que la seva mare havia rebut classes particulars als estius d’un capellà que es deia Ginebra i que era “catalanista cent per cent”. En unes notes personals que Pous va escriure l’any 1961, hi trobem aquest tendre record d’infantesa: “Quan era petit, en aquest temps de l’any, la mare em portava amb els meus germans a cremar el fenal dels marges. Ho aprofitava per parlar-nos de Déu. Era un Déu bo, comparable a aquell Déu a qui ningú, de grans, no havíem vist a pregar.”

De l’admiració de Pous per la seva mare, en dóna fe el seu poema “A la meva germana Joaquina en el dia del seu casament”, de 1950, que acaba amb aquests dos versos contundents: “i sigues mare, com la nostra mare, / no com les mares que avui dia són.” (v. 3.1.c). D’altra banda, la traducció que va fer de jovenet d’un poema d’Olegario V. Andrade, titulat “El consejo maternal” (v. 4.1), encaixa també perfectament amb aquesta especial relació que hi tenia. Una carta de Pous a Susanne Wipf datada el 2-3-4.09.1971 dóna testimoni igualment de l’estreta relació que hi va haver sempre entre mare i fill, alhora que ens informa sobre el tipus de religiositat de Dolors d’Argila:

És una dona, ja la coneixes, no gens fàcil, i viu contaminada, sobretot tractant-se de mi, i això empitjora cada vegada, del catolicisme català més reaccionari (o sigui: St. Ramon de Penyafort, Vicenç Ferrer, Sardà i Salvany, Torras i Bages i els altres). Ha estat sempre així; però amb la mort del pare (...) la cosa s’ha agreujat. El seu noi petit li és com una espècie de marit.

Pel que fa al pare, el mateix Antoni Pous el va descriure de la següent manera quan es va morir: “Aquest meu pare: d’una natura jovenívola fins fa poques setmanes, alegre, enraonadora amb els altres, però que amb nosaltres rarament sortia de la seva tristesa.” (Carta a Wipf del 9.08.1971). D’altra banda, segons Cotrina (c. p.) el pare “era més aviat de dretes i en qüestió de política estaven de punta contínuament, però una cosa violenta gairebé”. Assumpta Vinyeta diu que el pare de Pous va ser empresonat per

les milícies comunistes durant la guerra, tot i que assegura que no militava políticament (c. p.). També comenta que el pare sentia predilecció pel fill gran, Ramon: “En Toni era la nineta dels ulls de la seva mare, i en Ramon del pare.” De fet, mentre la mare va anar a veure sempre Antoni Pous allà on es trobava (Roma, Alemanya...), el pare rarament es va molestar a emprendre un viatge d’aquest tipus per veure el seu fill.

L’element dominant a la família, en tot cas, era la religiositat, tal com recorda Joan Triadú (c. p.):

A casa seva eren molt d’església. Una germana del seu pare –em sembla que era del seu pare– era monja a l’hospital de Manlleu. Hi havia un ambient molt en aquest sentit, també per part del seu germà, que després va ser enginyer a la Generalitat, i de la seva germana [Joaquima], que ara és viuda. Eren una gent d’una gran religiositat, i ell va viure enmig d’aquest ambient.

Encara caldria afegir-hi que l’altra germana d’Antoni Pous, Pilar, l’única que no esmenta Triadú, es va fer monja de clausura. De fet, es pot dir que els fills de Josep Pous i Dolors d’Argila van seguir el camí tradicional de moltes famílies catalanes fins a mitjan segle XX, amb l’hereu, Ramon, i la pubilla, Joaquima, casats i els germans petits, Pilar i el mateix Antoni, encarrilats a la vida religiosa.

1.2. EL SEMINARI MENOR DE LA GLEVA I ELS INICIS DE LA VOCACIÓ LITERÀRIA

Acabada la guerra, Antoni Pous va començar l’escola al col·legi que tenien els *hermanos* de la Salle a Manlleu, on va rebre lògicament una formació castellana, i s’hi va estar fins al 1943, en què va entrar al Seminari Menor de la Gleva. El seu pas de la Salle al Seminari, sembla que no va ser conseqüència d’una decisió dels pares, tal com es podria pensar, sinó d’una iniciativa pròpia, segons havia explicat el mateix Pous a Susanne Wipf en aquests termes: a causa de les seves dificultats amb els números, els

hermanos el pegaven; aleshores, a l'estiu, un seu amic del poble, Jordi Mundet, li va demanar si no volia anar al Seminari el curs següent, ja que els superiors d'aquesta institució havien sol·licitat a cada seminarista que tornés després de l'estiu amb un nou company; Pous va preguntar a Mundet si al Seminari pegaven, i en dir-li aquest que no, va decidir acceptar la proposta. Cal suposar, això sí, que els seus pares no hi devien tenir cap inconvenient, sinó tot el contrari.

A la Gleba va estudiar fins al 1948 el que s'anomenava Humanitats i va iniciar-se ja la seva vocació literària. En una carta a Triadú no datada, però que probablement és de la segona meitat de 1949, Pous ens ha deixat un testimoni directe del seu precoç inici en la pràctica de la poesia:

Ara fa tres anys no ben bé que faig versos. Dels 11 anys als 12 –sense saber gens ni mica com es feien– vaig començar compondre: Milagrera en sou Maria – sol de març i llum del dia. – Astre lluminós de gràcia – en sou Verge poderosa – Mare meva i del bon Déu. – Milagrosa en sou Maria – sol de març i llum del dia. – Aquesta poesia la vaig compondre quan feia el 2on. curs de llatí; durant el tercer em vaig deixar córrer els versos per la prosa rimada, fins que arribí al primer curs de Retòrica, fent la suprema “colgada” al dolç mar de la poesia.

Ramon Cotrina, que va entrar el mateix any que Pous al Seminari, diu respecte a això: “Quan teníem dotze anys o tretze –fèiem el tercer curs– ja va començar l'afició a la poesia, a llegir, a passar-nos llibres, a passar-nos poemes que escrivíem...” (c. p.). En aquesta afició, devia influir-hi el certamen literari que es va celebrar a Folgueroles el juny de 1945 –és a dir a finals del segon curs– amb motiu del centenari del naixement de Verdaguer, i al qual van assistir Pous i Cotrina. De fet el certamen havia estat organitzat pel Seminari i dos centres d'ensenyament mitjà de Vic: el de Sant Miquel, de nois, i el de l'Anunciata, de noies.² Cotrina (c. p.) recorda: “Allò ens va emocionar una mica, i vam descobrir Verdaguer, perquè, és clar, no sabíem res de res, ni de Catalunya, ni de la llengua... A partir d'aleshores ens vam aficionar a això fortament.”

El gruix de la formació que rebien al Seminari continuava sent castellana, però aquesta institució era més permeable a la cultura catalana. Cotrina (c. p.) recorda: “Tot es feia en castellà: les classes eren en castellà, el resar en castellà, tot en castellà.” Però hi

² Val la pena remarcar que en aquest certamen van guanyar sengles premis Josep Maria Riubrogent i Josep Junyent, dos companys més grans del Seminari que més tard formarien part del grup de poetes de l'antologia *Estudiants de Vic, 1951* (v. 1.6).

afegeix que a l'estiu els feien anar quinze dies al Seminari –per evitar que en aquell temps massa llarg perdessin la vocació– i llavors un professor que es deia Font els feia fins i tot classes de llengua catalana. Cotrina també recorda que un altre professor anomenat Colom els havia parlat alguna vegada a classe de Lull, dels trobadors, d'Ausiàs March... Serrallonga (1990) confirma part de la informació de Cotrina: “A l'estiu ens feien quatre classes de català, no pas per aprendre'n, però era una instigació efusiva a aprendre la nostra pròpia llengua.” Però hi afegeix: “També hi havia professors franquistes, anticatalanistes i, si m'és permès de dir-ho, anticulturals al Seminari Menor.” Per la seva banda, Torrents (1988, 67-68) diu al respecte:

En els cursos de Retòrica i Poètica estudiàvem “Literatura universal y española”. (...) La literatura catalana ens arribava per camins que no passaven per l'aula: Verdaguer, Maragall, Ruyra, Manent, Guerau. Teníem el llibre *Selecta de lectures* del qual memoritzàvem, per imposició recreativa o punitiva escolar o per gust, poemes de Costa, Alcover, Carner, Sagarra, a més dels esmentats.

Pel que fa a la literatura espanyola, sembla que Pous va interessar-se en aquesta època especialment pels poetes romàntics o postromàntics. A banda de l'argentí Olegario V. Andrade, de qui com ja he dit va traduir un poema al català, devia sentir-se atret per Bécquer, Espronceda i Rubén Darío. Cotrina conserva dos poemes i una prosa poètica de Pous en castellà –dels quals un és datat el juny de 1948 i els altres dos no deuen allunyar-se gaire d'aquesta data– que ho confirmen: el text en prosa poètica sembla una redacció escolar sobre una sortida al camp, i al dors del full manuscrit hi ha un comentari –segurament del professor– que lloa la poeticitat de la seva prosa i la compara amb la de Gustavo Adolfo Bécquer, i quant als dos poemes, estan dedicats l'un “A Rubén Darío” i l'altre “A Espronceda” (v. 3.1.a).

D'altra banda, a la biblioteca de Pous que es conserva a Zuric hi ha el volum de Bécquer *Rimas y Leyendas* publicat per Austral el 1947 (11a. edició), amb subratllats a la narració “Los ojos verdes” i una anotació escrita a mà al final del conte que diu: “Fantástico el final. Muy bello lo demás.” A més a més, dintre d'un altre exemplar de la biblioteca de Pous a Zuric, hi ha un full amb aquesta anotació sobre Bécquer: “Es melancólico, sugestivo, algunas veces sensual y [*paraula il·legible*]. Tiene Rimas, Leyendas, Prosa, Carta que titula ‘Cartas desde mi celda’. Imita el alemán Heine, muchas

veces le supera en el fondo y en la forma es igual.” Dintre del mateix volum hi ha un altre full amb aquesta anotació: “Azorín. Castilla / Baroja. Páginas escogidas”, la qual cosa fa pensar que també els devien fer llegir aquests autors. D’Azorín, a la biblioteca de Pous a Zuric hi ha tres volums de l’editorial Losada de Buenos Aires: *Al margen de los clásicos*, *Clásicos y modernos* i *Los valores literarios*.

De tota manera, no es pot postular que Pous comencés escrivint en castellà i es passés després al català: Cotrina conserva quatre poemes de Pous datats el gener de 1948, anteriors per tant al text en castellà de datació més antiga. En un d’aquests poemes, titulat “Plorosa”, ja hi trobem a més una expressió inequívoca de catalanisme: “Catalans, / enlairem nostres banderes / en senyal de llibertat!...” Més aviat cal pensar que els poemes en castellà eren exercicis més o menys escolars.

Sigui com sigui, Pous va viure des del principi amb una gran intensitat la seva vocació literària, tal com es manifesta en dues cartes escrites en castellà a Ricardo Suñé Álvarez –escriptor de més edat, en qui Pous veia una mena de mestre–, de les quals es conserven els esborranys a Zuric. Una d’elles és datada el 24.04.1947, i l’altra ha de ser més o menys de la mateixa època. Hi llegim:

Mis anhelos de ser poeta, de ser artista son tantos, Ricardo, que no lo sé expresar con mis letras. Es algo interior que hierve en mi corazón, `és el delit qu’em porta’. Cuando compongo la pluma se desliza por la cuartilla a ciento por hora: veo que está mal y no sé poner coto.

I també:

Mi corazón, querido Ricardo, ha rebotado y está rebosando de una intensa alegría, no es una alegría errónea ni de sentimientos bajos ni rastreros, es una alegría espiritual (pues es espiritual su causa, el arte, la poesía, la belleza) que podría llenar, con todo el sentido de la palabra, los insondables abismos del corazón humano. Con ella la poesía: se elevan los espíritus de este cenajoso mundo hasta las etéreas regiones de lo divino, de la suma belleza, y estar siempre en tensión el nervio de la alegría y la felicidad... la felicidad cumplida no está aquí, hay un más allá, pero puede llenar la poesía la felicidad apetecible en este valle hondo oscuro.

Ja en aquest moment s’adona que el que a ell li va és la poesia lírica i no la prosa, ni tan sols la poesia narrativa:

Lo que me cuesta más en la poesía es encontrar un argumento, describir una acción, un lance, en fin una narración épica. La poesía narrativa no es para mi

mano. No tengo afición tampoco a escribir en prosa, y me parece que no está mal. Pues sabiendo escribir poesía se sabe escribir prosa.

D'altra banda, Pous no sentia la vocació poètica i la vocació religiosa com a conflictives, sinó tot el contrari:

Con mi corta experiencia, con mis escasos y tan escasos conocimientos me parece (perdóneme) que va errado en su parecer acerca de servir a dos señores, al sacerdocio y a la poesía. Para mí no son dos señores, es un solo señor, pues la poesía puede ser muy bien un complemento del sacerdocio, el sacerdote siempre vive una vida más elevada que la del mundo, siendo más elevada hay más poesía. El poeta tiene más inspiración cuando está alegre, las ideas, las figuras y palabras salen con más adorno, más belleza, y qué mejor alegría podrá existir que la de un sacerdote que acaba de enviar un alma a la región del cielo. Cuando he hecho yo una obra buena, siento alegría, inspiración, y no soy sacerdote, cuánta más inspiración sentirá un sacerdote. Muchos y grandes poetas han sido sacerdotes: Lope, Calderón, Tirso, Herrera y otra pléyade que sería prolijo enumerar. ¡Hay poesía en el sacerdocio! Qué otro poeta que Costa i Llobera, Mossén Cinto que casi se puede decir que veo sus [pisadas?], y mi pecho casi me arroja a besarlas. ¡Qué mejor poeta y sacerdote que Fray Luis de León (...)!”

Com es pot veure per aquest passatge, la formació literària de Pous en aquell moment era bàsicament castellana, però ja coneixia Costa i Llobera i adorava Verdager.

Sorprèn, d'altra banda, en aquestes cartes escrites quan Pous encara no havia complert els quinze anys, la maduresa precoç davant de la vida:

Es verdad que he sentido y siento las [ráfagas?] de la bulliciosa juventud que juguetean cual mariposas (...), a veces me gusta que jugueteen, pero después viene la voluntad, la decisión, el hombre, y miro las cosas tal como son con el ojo de la verdad. Juzgo y sigo esta mi decisión, esta voluntad. Es verdad también que el mundo me sonrío, todo me parece bello, todo amigo, todo de color de rosa, mas tras esta belleza, este exterior agradable, tras este exterior la podredumbre, el sepulcro del mundo.”

1.3. EL SEMINARI DE VIC: LA MALALTIA PULMONAR I EL GRUP DE POETES SEMINARISTES

El 1948 Pous passa al Seminari de Vic. Torrents (1976, 21) resumeix així aquesta nova etapa en la formació de Pous: “Estudis de Filosofia i Teologia al Seminari Conciliar de Vic, poc brillants, i estudis paral·lels, apassionats, de llengua i literatura catalanes.” Segons explica Cotrina (c. p.), es feien tres anys de Filosofia i cinc de Teologia. En unes anotacions de Pous de l’any 1949, s’hi esmenten classes de Cosmologia, Matemàtiques i Grec. Serrallonga (1990) comenta que “moltes classes eren en llatí, i a la teologia totes les classes eren en llatí”, però era un llatí macarrònic, el “llatí de Folgueroles”, com se l’anomenava aleshores sorneguerament a Vic, de manera que quan una vegada Carles Riba els va demanar, a Pous i Serrallonga, “si llegíem correntment els clàssics llatins”, van haver de respondre-li que els era “impossible” (Serrallonga, *ibid.*).

El setembre de 1948, acabat d’arribar al Seminari de Vic, Pous participa als Jocs Florals de Torelló, juntament amb alguns dels seus companys seminaristes i futurs coautors del volum *Estudiants de Vic, 1951*: Josep Grau, Josep Junyent, Josep M. Riubrogent i Segimon Serrallonga (Creus, Paradell 1991, 47).³ Pous hi presenta tres poemes, dos en català (“Nocturn” i “A la vila de Torelló”) i un en castellà (“En una fuente”), que no van ser guardonats i es conserven encara a l’Arxiu Municipal de Torelló (Aumatell 1993, 3-4).

Aleshores Pous cau malalt. En una carta a Cotrina no datada, però que ha de ser de final d’estiu o principi de tardor del 1948, diu: “El dijous passat aní a Barcelona per visitar-me el Dr. Raventós. Afortunadament no tinc cap lesió pulmonar. M’ha recomanat cura de repòs a la muntanya del Lluçanès o Collsacabra. Puc llevar-me, però ajagut a una gandula.” I un temps després, en una altra carta a Cotrina: “Nostramo m’ha passat pel sedàs d’una pleura, millor dit de dues. (El metge diu que és ‘bilateral’.)” I hi afegeix: “Sort tinc dels inseparables llibres que de dia i nit em fan companyia.”

Comença doncs a fer estades de convalescència a Cantonigròs, on, a més de llegir, escriu poesies i participa activament en la *Voz de la Parroquia*, on apareixen poemes tant de Cotrina com de Pous. Aquest en parla com de “la nostra revista” en una carta a Cotrina no datada, però que ha de ser de començament de 1949. A la mateixa carta també explica que a Cantonigròs es dedicava a recollir per escrit mostres de la saviesa popular:

³ Aumatell (1993, 35) posa en dubte la participació de Riubrogent i confirma la dels altres.

“He començat un bloc que titulo ‘Roselles’ en el que anoto les supersticions, les medecines, adagis i belles expressions en què el poble expressa la campestre filosofia seva.” Quant a les lectures, en una carta a Cotrina d’aquesta època Pous diu: “Les meves lectures són a base del nostre Verdaguer, que li vull xuclar fins el moll de l’os les seves produccions vibrants de senzillesa.”

Pous es queixa sovint en les seves cartes de l’aïllament que li suposa la malaltia i es deleix per tornar al Seminari amb els companys. Però les estades a Cantonigròs li proporcionen també moments joiosos. En una altra carta a Cotrina no datada, que probablement és de la tardor de 1948, hi llegim:

La vida per aquests paratges és un continu idil·li entre el jo enamorat i la naturalesa endiuemenjada amb el vestit d’or de la tardor. Olor i pudors ben properes constantment em palpen l’olfacte amb saltirons microscòpics. És una verdadera delícia que et fa desenyorar en quant a la bellesa els racons de la vila tan amada.⁴

Mentre Pous es troba fent repòs, lluny del Seminari, un grup de seminaristes amb inquietuds literàries comencen a reunir-se periòdicament per intercanviar experiències. El grup es forma al principi al voltant de Josep Riubrogent, Josep Esteve i Josep Junyent, que eren uns anys més grans que Pous, i aviat s’hi afegeixen Josep Grau, Segimon Serrallonga i Ramon Cotrina. Aquest devia parlar-ne al seu amic Pous, que li comenta per carta:

M’he alegrat molt i m’ha augmentat l’enyorança del seminari això que m’has contat del grup literari. Molt m’agradaria poguer assistir a aquestes reunions amarades de la dolça Poesia, però ja que no puc m’acontento d’estar-me entre dos llençols i agafar el llapis quan la musa pica, que per desgràcia no és gaire sovint.

A la mateixa carta, Pous explica a Cotrina que l’havia visitat Joan Puntí i Collell, un capellà de Manlleu que havia publicat diversos reculls poètics:

Potser fa un mes que Mossèn Puntí i Collell vení a visitar-me, i entre una de les coses que em va dir fou: -Sigues Verdaguera i no et fiquis de moment amb el vers lliure. Tal com pots veure, tu ja compleixes aquest precepte, però jo n’estic un bon tros lluny. Aquest Mossèn Puntí del que ja et parlava m’ha fet un efecte gran, primerament se’l pot definir: -Capellà d’una aristocràcia evangèlica. El seu parlar és

⁴ Molts anys més tard, el mateix Pous recordaria les caminades que feia pels voltants de Cantonigròs en aquesta època. En una carta a Susanne Wipf datada el 17.08.1971 i escrita des de Cantonigròs mateix, on Pous va passar uns dies després de la mort del seu pare, hi diu: “Tinc ganes, ara a Cantoni, de refer els camins que havia fet quan estava malalt: la Foradada, la Font de la Teula, el Camí dels Enamorats, el Torrent de Balà, el camí ral de l’Esquirol, Aiats, Cabrera i els altres.”

d'una galant finura. Maneja la nostra llengua amb una flexibilitat i dolçura que no t'ho pots arribar a imaginar.

Pous va seguir el consell de Puntí, si més no momentàniament, tal com explica a la següent carta a Cotrina: “Quan en Puntí em va visitar, el més principal dels consells fou que no conreés el metre lliure, i des de llavors no n’he fet cap, encara que si un dia em ve bé en faré una.”

Durant el curs 1948-49 Pous va escriure un recull de poemes que va titular *Des de la meva cel·la* i que fins i tot va portar a enquadrar. La seva família conserva encara aquest volum, amb el títol estampat al llom, com si fos un llibre imprès. *Des de la meva cel·la* inclou un total de 77 poemes agrupats en diversos apartats: al costat de poemes de tema religiós o paisatgístic, hi trobem un apartat titulat “Patriòtiques” (amb un poema “A les quatre barres”, entre altres) i un altre titulat “Siluetes” on hi ha poemes dedicats “A Bonaventura Carles Aribau”, “A Pompeu Fabra” i “A Josep Ma. López-Picó”.

En una carta a Cotrina del 25.03.1949 Pous anuncia la seva pròxima reincorporació al Seminari després de la malaltia. Amb el retorn a la vida estudiantil Pous s’afegeix al grup de poetes seminaristes, i tot i que n’és el més jove juntament amb Cotrina, de seguida es converteix en un dels principals impulsors de les activitats del grup. Serrallonga (c. p.) afirma que la incorporació de Pous “representa una vitalització molt forta del grup”. Això es devia d’una banda al fet que Pous, per ser d’una família relativament benestant, podia comprar-se llibres i deixar-los als companys, tal com remarca Josep Esteve (c. p.):

Haviem llegit uns quants llibres gràcies a ell, llibres d’aquí o llibres francesos (...); per exemple va tenir abans que ningú (...) *Literatura i cristianisme* de Moeller (...); ell el tenia en francès, després va sortir en castellà; (...) aquesta obra va ser cèlebre aquí, va influir molta gent. (...) Nosaltres l’haviem llegit en francès gràcies a en Pous.⁵

⁵ Es refereix a *Littérature du XXe siècle et christianisme*. A la biblioteca de Pous a Manlleu es conserva el primer volum d’aquesta obra, editat el 1954 i comprat el mateix any. Es tracta, doncs, en el cas concret d’aquest llibre, d’una experiència posterior a la dels anys de què estem parlant.

Això, però, no ho explica tot: també Josep Junyent portava llibres al grup procedents del seu oncle, l'historiador i eclesiàstic Eduard Junyent.⁶ Segons Cotrina (c. p.), Pous es va convertir en el líder del grup per naturalesa, a causa de la seva “força” i la seva “passió per les coses”, i hi afegeix: “Quan ell no hi era, les coses no funcionaven.” Serrallonga (1990) referma aquesta idea: “Les forces que van aglutinar i impulsar la nostra colla van ser moltes i diverses. La d'en Pous en va ser una, i de vegades em demano, pensant en aquells anys cinquantes, si no va ser decisiva per a tots. La capacitat d'enfortir i d'eixamplar, ell la tenia com ningú.” I en relació amb això explica l'anècdota següent:

Devia ser un dia de l'any 1951 que el vaig atrapar que cridava davant de la cambra d'en Josep Junyent: “Sortiu de les vostres clofolles!” A dins també hi havia l'Esteve. Tots rèiem, en Toni també, però en Toni no ho deia pas ben bé de broma. Era realment un foc abrandat, i sovint un foc joiós, amb una voluntat de calar foc on hi hagués llenya per cremar, escalfar i fer claror.⁷

La personalitat de Pous tenia certament alguna cosa d'excepcional. Joan Triadú, que el va conèixer per aquesta època, el recorda així: “El que el distingia més de tot era una mena d'ingenuïtat d'expressió, una vivesa extraordinària; tenia alguna cosa d'angelical i alhora d'un gran tremp, un gran caràcter: un entusiasta.” (c. p.) I hi afegeix: “Tenia alguna cosa de psicologia del geni jove.”

En qualsevol cas, Pous va posar-se aviat al capdavant del projecte de publicar una antologia de textos dels membres del grup, tal com es posa de manifest en aquesta anotació del 10.10.1949: “Avui he anat a trobar el Dr. Prefecte per enraonar de quefers literaris. Li sembla factible publicar una Antologia de poetes seminaristes. Déu dirà...”

Durant l'any 1949, d'altra banda, es va produir la primera crisi religiosa de Pous, tal com explicaria més tard ell mateix en una carta al pare Joan Baptista Bertran del 1953,

⁶ Serrallonga (1990) parla també d'un tal Jordi Torra, que “era bibliotecari a la Universitat de Barcelona” i els duia llibres “de la llibreria del seu pare –s'hauria de dir de la rebotiga de la llibreria, perquè els llibres catalans els havien de tenir amagats.”

⁷ El lideratge de Pous entre el grup d'amics seminaristes va continuar fins i tot un cop acabats els estudis al Seminari. Torrents (2001, 231) explica que Pous havia planejat per a cada un d'ells un camp d'estudi determinat: “Serrallonga anava destinat a la filologia clàssica i a la Bernat Metge, Junyent a l'Arqueologia Sagrada i al Museu Episcopal, Cotrina a la Sociologia, mentre ell, Pous, a la Filologia romànica. Jo mateix, que vaig arribar al grup el curs 1954-55, tenia assignada la dedicació als Estudis Bíblics.” I el més sorprenent del cas és que els plans de Pous es van fer realitat, si més no de manera parcial, en tots els casos. D'altra banda, el mateix Torrents (*ibid.*, 232) explica que Grau va començar a escriure narrativa a suggerència de Pous.

on deia a més que havia recorregut a Carles Cardó. Poc després d'aquesta primera crisi, però, va venir la decisió conscient i definitiva de fer-se sacerdot, segons va explicar Pous posteriorment en unes notes escrites quan ja era vicari a Sant Hipòlit:

L'acció del meu caràcter sobre la pietat cristiana que vagament ens feren comprendre els sacerdots que curaven de la nostra educació m'anul·là tot sentiment de responsabilitat moral davant Déu. Tota la meva consciència consistia en la "sensació" –quan pecava– de viure en un estat indegut, destinat a una foguera. Però arribà un dia que jo vaig descobrir a l'Evangelí la idea de Déu, de pecat, d'infern. Aleshores vaig perdre la por que es convertí en una gran tendresa envers Déu. En aquell moment es decidí la meua vida: jo seria sacerdot, em lligaria socialment a l'Església Catòlica. Tenia 17 anys.

1.4. LA CONEIXENÇA DE JOAN TRIADÚ I CARLES RIBA

El meu Antoni Pous és jove, gairebé adolescent, vibrant i pur, amb l'exaltació inspirada com un dels poemes del Hölderlin de Riba que llegíem. Així l'he recordat i així el recordaré sempre. (Triadú 1999)

La idea de publicar una antologia havia sorgit molt probablement de la coneixença que havia fet Pous uns mesos abans de Joan Triadú a Cantonigròs. Triadú passava també temporades en aquest poble del Collsacabra per motius de salut i era el màxim impulsor del famós Concurs Parroquial de Cantonigròs, que se celebrava cada any des del 1944 i que, a manca d'altres fòrums en aquells anys difícils, va anar congregant a poc a poc el bo i millor de la literatura catalana del moment. Pous coneixia Triadú de nom, perquè un

any abans havia comprat la reedició de les *Estances* de Carles Riba, que duia un epíleg de Triadú. Aquest volum va causar una impressió decisiva en Pous, tal com explicaria ell mateix més tard a Carles Riba en una carta datada el 17.11.1950:

Ignorava la vastitud de les nostres lletres, tant en el terreny dels clàssics, com dels moderns; solament em ballaven pel magí: Lope de Vega, Calderón, Tirso i tots els altres retòrics castellans. Pensava que la poesia eren versos, el gran pecat de molts. Però va venir un dia –ja fa dos anys– que no sé quin sant em va impel·lir a comprar les *Estances*. (...) i la primera que vaig llegir fou la *Fúria adormida*, i no vaig entendre res de res. Però no vaig condemnar la poesia. Em revoltava contra l'eixutesa del meu silenci, car en Manent i en Triadú –que encara per a mi no existia– em deien que era un clàssic, i que a les *Estances* hi havia pertot una riquesa sense barroquisme i un classicisme sense fredor. Força períodes de temps fou el meu breviari. Ja començava a distingir [l'oïda –ofuscada entre boires– la veu ardida d'algunes estances], quan la Providència em féu topar amb en Joan Triadú [a qui estimo molt. No sé què té, però] la seva coneixença em va obrir l'afibllall del llibre, i vaig sentir el Foc. Benhaurada l'hora que vaig començar a patir. (...) Des de llavors, he estat una flama [que s'extingeix de joia]. (Pous 1978b, 38-39)⁸

Triadú (c. p.) explica que, quan es van conèixer a Cantonigròs, ell i Pous feien grans passejades parlant de poesia, i que Pous, parlant del Riba de les *Estances*, solia dir: “Que n'és de bo!”. Triadú (1990) ha evocat així la coneixença amb Pous:

Ell no hi va venir només pel concurs [a Cantonigròs], sinó que hi pujava amb la família. Era un noi que estudiava al Seminari, que anava amb espadenyes de pagès i que corria per allà com un belluguet, com va ser sempre. Aviat ens vam trobar, i de seguida va posar en joc totes les seves arts, que eren moltes, per fer-me enraonar, per treure'm tot allò que en aquell moment no dèiem a cada pas, no per qüestions de seguretat, sinó per qüestions gairebé de respecte: perquè el que t'estava escoltant no estava pensant el mateix que tu, perquè era com fer un acte sagrat en un lloc profanat. Aleshores costava una mica sortir de la reserva natural, i era el Toni el que se't posava al davant, se't posava –podríem dir– entre les cames, i no parava fins que obtenia el que ell volia, el que en aquell moment –dintre dels seus límits, en el seu nivell– li convenia de saber.

En relació amb això, Serrallonga (Bernal *et al.* 22) ha dit:

En Toni va ajudar a portar les cadires del (...) concurs [de Cantonigròs], perquè s'ho feien tot, i llavors en Toni em va dir: “He conegut un home que escriu”, perquè Triadú ja publicava i ens feia molta impressió que una persona viva fos a la vegada la que publicava un llibre.

Juntament amb Triadú, Pous va conèixer també a Cantonigròs un jove de la seva edat, Jordi Cots, que aquell mateix any va publicar un llibre de poesia, *Fidelitat*, amb

⁸ Els passatges entre claudàtors, omesos a l'edició citada, han estat restituïts a partir d'una còpia dels originals, cedida per Susanne Wipf.

pròleg de Joan Triadú, i va ser l'impulsor de les *Antologies universitàries* que es van publicar a partir de 1949 (Bou 286 i 382).⁹ Sembla bastant probable que la iniciativa de Cots a Barcelona estimulés Pous a imitar-la a Vic, i de fet Serrallonga ha afirmat més d'una vegada que l'antologia *Estudiants de Vic, 1951* havia sorgit com a contrapunt a les *Antologies universitàries* de Barcelona.

En qualsevol cas, Cots, igual que Triadú, va establir a través de Pous una estreta amistat amb els membres del grup de Vic.¹⁰ Un record de Triadú pertanyent a aquesta època és "l'anada d'un diumenge a la tarda, amb J. Cots, al Seminari de Vic a veure els amics, els quals portaren un pastís que duia un vers de Cots, escrit tot al volt en xocolata, i deia: 'res no serà que avui no sigui'". (Medina 1989, II, 120). Cotrina (c. p.) relata la mateixa anècdota de la manera següent: "Fins i tot en Toni va fer un pastís amb les quatre barres i va posar-hi al voltant un vers que havia fet llavors en Cots que comença: 'res no serà que avui no sigui'".

A començament de 1950, Pous tornava a estar convalescent a Cantonigròs, com es pot veure per una carta enviada pel seu company del Seminari Jordi Mundet a la Fonda Molas de Cantonigròs, el 9.02.1950 (i que es conserva dintre d'un dels volums de la biblioteca de Pous a Zuric), en què li desitja que el seu estat de salut hagi millorat. També diu que li envia "dos trossos de cinta de bandera catalana" i li parla de la "festa de mig camí" que havien de celebrar al Seminari el dia 14 del mateix mes, i li promet que li n'enviarà el recordatori.¹¹

Cal dir que ja a l'època d'estudiant Pous fumava molt, un vici que no abandonaria mai i que acabaria provocant-li una mort prematura. Esteve (c. p.) recorda dels anys al Seminari que "treies el cap a la seva habitació i quasi no el veies de fum, perquè tot l'hivern tenia la finestra tancada, i ell tenia una estufa de petroli o una cosa així -unes estufes que hi havia aleshores molt dolentes- i a més a més doncs fumava contínuament".

⁹ En la quarta d'aquestes antologies, la de 1952-56, hi va participar Josep Junyent, membre del Grup de Vic, segons recull Bou a la nota 1 de la p. 381.

¹⁰ Jaume Medina (1989, II, 31) diu en relació amb això: "Un jove de disset anys, estiuejant també al poble del Collsacabra, era Jordi Cots, que aparegué amb un llibre de Nietzsche a sota el braç: l'amistat entre aquest, Triadú i els estudiants de Vic s'enfortí de seguida. Cots ensenyà els seus primers poemes a Triadú i aquest li féu conèixer les ribianes *Versions de Hölderlin*."

¹¹ Molts anys més tard, en una estada a Cantonigròs, Pous escriuria en una carta a Susanne Wipf del 9.08.1971: "Ahir vespre, amb en Ramon i els nanos, vam treure el cap a can Molas, la Fonda on m'havia estat. Era tot igual. Em va agradar sentir la veu d'en Josep i que, amb la mateixa llengua d'abans, m'expliqués les mateixes coses."

Cotrina (2001, 255) parla també de “l’habitació d’en Toni, pudenta i emboirada de tabac”.

En aquesta època, segurament per l’impacte que li havia causat la lectura de les *Estances* i també per influència de Triadú, Pous comença a interessar-se per la literatura catalana i universal moderna, sense abandonar, però, les lectures dels clàssics. En una anotació personal, Serrallonga esmenta alguns dels llibres de Pous “comprats o regalats entre el 1949-50”, entre els quals trobem *La primera història d’Esther* de Salvador Espriu, *Les irrealis omegues* de J. V. Foix i *Variété* de Paul Valéry.¹² També hi ha un volum d’Èsquil de la Fundació Bernat Metge traduït per Carles Riba. En una altra anotació de Serrallonga, que es basa aparentment en una del mateix Pous de 1950 (entre parèntesis dóna la referència “Toni 1950”), diu: “De la col·lecció Yunque en Toni tenia: Shelley, Horaci, Burns, Rilke, Poliziano.”¹³ I encara en una altra, Serrallonga dóna les següents obres de la biblioteca de Pous, amb la data en què van ser comprades: “Obra Poètica. Rosselló-P[òrcel]. 1949: Toni 1950; Garcés: Paradís (pròleg Triadú, Cheshire, gen 1949): Toni 1950; M. Torres: 1950 (...)”¹⁴

A banda d’això, com he dit, Pous ja havia descobert aleshores la poesia de Riba. Ell i Serrallonga llegien i rellegien les *Estances*, fins i tot “al sostre dels cotxes Pous” (Serrallonga, c. p.), i la possibilitat de conèixer personalment el poeta admirat, que els oferia Triadú, significava molt per a ells. Pous devia haver llegit també López-Picó, que acompanyava Riba el dia del primer encontre, perquè, com hem vist, en el recull *Des de la meva cel·la* hi havia un poema titulat “A Josep Ma. López-Picó”.

Finalment el dia tan esperat va arribar el setembre de 1950. Pous i Serrallonga van ser rebuts pel matrimoni Riba-Arderiu a casa seva, tal com ho ha relatat Serrallonga (1978a, 35)¹⁵:

Aquest dia era el 28 de setembre de 1950, per Sant Climent, el sant d’aquella Tina, l’autora de *L’alta llibertat*, a qui el poeta dedicava públicament unes tannkas no precisades. En aquell despatx, quasi igualment oblidable, s’hi trobava també un

¹² L’obra d’Espriu es troba a la biblioteca de Pous a Zuric, i la de Valéry, a la de Manlleu.

¹³ Tots aquests volums, publicats entre 1939 i 1940, es troben efectivament a la biblioteca de Pous a Zuric.

¹⁴ A la biblioteca de Pous a Zuric hi ha el volum citat de Garcés, juntament amb un altre llibre del mateix poeta i publicat el mateix any: *Vint cançons i altres poemes*.

¹⁵ No hi havia cap altre membre del grup, segons afirma taxativament Serrallonga en una carta personal, on diu a més que Medina (1989, II, 31) es va equivocar en això en la seva biografia de Riba –per indicació errònia de Triadú– i que aquest error va ser repetit per Guardiola (1989-93, II, 466).

home madur prou conegut en el món de les lletres, López-Picó. Parlaren tots tres de la seva comuna joventut i parlaren de l'Ors amb una passió reveladora. Nosaltres, que hi havíem estat duts de la mà de Joan Triadú, hi aportàvem versos d'adolescència, d'una adolescència confusa, però no pas menys apassionada. Entre aquella seva joventut i la nostra, hi havia hagut el daltabaix.

En aquest primer encontre Pous i Serrallonga ja van llegir poemes seus a Riba, Arderiu i López-Picó. Serrallonga, en una nota personal, parla de la impressió que va provocar a Riba el poema “Dol de l'amor” (v. 3.2.a) de Pous:

El poema patia de flaqueses: ressons massa clars, exclamacions sentimentals innecessàries, solecismes irreductibles –i amb tot la humanitat i l'originalitat, llavors, van sobtar en Riba que, més per aquest poema que pels altres d'en Toni i de mi, féu constar, després de demanar-nos l'edat, davant en López-P que això era millor que els versos que feien ells en llur joventut.

Pous va portar a Riba, en aquesta ocasió, el seu exemplar de *Del joc i del foc*, perquè l'hi signés, i Riba ho va fer amb aquestes paraules: “Amb els millors auguris per a Antoni Pous, poeta del foc”.

El cert és que Riba es va sentir atret per la passió d'aquells dos joves aprenents de poeta i de sacerdot, i hi va mantenir, com veurem, una estreta relació que no es va trencar fins a la seva mort l'any 1959. Pel que fa a Serrallonga i Pous, la coneixença de Riba els marcaria per sempre més com a poetes i com a homes. Pous, a la carta esmentada abans, del 17.11.1950, ho va expressar amb la major contundència possible: “Si no m'oblido de mi mateix, és impossible que oblidi el dia que el vaig conèixer.” (Pous 1978b, 39)

1.5. POEMES, TRADUCCIONS, ARTICLES I ALTRES PROJECTES LITERARIS

El novembre de 1950 Pous va concórrer al “I Certamen Literario de la Plana de Vich”, organitzat per la revista *Roda de Ter*, i va obtenir-hi un premi pel poema “Entre

el cementiri i la posta” (v. 3.2.a). En total es van premiar 16 autors en l’apartat de poesia i 11 en l’apartat de prosa, entre els quals, a més de Pous, hi havia el seu company seminarista Josep M. Riubrogent, el poeta vigatà Joan Sunyol i un jove i encara desconegut Miquel Martí i Pol. És probable que Pous no pogués assistir a l’acte de lliurament de premis –que va tenir lloc el dia 4 de febrer de 1951, segons una nota publicada al número 42 de la revista *Roda de Ter*, del 4.03.1951–, perquè tornava a estar convalescent. El text premiat de Pous va ser publicat a *Roda de Ter* el novembre de 1951 (Pous 1951e).

Efectivament, entre desembre de 1950 i abril de 1951 Pous recau i ha de tornar a fer llit. En carta a Riba del 2.04.1951, i referint-se a la que li havia enviat aquest el 5.12.1950, Pous comenta:

Fa uns quatre mesos que rebia la seva carta [com una comunió]. Quatre dies després em ficava al llit. Ara ja em començo a llevar. Quantes estones de viure sol. Un any abans ja n’havia fet vuit mesos. [Dues pleuresies, una darrera l’altra; un gangli com una casa de pagès, i finalment, una ombra de mig pulmó; caverna no, encara, gràcies a Déu. Em volen matar, i no saben com fer-ho.] (Pous 1978b, 41)¹⁶

Durant aquest període llegeix, tradueix i escriu, encara que això darrer li costa: en una carta del gener de 1951 a Cotrina diu: “Des de que estic al llit no he fet ni un vers escadusser.” En canvi és molt probable que fos durant aquesta convalescència que va escriure el que es pot considerar el seu primer assaig, titulat “La poesia”. Pel que fa a les traduccions, a Zuric es conserva una llibreta amb el títol “Versions 1951”, on Pous va copiar fragments traduïts per ell d’Ovidi, Virgili, Horaci i Shelley, entre altres (v. 4.1). I quant a les lectures, per cartes a Cotrina d’aquesta època sabem que va llegir Maragall, de qui s’havia comprat les obres completes, i que li va agradar molt la versió maragalliana d’*Enric d’Ofterdingen*, de Novalis; també va llegir el Rector de Vallfogona, l’*Hipias* de Plató, dos volums de rondalles mallorquines, les *Cartes de lluny* de Pla i “altra volta en Llull”. En una carta a Cotrina del febrer de 1951 diu: “Acabo de llegir: ‘El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha’. Val totes les pessetes d’aquest món, lo millor que tenen els castellans amb S. Joan de la Creu.” I no només llegeix literatura: en una altra carta al mateix Cotrina, no datada però que ha de ser immediatament anterior o posterior

¹⁶ Pel que fa als passatges entre claudàtors, v. nota 8.

a l'esmentada, comenta: “Estic llegint un llibre sobre: Socialisme, Marxisme i Feixisme, no és pas gaire interessant però. Me va bé llegir-lo per a tocar amb seny de peus a terra.”

A final de 1950, començament de 1951 va aixecar una certa polseguera la imminent publicació de l'*Antologia de contistes catalans (1850-1950)* i l'*Antologia de la poesia catalana (1900-1950)*, preparades per Joan Triadú. Ja abans de veure la llum, diverses cartes publicades a *El Correo Catalán* atacaven la tria feta per Triadú i l'acusaven veladament de roig. El 21.01.1951 van aparèixer al mateix diari cinc cartes que responien a les crítiques i acusacions, una del mateix Triadú i una altra de Pous (v. 2.1).

Mentrestant, la coneixença de Triadú, Cots i Riba propicia que Pous i els seus companys de Vic vagin entrant en contacte amb els cercles literaris barcelonins. Serrallonga (1990) ho ha explicat d'aquesta manera:

Per en Triadú vam conèixer, si m'és permès parlar d'aquesta manera, tot el que hi havia de bo per conèixer, en llibres i en persones: Riba, Foix, Marià Manent i també gent de la seva generació, com Sarsanedas i altres, i gent de la nostra generació que aleshores estudiaven a la Universitat: Albert Manent, Antoni Comas, Jordi Cots, Joaquim Molas. Tot això va ser un remolí.¹⁷

I en conversa personal hi afegeix contundentment: “Barcelona era el nostre pou d'aigua fresca, no Sant Francesc s'hi moria.” (“Sant Francesc s'hi moria” és el nom d'una ermita de ressons verdaguerians que hi ha prop de Vic.) També explica la vocació traductora de Pous i d'ell mateix pel model dels mestres Riba, Carner i Manent.

Sarsanedas va conèixer Pous arran del Concurs de Cantonigròs de 1950, en unes circumstàncies que el mateix Sarsanedas (1999b) ha explicat d'aquesta manera:

El meu Antoni Pous va començar un diumenge, no sé pas de quin any, que anàvem a Cantonigròs pel certamen de poesia i de lletres que s'hi feia. El vam conèixer a Vic –hi havíem arribat en tren– al peu de l'autocar. Duia el cap embenat per un accident d'aquell matí mateix: un dels cotxes de l'empresa de la seva família, sense conductor i desfrenat, si ho recordo bé, l'havia premut contra una paret. El cap embenat i amb la mirada viva, el recordo i em fa pensar en aquell retrat, potser l'últim, de Guillaume Apollinaire, però tinc prou clar que aquesta comparació, que

¹⁷ No tinc informació de com es va produir la coneixença amb Foix, ni quina mena de relació van establir-hi Pous i els seus companys, però Serrallonga (1976) fa referència al fet que Pous no només va cridar positivament l'atenció de Riba, com a poeta, sinó també de Foix: “Ja als divuit anys [Pous] irrompé en el món literari amb una força vital de tal mena que se n'esbalaïen i se n'admiraven els prohoms d'aquella època obscura i difícil, Foix i Riba entre altres.” D'altra banda, tal com veurem més endavant, tant Riba com Foix van assistir a la Missa Nova de Pous. I si bé la relació amb Foix no va ser tan intensa com amb Riba, entre els papers de Pous que es conserven a Manlleu hi ha un poema de felicitació del Cap d'Any de 1967 dels que Foix enviava a amics i coneguts, i sabem que l'any 1972 Pous encara el va visitar al Port de la Selva.

no em sé estar de fer, parla de fet d'una afecció meva i no diu res d'en Pous. L'Antoni, el vaig veure aquell dia com un noi molt vivament interessat, potser caldria dir apassionat, per tot allò que es duia a Cantonigròs: les lletres, la llengua, el poble, la cultura. Res, després, no em va fer canviar d'opinió ni ho ha fet d'aleshores ençà.

Triadú (c. p.) recorda també aquest accident de Pous, i diu que li hauria pogut provocar la mort si l'autocar li hagués enclastat el cap contra la paret, però només li va afectar la part de l'orella.

El contacte amb els cercles literaris de Barcelona portarà Pous i els seus companys a planejar l'edició d'una revista literària clandestina, a imitació de *Curial*, que havia de titular-se *Quadern*. La revista no arribà a publicar-se, tot i que ja hi havia fet el sumari del primer número, que conserva Serrallonga, i fins i tot la portada. El número 1, previst per al juliol de 1951, s'havia d'obrir amb el text "Dos mots", signat "Els redactors", però que segons Serrallonga era de Pous, i havia de contenir un poema de Serrallonga, "Viatge", un article de Pous titulat "Quelcom sobre poesia", un "Sonet" de Josep Grau, un altre poema de Ramon Cotrina i un estudi de Serrallonga sobre les *Elegies de Bierville*, que acabaven d'aparèixer per primera vegada a Catalunya de manera legal (per als dos textos de Pous, v. 2.1).

Enfront dels focus culturals "castellanitzadors" –com els qualifica Serrallonga (c. p.)– de l'època, que eren *Destino*, *El Ciervo* i *Laye*, hi havia els focus catalanitzadors clandestins, bàsicament *Curial* i *Ariel*, on tenien un paper important Palau i Fabre i Triadú.¹⁸ És en aquest segon bloc on volia inserir-se la revista *Quadern*. La necessitat de revistes culturals i literàries en català, per possibilitar l'accés dels autors joves a l'àmbit literari, era de fet una de les obsessions de Riba. En ser abandonat el projecte de *Quadern*, es reprendrà el de l'antologia.

Mentrestant, Pous s'inicia com a assagista: el setembre de 1951 es publica un article seu sobre la poesia popular a la revista rossellonesa *Tramontane*. Alhora comença a interessar-se per la literatura filosòfica o de pensament. Per una carta a Cotrina del juny de 1951, sabem que va llegir *Del pensamiento trágico de la vida* de Miguel de Unamuno, que li va agradar, i Serrallonga (1990) també recorda la fascinació que els va

¹⁸ És interessant reproduir aquí el testimoni que ha deixat Armand Quintana (1990) sobre la relació de Pous amb *Ariel*: "Nacionalista irreductible, aprofitava totes les circumstàncies per conscienciar la gent i

causar “la figura de Joan Estelrich, no catòlic, antiescolàstic”. Entre els assajos d’Estelrich, en destaquen alguns dels primers publicats a la Península Ibèrica sobre Sören Kierkegaard, un autor que va començar a interessar també per aquesta època tant Pous com Serrallonga.¹⁹

Un altre autor que descobreix Pous en aquesta època és Kafka, de qui llegeix *Amèrica* en versió francesa, segons explica a Cotrina en carta del 9.08.1951; en relació amb això, Pous comenta: “He avançat força en francès, el llegeixo quasi naturalment, de tant en tant tinc d’obrir, però, el diccionari; és una llengua molt dolça i forta el francès i m’agrada molt més que el castellà.”²⁰

Pous també degué llegir en aquesta època Carles Cardó, que com hem vist coneixia personalment.²¹ A la biblioteca de Zuric es conserva un exemplar d’*El càntic nou. Poemes religiosos*, de Carles Cardó, publicat per l’editorial Ariel el 1951. Pous va subratllar-ne parts del pròleg i passatges d’alguns poemes. Segurament va trobar en Cardó un tipus de poesia religiosa moderna, en consonància amb les idees poètiques de l’època, tal com havia començat a practicar-la en aquells moments Pous mateix: un exemple en seria la trilogia formada per “El Pa”, “El Vi” i “El Prevere”, inclosa al volum *La poesia catalana eucarística* (Pous 1952c).

Al mateix temps, però, Pous escriu en aquesta època el recull de poemes *L’inútil plor* (v. 3.2.c), de tema bàsicament amorós. Pous, ja ho hem vist, era un home apassionat: ho era en la poesia i en la religió, i no podia deixar de sentir també la passió amorosa. Ja el poema “Dol de l’amor”, que tant va agradar a Riba, anava dedicat a una noia, que segons una anotació personal de Serrallonga era “una estiuejant de Cantoni”. I a l’estiu de 1951 Pous va escriure un text en prosa poètica titulat “Threni” (v. 3.2.d),

va ser, possiblement, un dels que va fer arribar a més mans els exemplars de la revista *Ariel*, en aquells moments prohibida i perseguida.”

¹⁹ A la biblioteca de Pous a Manlleu hi ha el volum d’Estelrich *Entre la vida i els llibres*, de 1926, amb diversos assajos sobre Kierkegaard. De Kierkegaard mateix, hi trobem *Crainte et tremblement i Traité du désespoir*, comprats a finals de 1952, i *Le concept de l’angoisse*, comprat un any més tard. Però Pous cita ja el pensador danès –potser encara per via indirecta– a l’assaig “Quelcom sobre poesia”, que data de la primera meitat de 1951. D’altra banda, l’interès per aquest autor devia mantenir-se al llarg de tota la seva vida, perquè a la seva biblioteca també hi trobem un volum publicat el 1960 amb el títol *Aut-aut. Estetica ed etica nella personalità*, que devia comprar-se quan estudiava a Roma, i un de 1966 titulat *The Journals of Kierkegaard*.

²⁰ De Kafka, a la biblioteca de Pous a Manlleu es conserva també el *Journal*, comprat el 1956, i *Le procès*, comprat el 1957. Sis anys més tard, el 1963, Pous li dedicaria un número de la revista *Textos*.

motivats per l' enamorament platònic d'una noia que es deia Trini, i amb qui, segons anota el mateix Serrallonga, “no parlà mai”. Cotrina (c. p.) arriba a dubtar que aquesta noia existís veritablement: “Ell deia que sí, que vivia per allà a la Catedral, però jo no l'havia vista mai. Potser sí que va veure una vegada una noia i s'ho va acabar de muntar...” També un dels poemes de *L'inútil plor*, “Senzilla llibertat de l'ombra”, anava, segons escriu Serrallonga en una anotació personal, “precedit d'una nota d'adreça” a una noia.

L'estiu de 1951 Pous va tornar a assistir al Concurs de Cantonigròs. En carta a Cotrina del 30.08.1951, en parla en aquests termes:

Va ser un dia estupendíssim per tots. Riba, Manent, Llor, Sarsanedas, Barat, Aurèlia Capmany, Arderiu i d'altres, un dia de primera amb canalons i xampany. Vaig enraonar una estona amb en Riba, com també amb en Manent el pare, vaig fer molta bona coneixença amb en Llor, amistat amb en Sarsanedas i amb en [Bonet?], em va saludar sense conèixer-lo, no sé per què, en Bofill i Ferro. En Segimon [Serrallonga] va tenir un premi pel seu llibre “Primavera”, un llibre ple de personalitat, pur i musical, molt contingut.²²

D'aquesta edició del concurs de Cantonigròs, Pujades (1999, 177) diu:

Durant la sobretaula del dinar de germanor (...), hi hagué un animat debat sobre el ‘trobar lèu’ i el ‘trobar clus’, és a dir entre els partidaris d'una poesia popular, senzilla i a l'abast de la gent, i els partidaris d'una poesia més rigorosa i exigent, tot i el risc de convertir-se en elitista i excloent. En aquesta segona trinxera es col·locaven sense dubtar Jordi Sarsanedas i Joan Triadú mateix (...).

Aquesta informació és interessant perquè Pous, en l'assaig ja esmentat titulat “La poesia” (v. 2.1), defensa el “trobar clus” contra el “trobar lèu”. Si bé es tracta d'un text que porta la data “des 1950”, es pot postular que o bé conté parts escrites més tard, o bé el debat sobre el “trobar clus” i el “trobar lèu” ja s'arrossegava d'abans de la discussió del concurs de Cantonigròs de 1951. En tot cas es fa difícil creure que no hi ha relació entre el que explica Pujades i el text de Pous.

²¹ Els anys 1951-52 Pous i Cardó van mantenir correspondència: entre els papers que conserva la família de Pous hi ha tres cartes de Cardó escrites des del seu lloc de residència a Suïssa. Per elles sabem que Pous li va enviar l'antologia *Estudiants de Vic, 1951*, i li va exposar els seus dubtes religiosos.

²² Hi ha una foto de grup del concurs de Cantonigròs d'aquest any amb Riba al centre i Pous gairebé al seu costat, rodejats de totes aquestes persones que esmenta Pous i d'altres. V. Guardiola 1993, 181.

1.6. L'ANTOLOGIA *ESTUDIANTS DE VIC, 1951* I LA INFLUÈNCIA DE CARLES RIBA

Mentrestant el grup de poetes del Seminari havia anat madurant el projecte de publicar una antologia per donar-se a conèixer, i havien decidit recórrer a Carles Riba perquè els en fes la carta de presentació en forma de pròleg. A la carta esmentada més amunt a Cotrina, on li parlava del Concurs de Cantonigròs de 1951, Pous deia també: “Diumenge vinent si Déu vol tornarà a pujar C. Riba amb la seva muller, li tornarem a parlar del pròleg de la nostra Antologia que si Déu vol eixirà a començaments de curs.” Però Riba va canviar de plans i no va tornar a pujar a Cantonigròs, per la qual cosa Pous va haver-li de demanar el pròleg per carta.

Ho va fer el 16 de setembre de 1951. A la carta, Pous justifica de la següent manera la “gosadia” de demanar un pròleg a Riba: “Després de les confidències en paraules perfectes que ens han sovintejat els seus llibres, ens abelleix que el seu nom il·lumini el nostre en aquesta primera publicació, plena de fe en la poesia i en la pàtria.” Més endavant diu que “serà la primera abraçada, intensa –en les lletres–, del modernisme i l’Església a Catalunya”. I encara hi afegeix: “Persistents, després de l’esfondrada, amb la dolorosa coneixença, només, d’una pàtria esclava, recollim el gest de Verdaguer i Torras i Bages.”²³

Riba contesta amb una carta del 2 d’octubre de 1951, que havia de servir de presentació al recull.²⁴ Es tracta d’una carta adreçada a Pous amb l’encapçalament “Benvolgut amic” (al llarg del text s’hi refereix també amb les expressions “apassionat amic meu” i “bon amic meu”). Riba no entrava a fer consideracions particulars sobre els diversos autors de l’antologia, i això de manera conscient:

²³ Aquesta carta va ser omesa per Serrallonga a la seva edició de la correspondència Pous-Riba (Pous, 1978b), probablement per simple descuit, perquè Serrallonga fa constar les postals i notes no publicades i també les omissions en algunes cartes publicades, i d’altra banda no hi ha res en aquesta carta que hagués de ser mantingut en secret. Jo l’he poguda consultar a partir d’una fotocòpia de l’original que en conserva Susanne Wipf.

²⁴ Aquesta carta constitueix un dels textos fonamentals sobre poesia de Carles Riba, que la va incloure el 1957 al volum d’assaigs *Més els poemes*. Actualment es troba al volum *Crítica*, 2, p. 246-249, de les *Obres completes* (Barcelona: Edicions 62, 1986).

Triaria (...) unes quantes frases de vostè i dels seus companys, d'un so mat, concentrat, pregon, per les quals se sembla revelar el que en podríem dir projecte de la vida volguda. I amb ella de la poesia volguda. Més: les he triades; però sento que m'he d'estar de citar-les, pel pudor mateix de vostès. Que restin, pures, entre tanta imprecisió i tanta generositat juvenils.²⁵

Aquest pròleg de Riba, justament, serà la causa que els superiors del Seminari deneguin finalment el permís de publicació de l'antologia. Serrallonga, en una nota a la seva edició de la correspondència Pous-Riba, diu que els superiors del Seminari van donar com a raó la “condescendència” del text de presentació de Riba, però hi afegeix: “N’hi havia una altra de més decisiva, que ens fou finalment declarada: Riba era un ex-exiliat, un home d’esquerra, i algunes coses més. L’escàndol que estava aixecant llavors mateix l’*Antologia* de Triadú els semblava un avís.” (Pous 1978b, 43)²⁶ Sobre aquest rebuig, Pous s’expressa així en carta a Riba del 2.11.1951: “Els companys es varen conformar més o menys, però ha estat per a mi impossible; era una ocasió eminentment patriòtica i significativa, no pel voler, però sí pel signe. (...) El fet aquest és digne del temps que passem.” (Pous 1978b, 43).

Cotrina (c. p.) ratifica la interpretació de Serrallonga pel que fa a la denegació del permís, i especifica les persones que hi van posar pegues: el rector del Seminari, Climent Villegas (“tenia fama de molt savi, però era un home nefast que devia haver patit molt per la guerra i lligava catalanisme amb rojos i perseguïdors de l’Església”), i Joan Ordeig, que també arribaria a ser-ne rector. En canvi cita altres professors del Seminari, com Cura i Victorià Palà, que estaven al corrent de les aficions literàries del grup i de la seva relació amb els cercles de Barcelona i no només no s’hi oposaven, sinó que en alguns casos els havien ajudat i tot. Cura, per exemple, els havia cedit el seu despatx per rebre la visita de Triadú i Cots esmentada abans. De fet, en diverses cartes a Cotrina, Pous tramet

²⁵ Que efectivament les havia triades ho va constatar Serrallonga en consultar els papers privats de Riba i trobar les anotacions corresponents. De Pous, Riba destacava diversos passatges de cinc dels vuit poemes publicats; de Serrallonga destacava tres poemes sencers i passatges d’altres quatre (d’un total de 9); de Junyent destacava quatre passatges de tres poemes; de Cotrina tres passatges d’altres tants poemes. En canvi feia un comentari poc afavoridor de Riubrogent i també, encara que més matisat, d’Esteve, sense destacar-ne cap passatge. De Grau no en deia absolutament res, cosa que Serrallonga no s’explica. Torrents (2001, 241) apunta la possibilitat que en el material que Pous va enviar a Riba no hi figuressin encara els poemes de Grau, sinó que hi haguessin estat afegits més tard.

²⁶ Es refereix probablement a l’*Antologia de la poesia catalana (1900-1950)*, que Triadú havia publicat aquell mateix any, juntament amb una *Antologia de contistes catalans (1850-1950)*, i que havia estat motiu d’atacs per part de la premsa franquista, que sota l’aparença d’una crítica literària acusaven Triadú veladament de roig (v. 1.5).

“expressions” al “Dr. Cura”, i en una –del 9.08.1951– hi afegeix: “digue-li que per la festa hem d’[empènyer?] –m’ho ha dit en Joan– a C. Riba per a què s’afanyi a fer el pròleg de la nostra Antologia”, la qual cosa indica clarament que el Dr. Cura hi estava implicat. Pel que fa a mossèn Palà, Pous encara hi va recórrer el 1960, des d’Itàlia, en rebre dues cartes secretes del bisbe que li demanaven informació sobre Segimon Serrallonga (v. 1.10). A la resta de professors, segons Cotrina, el tema els era indiferent.

Cotrina (c. p.) explica també que, davant l’oposició dels superiors a l’antologia, els joves poetes es van dirigir al pare Miquel Batllori, que ja era a Roma, per mediació de Joan Baptista Bertran,²⁷ explicant-li el cas, i que ell els va enviar algunes cartes de suport, animant-los en la seva empresa.

Aumatell (1993, 16) posa en dubte que la raó de la negativa dels superiors fos el pròleg de Riba:

Objectivament, sembla que això no s’aguanti per enlloc: per poc ben informats que estiguessin els superiors –i cal creure que podien estar-ne força– sabrien quina era i havia estat des de sempre la posició política de Riba; a més, si el problema era el pròleg, per què no suprimir-lo?, al capdavant el substancial era l’antologia, no pas el pròleg; la relació, però, des del punt de vista d’aquells joves abrandats, s’havia invertit.

I és que l’autèntica raó dels superiors degué ser aquesta: el temor que la vocació poètica d’aquells esperits apassionats, massa dúctils encara, no acabés per eclipsar la vocació religiosa. La col·laboració de Riba els va servir en safata l’excusa perfecta, una cortina de fum que amagava la raó fonamental.

D’això, segons Aumatell, se n’hauria adonat el mateix Riba, que va escriure a Pous: “En rigor, i ben sincerament, no crec tenir prou dades per pensar res; no em costa, però, ficar-me dins la pell dels superiors de Vs. i trobar raons per a espantar-me de tanta passió.” (Pous 1978b, 44)

Pous i els seus companys van decidir fer una edició privada, ciclostilada, de l’antologia, de la qual es van tirar una cinquantena d’exemplars (Torrents dona en un lloc la xifra de seixanta –1980– i en un altre la de quaranta –2001b–, però Serrallonga conserva un pressupost rudimentari en què se’n preveien cinquanta). Aumatell (1993, 43) fa una descripció precisa de l’edició: “Es tracta d’un conjunt de 16 folis ciclostilats, amb lletra mecanogràfica normal, sense numerar, grapats, protegits per una cartolina de

color taronja clar, doblada a tall de carpeta. A la portada, escrit en lletra impresa i sense majúscules, estudiants de vic, 1951.” Les despeses de la publicació van anar a càrrec, segons diu Serrallonga (c. p.), de Paulí Junyent, pare de Josep Junyent i propietari d’una drogueria a la plaça de Vic.²⁸

A *Estudiants de Vic, 1951* hi són representats tots els membres del grup, és a dir: Josep Mª Riubrogent, Josep Grau, Josep Esteve, Josep Junyent, Segimon Serrallonga, Antoni Pous i Ramon Cotrina (per aquest ordre, que corresponia a les dates de naixement: del més gran, Riubrogent, nascut el 1924, al més jove, Cotrina, nascut el 1932, igual que Pous). En aquest sentit, l’apel·latiu d’“antologia” que se li sol donar és una mica confusionari.²⁹ Serrallonga (c. p.) defineix la publicació amb aquestes paraules: “*Estudiants de Vic* no és una antologia, és una publicació que dóna fe de l’existència d’un grup d’estudiants que escrivia a Vic.” Així s’explica, segons Serrallonga, el títol, sense article, i remarca a més la paraula “estudiants” –per comptes de “seminaristes”, per exemple–, amb la qual volien posar-se al mateix nivell que els estudiants de la Universitat de Barcelona.

El nombre de poemes publicats de cada un dels autors oscil·la entre els 3 de Josep Grau i els 10 de Josep Junyent. També l’espai que ocupen varia força: un sol full en el cas de Grau per quatre en el de Segimon Serrallonga, amb 9 poemes. Antoni Pous, amb 8 poemes i tres fulls, és també un dels més representats. Com a única informació de cada autor, hi trobem, a més de la data de naixement, el poble natal: Vic en el cas de Riubrogent i Junyent, Manlleu en el de Grau i Pous, Sant Joan de les Abadesses en el d’Esteve i Cotrina, i Torelló en el de Serrallonga.

A més de la temàtica religiosa, compartida lògicament, en major o menor mesura, per tots els autors, és remarcable la presència repetida de Hölderlin en dos d’ells: Riubrogent encapçala dos dels set poemes que aporta amb cites del poeta alemany en la

²⁷ Del pare Joan Baptista Bertran, frare i poeta, Serrallonga (c. p.) comenta que van enviar-lo a Vic per “convertir-los” i en va sortir ell convertit, ja que va entrar en contacte amb Riba i es va passar del castellà al català.

²⁸ Aumatell (1993, 17) afirma en canvi, remetent-se a una conversa amb Josep Esteve, que qui va córrer amb les despeses va ser el doctor Eduard Junyent, oncle de Josep Junyent. Però es deu tractar d’una confusió –d’Esteve o d’Aumatell–, perquè Serrallonga conserva una nota de l’època en què es diu: “Devem 450 a D. Paulino”, i a sota el mateix Serrallonga hi va escriure més tard: “En Paulí Junyent, pare de Josep Junyent, ho va pagar tot.”

versió de Riba; Serrallonga dóna per títol a un dels seus poemes una cita del poeta i té un altre poema titulat “Hölderlin”.³⁰ I és que les versions que va fer Riba de Hölderlin, publicades l’any 1944, havien circulat entre els joves poetes del Seminari, tal com explica Torrents (1988) parlant de Serrallonga: “Tot just adolescent, li arribà [Hölderlin] a través de l’edició clandestina de les *Versions de Hölderlin*, de Riba, en un exemplar prestat per Joan Triadú que el grup d’aprenents de poeta que estudiaven al Seminari de Vic varen reproduir en còpies mecanografiades.” A banda del poeta alemany, en tota l’antologia trobem només una altra referència directa a un poeta: és Salvat-Papasseit, una cita del qual, “Ara que estic malalt”, encapçala un dels poemes de Ramon Cotrina.

Tenint en compte el tipus d’edició i les limitacions en la difusió, *Estudiants de Vic, 1951* va obtenir un ressò no gens menyspreable. Segons Serrallonga, en van sortir comentaris a *Destino*, a càrrec de Joan Cortès, a *La Almudaina* de Mallorca, a càrrec de Miquel Dolç, i a la *Revista Universitaria de Alcalá*, a càrrec d’Albert Manent.³¹ Dolç (1952) feia una crítica molt positiva de tot el recull i destacava, en el cas de Pous, “la intimidad, la fe dura, los límites incendiados (...), que adquieren en ‘El meu pas’ su plasmación decisiva”.

Molts anys més tard, Triadú (1985, 81) va fer la següent valoració crítica d’*Estudiants de Vic, 1951*:³²

L’antologia dels seminaristes de Vic no pogué sortir al carrer ni esdevingué un llibre normal, però assenyalà l’arribada als seminaris del procés liquidador de la poesia religiosa tradicional. I això en un temps en què, per un fenomen més aparent que real, semblava florent la poesia d’aquesta mena, situada entre el millor Verdaguer i el darrer López-Picó. L’*Antologia lírica franciscana*, editada quatre anys abans de la mà diligent de Torrell de Reus, un dels infatigables avançats de l’edició catalana d’aquells anys, era una mostra (Editorial Arca) del fet; com ho fou, poc després, l’antologia “lírica” titulada *Glòria eucarística*, de la benemèrita

²⁹ La mateixa carta-pròleg de Riba dóna peu a aquest equívoc: “He llegit –i rellegit– els poemes que V. i els seus companys m’han volgut fer conèixer abans de publicar-los. Una petita antologia: flor d’una producció; i selecció, Vs. mateixos, d’un grup més nombrós.”

³⁰ I encara que de manera no explícita, el rastre de Hölderlin es troba també al poema “Al Somni”, de Pous (v. 3.2.a).

³¹ No he pogut localitzar ni la ressenya de *Destino* ni la de la *Revista Universitaria de Alcalá*. A *Destino* va aparèixer un article de Cortès sobre el concurs de Cantonigròs el 8.10.1951, però no esmentava per res l’antologia.

³² Cal dir que Triadú va tenir una participació destacada en la publicació d’*Estudiants de Vic, 1951*, no només com a impulsor de l’empresa, sinó també com a assessor: així, Serrallonga conserva els poemes seus i de Pous que van aparèixer a l’antologia en una còpia mecanografiada amb correccions de Triadú. El més curiós és que, a banda de correccions de llengua i d’estil, Triadú va esmenar als estudiants de capella qüestions relacionades amb la religiositat; així, en el poema de Serrallonga “M’ha criat l’harmonia”, va canviar-li “la saba dels Déus” per “la saba de Déu”.

Editorial Estel (iniciada en la clandestinitat i acurada editora de poesia) i segons la selecció del poeta Manuel Bertran i Oriola.

Els “estudiants de Vic” es plantejaven els problemes des de tot un altre angle. Se sentien estudiants “com els altres” i universitaris “de seminari”. Establien llur relació amb autors com Jordi Cots i Albert Manent, amb contactes que havien fet pujant a Cantonigròs, a assistir o a participar als primers anys, entre 1944 i 1951, del “Concurs parroquial de poesia de les festes de Sant Roc” que havia començat a celebrar-s’hi. I així arribaren fins a la poesia i la persona de l’autor de les *Estances*. (...) La nova espiritualitat, en l’expressió sobretot d’ella, dels poetes universitaris, de la qual ja remarcàrem la novetat, s’unia així, per mor d’una mateixa destinació lírica, a l’espiritualitat despresa, despullada de ritualismes, d’un grup de seminaristes de la mil·lenària Osona.

Quatre dels set poetes de l’antologia *Estudiants de Vic, 1951* seran inclosos un any més tard al recull *La poesia catalana eucarística*, editat per Pere Serra i Bosch: són Ramon Cotrina, Josep Junyent, Antoni Pous i Segimon Serrallonga. Es tracta d’un aplec de més de nou-centes composicions relacionades amb el tema de l’eucaristia (l’excusa va ser el XXV Congrés Eucarístic Internacional celebrat a Barcelona el 1952) per part de cent vuitanta poetes, entre els quals hi havia els grans noms -i els no tan grans- de la Renaixença fins llavors (Verdaguer, Oller, Genís i Aguilar, Llorente, Maragall, Costa i Llobera, Salvà, Víctor Català, Ruyra, Zanné, Carner, López-Picó, Manent, Foix, Garcés, Sagarra, Arderiu, Leveroni, Triadú), juntament amb un bon nombre de sacerdots o seminaristes poetes de l’època, com Carles Cardó, Eduard Junyent, Climent Forner, Pere Ribot, Joan Baptista Bertran, etcètera. Hi havia també representants de les joves generacions de poetes universitaris de Barcelona, com Albert Manent i Josep Romeu Figueres. És significativa l’absència de Carles Riba, qui sap si pels mateixos motius que van dur a la no-publicació de l’antologia *Estudiants de Vic, 1951* amb la seva carta-pròleg.

En tot cas la figura de Riba va seguir acompanyant els joves poetes del Seminari durant molt temps, i en alguns casos, com el del mateix Pous, els marcaria de per vida. Torrents (1980) ho explica així:

La influència de Riba els seria llarga i decisiva. Més enllà, però, d’un mestratge literari, la influència ribiana seria en les actituds: en primer lloc davant el fet concret de la creació artística, pròpia o d’altri; després, davant la vida humana interior i històrica, en moments agònics per a Catalunya; en fi, davant el fet religiós, quan Riba tancava el seu cicle poètico-vital amb el retrobament del cristianisme. De fet, les influències serien mútues, com sempre ho són en les amistats autèntiques. Riba, fascinat per l’aparició del grup de poetes joves del seminari de Vic, tan inesperada com potent en aquells moments i en aquell indret,

els enviava els poemes encara inèdits de l'*Esbós de tres oratoris* i els en demanava comentaris i judici.

El fruit literari d'aquella amistat fou l'antologia *Estudiants de Vic, 1951* i la carta pròleg de Carles Riba que la precedia i que manifestava com el gran poeta havia copsat la vibració d'uns aprenents de poeta tot prevenint-los alhora dels perills de la literatura com a retòrica i de la religió com a sentimentalisme proselitista. L'edició (...), tot i que no va mantenir la continuïtat ni la cohesió dels seus participants, va servir per a alguns d'ells de referent absolut.

Però la relació amb Riba probablement no va tenir tan sols efectes positius. Esteve (c. p.) opina en relació amb això: "Riba ens va fer bé però també mal: l'exigència de Riba portà a l'esterilitat." Dit d'una altra manera: Riba seria el responsable que alguns d'aquells poetes incipients deixessin d'escriure poc després, com és el cas del mateix Esteve, i que d'altres abandonessin la poesia durant llargs períodes, com és el cas de Pous. Una cosa semblant comenta Molas (1979, 7) pel que fa a la gent del grup de Barcelona:

Riba ens va ensenyar a identificar la vida amb la literatura, més: amb la cultura. Ens va ensenyar a plantejar la nostra existència en termes mítics, més exactament, a pensar i a oferir cada un dels gestos, fins el més banal, com si fos el darrer i el més decisiu. I, per últim, a plantejar l'obra literària en termes absoluts. Cada escrit havia de ser una condensació definitiva de tot el passat i de, a la vegada, tot el futur, en la mesura que aquest és, al capdavall, una conseqüència inevitable del passat. Per a nosaltres, que iniciàvem, o ja vivíem, una profunda dissociació entre la vida pública i la moral i entre aquestes i les possibilitats d'expressió que teníem a l'abast, els ensenyaments ribians, duts a l'extrem, van constituir una paralització: el silenci.

Triadú (c. p.) interpreta aquesta qüestió d'una altra manera:

Riba va fer com un producte químic que tirat en un líquid separa els diferents tipus de substàncies, i les que són sòlides se'n van cap a baix i d'altres s'evaporen. Doncs en Riba va fer això: va destriar, i els que tenien força en poesia, malgrat tot la van fer.³³

Així i tot, Triadú admet la possibilitat que el contacte amb Riba els fes tornar "molt cauts, potser excessivament cauts" a l'hora de publicar, però al mateix temps creu que ells mateixos ja eren molt autocrítics.

En això darrer coincideix també Cotrina (c. p.), que hi afegeix que també va influir-hi la contradicció entre la vida de capellà i la d'escriptor. En canvi veu un altre aspecte negatiu de la influència de Riba:

³³ Aquesta imatge s'assembla extraordinàriament a una que utilitza Pous per definir-se a si mateix en carta a Wipf del 26.12.1970: "Sóc una mena de concentrat, compost de molts diversos materials – i necessito líquids dissolvents si en vull treure fora virtuts i productes."

Menyspreàvem allò que era clar: Sagarra, Verdaguer... I això ens va fer mal, perquè ens va limitar la capacitat d'abraçar més. Nosaltres ens dedicàvem a Riba, Foix... El mateix Carner, que a mi m'agradava molt, també el trobàvem superficial: imagina't si n'èrem, de pedants!

Sigui com sigui, aquest rigor heretat de Riba era en Pous tan present que podia encomanar-se a les persones properes, tal com manifesta Susanne Wipf, que diu que, quan vivia amb Pous molts anys després, durant un temps es va veure incapaç d'escriure res.

Triadú (c. p.) corrobora d'altra banda l'opinió de Torrents sobre les influències mútues:

Riba es va sentir influït per ells en el sentit d'una poesia més –diguem-ne– humana i d'altra banda li van donar també una idea diferent del capellà i de la fe. Jo crec que l'*Esbós de tres oratoris* (...) potser sense ells no l'hauria fet. Potser no se li hauria acudit fer un poema de tipus narratiu –que no en feia, no n'havia fet cap– i precisament sobre temes bíblics. I segur que els va consultar coses, perquè li agradava estar en contacte amb ells, s'hi sentia molt bé: els veia purs, nets, catalans de soca-rel. Tot això li va donar com una injecció de força, de vida, de comunicació que el rescabava d'altres coses, d'altres situacions. I també era un temps, aquells anys, que es replantejaven determinades qüestions de tipus social, de tipus religiós, de tipus polític. I es va arribar en aquesta situació de sentir-se influït, i com si correspongués a la devoció i a l'afecte que ells li havien demostrat, i a l'admiració que li tenien. Doncs ell volia correspondre-hi també, i era sincer en això, perquè creia que li havien fet veure les coses d'una altra manera.

En un altre lloc, Triadú (1990) ha dit:

Riba, davant dels joves seminaristes, es preocupava: el preocupava aquella qüestió que en Verdaguer va fer parlar a la seva època de la lira i el calze. Ell no volia de cap manera interferir-se en aquell procés, que veia difícil, que veia complex, que veia importantíssim, que veia digne de les més grans personalitats de la història de la literatura i de la història de la religió, perquè veia allà una sinceritat i una força i, al costat d'això, una visió poètica que el preocupaven i que fins i tot li feien gairebé por.

I encara en un altre (1985):

La relació de Riba amb aquests poetes i l'amistat que hi tingué en els anys de llur ordenació i posteriors fins a la seva mort és una dada d'indispensable valor, entre d'altres, per a l'estudi de la gestació de la poesia ribiana des de *Salvatge cor a Esbós de tres oratoris*.

Per la seva banda, Medina (1989, 31) afirma: “Quan [Riba] parlava amb ells [els poetes del grup de Vic] –em contà J. Triadú– es transfigurava, li donava la sensació de trobar-se més a prop del sagrat. Per això assistí a les primeres misses de més d’un d’ells (almenys, les d’A. Pous i S. Serrallonga).” El mateix Riba havia expressat aquest sentiment ja després del fracàs de la publicació de l’antologia del grup de Vic, en carta a Josep Junyent:

Llegeixin entre línies el meu pròleg, el que amb el meu cap i amb el meu cor penso de la relació entre l’home -en aquest cas el futur sacerdot- i els versos que pugui escriure, i comprendran que ni jo em podia desolar per Vs. ni hi hauria raó perquè Vs. es desolessin per mi. M’han fet massa bé, un bé que em costaria d’explicar, volent-me en la seva primera, commovedora aventura. M’han pagat, només demanant-m’hi, per endavant. No seré pas jo que mai deserti de Vs. (Pous 1978b, 44, nota 5)

1.7. TEMPS DE CRISI

El 1952 Pous enllesteix el recull de poemes *L’inútil plor* i el presenta al Concurs de Cantonigròs d’aquell any. El recull no va ser premiat per un jurat on hi havia el mateix Riba, Sarsanedas i Triadú, mentre que sí que van rebre premis Jordi Cots, Josep Junyent, Josep Grau, Josep Esteve i Ramon Cotrina (Aumatell 1993, 15). Això, sens dubte, havia de desmoralitzar Pous, i és molt possible que influís en el seu abandó de la poesia durant prop de quinze anys, tot i que, segons diu Torrents (1976, 21), en el moment de presentar *L’inútil plor* a Cantonigròs, “ja ha deixat d’escriure poesia”.

Torrents (*ibid.*) comenta també que durant aquesta època Pous va llegir els clàssics de la poesia francesa moderna, especialment Baudelaire, Rimbaud i Valéry.³⁴ La

³⁴ Valéry va seguir sent un dels autors preferits de Pous fins al final de la seva vida. Wipf (c. p) explica que, a l’època de Zuric, una vegada van anar al cementiri de Sête i allà Pous li va llegir *Le cimetière marin* sencer. També és cert, però, que Pous va rellegir en aquella època Valéry precisament perquè Susanne Wipf va fer-ne un treball, tal com explica ell mateix en una carta escrita a Wipf l’agost de 1970: “He rellegit també coses de Valéry. Feia temps que no me’l mirava; i ara, aquest teu treball, m’és una

lectura de Rimbaud potser va tenir a veure amb l'abandó de la poesia de Pous: Serrallonga (en una nota personal) diu que Pous tenia "penjat a la cambra de Manlleu el retrat de Rimbaud". Wipf (c. p.) referma aquesta idea dient que Pous "s'identificava molt amb Rimbaud", i hi afegeix que "va deixar d'escriure més o menys a l'edat de Rimbaud" (i no recorda amb exactitud si aquesta dada la hi havia donada el mateix Pous o si ho havia descobert ella mateixa posteriorment).

Sigui com sigui, aquesta crisi poètica va coincidir amb una profunda crisi espiritual que va patir Pous a partir de final de 1951 o començament de 1952. D'aquesta època ha de datar molt probablement el text que comença "Jo no us sé pas estimar, bon Jesús...", que es conserva incomplet i sense datar. En ell i en els altres textos que el succeeixen dintre d'un plec amb l'anotació "1. L'aspecte cristià", Pous expressa de manera clara la seva incapacitat de comprendre i estimar Déu malgrat la voluntat, el desig i fins i tot la necessitat que sent de fer-ho:

Jo no us sé pas estimar, bon Jesús; però darrera el meu orgull i la meva inconsciència encara sóc de veritat. (...) Jo sóc el fill de la ignomínia, però també vostre, Jesús que voldria meu, i no goso dir-vos-ho, em pesen tants pecats! Arrenqueu-me de mi; doncs en mi estimo totes les coses, i a Vós no us estimo.

Pous dóna indicis de la causa concreta del seu allunyament de Déu: "Sabeu de la meva solitud més que no pas jo, i el que he delejat pels boscos amb la companya, però he fet perdre-la en un ponent, o en la tempesta; ara sóc un infant perdut també." Ara això Pous ho vol deixar enrere, i el retrobament amb Déu el dóna com un fet segur: "Senyor meu Jesucrist, avui ens hem donat l'abraç; el matí és plujós, i cau una roina que no em pesa, immolaré la tristesa estimant els altres, i seré amorós de Vós." Però tot seguit vénen de nou els dubtes: "No sé tornar, i em té el laberint; rodo tristament per les coses heretades, ni les entenc."

D'altra banda, l'agost de 1952 Pous va tenir un "ensopec", tal com el defineix ell, amb les autoritats del Seminari, provocat, segons deixa entreveure al text "Apunts espirituals" –inclòs en el mateix plec esmentat suara–, entre altres coses per la seva activitat literària:

bona ocasió de fer visita a aqueix vell amic." Pel que fa a Baudelaire, Pous en cita encara també de memòria –ja que ho fa amb un error– un fragment del poema "L'invitation au voyage" en una carta a

La prevenció començava en veure'm tancat i agressiu; i jo verament ho era. Però el meu silenci fou obligat; les idees divergien massa i no les podien acceptar, entre altres coses, per ser ells superiors. No han escandallat tampoc com calia. Així, només una conclusió, el prejudici. Amb dos poemes, el catalanisme defensat, i el meu misteri, esdevenia un individu sospitós.

Pel que fa als dos poemes, podria tractar-se de “Per a la Mare de Déu, recordant-li algunes coses, amb motiu del seu mes”, versió prèvia del poema de *L'inútil plor* “L'aigua sospira, Mare”, publicada el maig d'aquell any a la revista *Plantel* (Pous 1952a), i “Cant de l'ànima que present la unió amb Déu”, publicat l'agost al programa de la Festa Major de Manlleu (Pous 1952b). El primer d'aquests dos poemes havia de sobtar, si més no, les autoritats eclesiàstiques, ja que sota aquest títol tan convencional no s'hi troba res de semblant a la poesia mariana a l'ús, sinó l'expressió d'una mena d'estupor –potser aquest “misteri” del qual parla Pous– i d'una lluita internes per assolir la llum. En aquest sentit, Pous diu: “Crec com els superiors que no sé fer-me llum; per això lluito, però des d'un vèrtex més real d'on totes les ciències són un recapte. D'ell no neix la fosca com un fi, ni com un mitjà, solament és la seva impotència dolorosa”. Pel que explica en el text esmentat, Pous va ser cridat pel Vice-rector del Seminari.

Aquests textos que testimonien una crisi de les conviccions religioses coincideixen en el temps amb una sèrie d'escrits de caire filosòfic, on Pous s'interessa per la filosofia grega, per l'humanisme, per Descartes, Kant, Hegel... És probable, doncs, que hi hagi alguna relació entre aquests dos fenòmens paral·lels en la seva evolució.

El 1953 la crisi encara s'arrossegava, com veiem per un altre text del plec esmentat, encapçalat per la data “1953”. Pous hi reprèn el diàleg directe amb Déu del text “Jo no us sé pas estimar, bon Jesús...”, amb el mateix tema: el desig i la impossibilitat de comunió amb Déu. D'altra banda, hi ha dos conceptes que ens remetent directament al text sobre el conflicte de 1952: el “misteri” i l'obscuritat. Pel que fa al primer, diu: “He capolat amb la mà les vostres consolacions, no he acollit els vostres dons – per això m'ha caigut a sobre un misteri de rebel·lia.” I quant al segon: “Caminava per la nit, degustava les tenebres, i era només una ombra closa – ¿quina entranya podrà reformar-me?”

En un esbós de carta al pare Bertran, de 1953, Pous expressa una consciència de crisi tant en la vocació poètica com en la religiosa:

Vaig adonar-me massa d'hora que viuria la vida en va: la poesia no m'arribava enlloc, i Déu el tenia ofès. Entesos aquests dos punts (no és més que el problema del temps) semblava talment que Déu no interessés al cor infidel, i en certa manera no hi bastés. Així, doncs, el temps m'enjovava a una natura esparsa, que no era pas la requerida pel germen del baptisme.

Pous s'hi declara dominat per la contradicció i la incoherència, i en relació amb això cita uns versos propis: “Dos anys enrera vaig haver de constatar en un poema: `demà sabré l'impossible braços estesos al mar que em separa'; era el mateix desig ontològic de judici que sovint m'obsedeix i m'espanta.” Aquest seu estat de dubte no és nou, sinó una revifalla d'aquella primera crisi adolescent esmentada abans:

No és, doncs, una nova sofrença moral, és la continuació del problema que a setze anys m'agullonava, que la meua infidelitat a la gràcia el fa insoluble, i pel qual buscava el consell del Dr. Cardó. Ell, aleshores, temia que es resolgués en un cop de geni i abandonés la vocació, però el que és aquesta comesa, en concepte, la tinc clara. En el fons, només accidentalment se m'hi oposa, o sigui, en els graus de virtut. La crisi és, doncs, d'ascètica i no de tria.

Pel que es desprèn de sengles cartes a Josep Esteve (Sant Jordi del 53) i a Joan Triadú (19.07.53), aquesta crisi espiritual anava lligada a una crisi personal més àmplia, que afectava molts altres aspectes de la personalitat de Pous. A les cartes esmentades hi llegim frases com: “Temps enrera a nosaltres se'ns va confiar un esperit, només calia que la nostra joventut l'hi fos fidel; posseïem per a créixer-lo una intel·ligència que l'espera descurosa ha esmussat.” “Sovint diria que Catalunya ja no pot refiar-se de nosaltres, però em sap greu, i prefereixo, quasi perversament, callar-ho.” “Davant de Déu la meua infidelitat és culpable: si em jutgen així, recte és el judici.” “La gent no sabrà mai el terrible que és àdhuc la inconsciència mateixa del seminarista i el sacerdot; i nosaltres que maldem per la consciència, la inconsciència ens [*esbuca?*], això ens fa culpables, això em fa culpable.” La clau potser està en una altra carta a Triadú del 6.04.53, on justifica un silenci llarg amb aquestes paraules:

No és pas que oblidí el treball, com tampoc Catalunya, però moltes noses em pesen. Necessitaria una voluntat que no posseeixo per a contraposar a tant d'enuig que em priva correspondre el que voldria, no solament a l'amistat, sinó també a l'estudi. Però en contra d'aquest tedi, l'esperit intenta un camí més alt i

terrible. Sense prou consciència he [admès?] Déu davant mi mateix i davant els homes. ¿Com podré ser fidel amb el dimoni que em posseeix? És torbador anar amb sinceritat i amb l'home al sacerdoti, però solament em cal desitjar de l'esperança qualsevol judici.

Un altre exemple d'aquest estat d'esperit és l'esbós d'una carta adreçada a un tal Antoni (o Anton?³⁵), no datat, però que probablement és de 1953 o 1954. Hi llegim:

Els problemes no són literaris, ni emparamentats de bona fe, estan més enllà de tot això, davant Déu i el que no veiem. L'abjecció de la pàtria, de segur el més impersonal, és inclòs també en l'ètica. (...) I el que m'aturmenta més és ignorar el que Déu sap de mi, sabent com sé els meus pecats i la meva negligència.

Més endavant parla de “la confusió entre el poder de la retòrica que amaga la real qüestió religiosa i el desig religiós”, i hi afegeix:

L'art no comporta, per a resoldre-ho, cap extracció natural adequada, tant menys sobrenatural, que parcials interpretacions estètiques, i encara pervertides fonamentalment pel pecat, que, per una variació interna, mesura les nostres facultats. Fóra una solució lliurar-se a aquesta mesura, però la gràcia de Déu ens atura al punt de revoltar-nos. A Cantoni en Foix ens relacionava confusió de l'eternitat en el temps des de les seves mires poètiques, i jo sabia de debò que els pecats em venien d'aquí; aquesta conducta a més de superficial és indigna, perquè si Déu ens ha creat ens estima. L'art exigeix més del que pot rebre i ens vol fer dependre d'ell (...). Però és perillós aleshores el fer de la recerca un principi inclòs, una cosa de plaer intel·ligent i temporal, per a tornar a caure en la confusió d'abans i en l'art.

Aquesta crisi de Pous coincideix amb la signatura del concordat entre el règim de Franco i la Santa Seu. Un altre motiu de desconcert per a Pous, que s'expressa en relació amb aquest fet en un esbós de carta de 1953 que no especifica el destinatari:³⁶

Em costa formular amb claredat el perquè d'una transacció així, no volent els concordants, d'antuvi, cedir a res. Així mateix, en el fons, quina imprecisió comporta de mútua condescendència: la política religiosa de l'un (quasi sempre humanament ridícula) i la inhumana obstinació de l'altra. L'Església no pot, doncs, concordar talment, sinó per destret.

Però també trobem en escrits d'aquesta època senyals que Pous no ha abandonat del tot la seva bel·ligerància. En un altre esbós de carta del 3.09.1953, dirigit a un tal Capell, defensa “la formació d'un grup cristià fort, capaç per qualsevulla exercici de l'esperit, i que es mogui, doctrinàriament si pot dir-se així, amb el mateix moviment de

³⁵ Serrallonga, en una anotació personal, apunta la possibilitat que es tracti d'Anton Duran.

l'home. En contra cauríem de nou en els mateixos conflictes superflus de l'avantguerra, tant més que la seva solució fóra incapaç.” Pous sembla voler implicar-se personalment en aquest projecte, de caràcter catalanista: “El nostre propòsit semblarà a algú una utopia i prou. Però sabem que respon a una realitat progressiva, immensament més possible que la bomba atòmica deu anys enrera.” I continua:

Que ens anomenin Quixots, però seran condemnats fins a la mort a ignorar que els molins són verament molins; d'aquí la tragèdia, a la que som cavallers de la fe, i no ultrancers per contrast: sabem que els molins són verament molins, cosa que ignorà Cervantes, Unamuno i el Conde-Duque de Olivares (t'escric bevent una canya en el Retiro). Tots tres, sigui en l'ordre literari o espanyol, s'han negat permutant la dialèctica per la retòrica: és a això a què ens ha sebolit i desequilibrat la política que ha significat Madrid.³⁷ El més pervers, però, i prop de la salut fou Unamuno; el Conde-Duque l'únic estèril. Hem de corregir Unamuno, i amb l'ardit occir el monstre, que, creient-se androgin, fou un invertit.

I conclou: “Qualsevol pensador polític de Catalunya ha de partir d'aquesta comprensió si vol encertar; i s'ha de rompre el cap fins a comprendre-ho.”

Pous havia emprès un viatge a Madrid amb el seu germà l'u de setembre de 1953. En aquest esbós de carta citat, diu que a aquest viatge “quasi se'm va obligar” –de manera que cal pensar que el va fer per motius familiars–, i hi afegeix que serà a la ciutat “fins a les darreries de mes segurament”. Durant aquesta estada li produeix una forta impressió l’“Infern” de Hieronymus Bosch, tant que molts anys més tard, ja a les acaballes de la dècada dels 60, el record de la contemplació d'aquest quadre serà encara el punt de partida del cicle de poemes *Desconhort a Jaume d'Urgell*, tal com explica ell mateix al proemi d'aquest recull, publicat a *El nou bon sempre seguit del desconhort a Jaume d'Urgell*, el llibre que significarà la seva represa de l'activitat poètica (Pous 1974c, 22).

D'altra banda, al mateix esbós de carta al tal Capell escrit a Madrid, Pous esmenta un “assumpte referent al Dr. Cardó” que va quedar ajornat a causa d'aquest viatge imprevist, i comenta: “Hauria estat profitosa una conversa amb el Dr. Cardó, i cal fer-la.” Deu tractar-se d'un nou intent de fer una revista que van emprendre Pous i Serrallonga per aquesta època, segons explica aquest darrer (c. p.), i per al qual van contactar amb Carles Cardó. Però Cardó volia fer una revista de teologia, i això de

³⁶ Serrallonga n'anota tres de possibles: Manent, Molas i Comes.

³⁷ A Pous li agradava escriure el nom de la capital d'Espanya d'aquesta manera acatalanada.

seguida va desanimar Serrallonga. Pous, en canvi, durant un temps va portar al cap la idea de tirar endavant el projecte, encara que fos amb aquestes condicions.

També degué ser en aquesta època que Josep Grau, un dels membres del grup de seminaristes poetes, va abandonar el Seminari. En un esbós de carta a Joan Baptista Bertran, que data de 1953 o 1954, Pous parla del que ell anomena “el cas d’en Grau” amb aquests termes:

Posseeix un concepte del sacerdocí massa sincer i un esperit massa humil i apassionat per rebre amb mesquinesa el do de Déu. No aprovo ni contradic. Però el que sé és que, comprès tot, en Grau hauria estat un sacerdot conforme l’entranya. Mes ¿a qui els càrrecs? Jo no ho sé pas.³⁸

El 1954 la crisi espiritual sembla desembocar en un trencament amb Déu. En un text del plec “1. L’aspecte cristià” encapçalat per la data “1954”, Pous explica de manera més clara aquest seu conflicte entre la voluntat, el desig, la necessitat de sotmetre’s a la voluntat del Déu cristià, i la seva incapacitat per aconseguir-ho:

Tinc una idea clara del voler de Déu i de la gràcia que m’atorga per a correspondre-hi.³⁹ Però, ¿per què m’esmunyo quan Déu vol engrapar-me amb totes dues mans? Ell m’ha ordenat, per a vèncer la meua confusió, cap a una forma de vida on em sigui angoixosa la seva manca. Car des del ventre de la meua mare em feia créixer així com un grumoll de misèries, però em proporcionava un ferment cristià per tal d’acomplir la seva misericòrdia entre els homes. En mi aquesta gràcia de Déu ha estat obstinada: en el rebuig, en el coneixement agut, en l’amor. Però una partida de poagre em corroïa els membres, i m’era, perversament, complaença. Així, volent-me fidel als designis de Déu, em dispersava cap al meu guany immediat; tot això perdia de cristià. Puix, així com estimava massa severament els homes,⁴⁰ m’empegueïa davant llurs deficiències o les agredia – tan volgudes pel Déu que ens coneix: car totes les coses heu ordenat en llur nombre i mesura.

En aquest punt el text canvia de reflexió personal en primera persona a imprecació directa a Déu en segona persona, com en els textos “1953” i “Jo no us sé pas estimar, bon Jesús...”:

Ara m’agenollo, ho accepto tot, vós acceptareu així mateix els meus pecats i la meua frevolesa: això és u. Us compadiu de qui voleu compadir-vos – accepto aquest ordre i aquesta mesura. De fet no ho puc comprendre, no us puc comprendre, Déu pur, però us beso.

³⁸ Aquí hi havia afegit: “però a l’amic no”, i després ho va barrar.

³⁹ Aquesta primera frase del text va ser barrada posteriorment amb llapis.

⁴⁰ En un primer moment aquí hi deia “superiors”, però ho va barrar i va escriure “homes” a sobre.

Per molta voluntat que hi posi, no se'n surt. Aleshores es compara amb Sant Pau: “En el fons, jo també sóc una mica així, però força més jussà, car jo no us he perseguit, sinó que m’he complagut en el que el mal pot tenir d’esperit.” I torna a expressar de manera gairebé desesperada la seva voluntat i la seva incapacitat: “Estimo la doctrina cristiana, estimo els germans; estimo el dolor perquè és una llàgrima plena de sal als ulls, tostemps us hi feu havedor – ho sé. No cregueu, amb tot, les meves paraules, en la conducta menteixo; els homes només podem mentir.” Aleshores intenta explicar l’origen d’aquestes seves tendències contradictòries: “L’arrel vostra, que m’afita, la tinc de la mare; la intel·ligència per la que puc mentir la tinc de la casa del pare.”

Però hi ha encara un darrer apartat del plec “1. L’aspecte cristià”, separat de l’anterior per una ratlla, però sense encapçalament de cap mena. Cal suposar, per la lletra i per la relació directa amb el text anterior, que va ser escrit el mateix 1954, i presenta el que sembla el trencament definitiu amb Déu, en forma de diàleg entre aquest i Adam. A la crida de Déu, Adam respon:

Tinc massa orgull per a cobrir el que em fa vergonya amb una fulla de figuera. Ja no us puc respondre. D’entendre bé el meu pecat he perdut la innocència, i no em reconec en la idea vostra. Anomeneu-me, enfondreu-me en el nom que em crideu. Jo no sóc enlloc i la meva carn tremola: in peccatis concepit me mater mea. Déu amb membres, Déu, Déu cuc.

Aquestes paraules contrasten amb l’actitud de Pous de cara a fora, per exemple en l’esbós d’una carta a mossèn Puntí i Collell, datada la “Festa de la Mare de Déu de Montserrat [és a dir el 27 d’abril], 1954”, en la qual Pous li agraeix la tramesa d’un llibre seu sobre la poesia religiosa de Verdaguer (segurament es tracta de *Nord i conhort. Recull de dides verdaguerianes per guiar i donar consol a les ànimes creients*. Barcelona: Balmes, 1953). Després de comentar elogiosament el volum pel seu contingut piadós, Pous hi diu: “Quant a mi, estimo poder ser escolar d’un sacerdot tan alt com Mossèn Verdaguer, però també m’agradaria poder beure del calze del qual ell begué.”

En un altre esbós de carta datat només uns dies més tard, el 31.04.1954, i dirigida a un tal Josep –Josep Grau segons anotació de Serrallonga–, Pous informa el seu interlocutor del següent: “El tribunal de Menors ja ha sentenciat sobre el procés que se’ns va estendre a les darreries del mes p.p. No podem presentar-nos a exàmens de

teologia.” I comenta: “És paorós que als meus ulls això no sigui més que una de les gesticulacions que s’acostumen per tal que l’autoritat no esdevingui irrisòria. Sembla, a la meua consideració, un truc per a teatre de putxinel·lis: faria riure i pensar de debò.” Però el tema sembla amoïnar seriosament Pous, que acaba la carta amb aquestes misterioses consideracions:

Aquest és dels casos que ens engeguen el cap a can rumia i que afiten l’aigua fins a fer surar les fulles podrides. És bo, com en un poema, determinar-se quan el cap de tan suau et pesa, i jo hi sóc aquí: si em penjo alguns amics tancats en la seva videta se n’estranyaran, i jo, amb el dimoni, hauré retrobat temporalment el propi cos. Però aquest pecat des del baptisme vaig maleir-lo, compte, si maleït i tot, el consento. Temo, de debò, consentir-lo. En aquest viarany encara que m’estimis no podràs seguir-m’hi, ningú pot seguir-m’hi. Si puc pensar més a fons abandonaré, segur, la crida que m’excedeix.

Segons Cotrina (c. p.), Pous no era dels seminaristes més destacats pel que fa a les notes de classe. També Torrents –a l’acte d’homenatge a Pous celebrat a Igualada l’1.12.1999– va dir que Pous “no tenia un expedient gens brillant”; això li va provocar “dificultats repetides” i “la seva passió per l’estudi va ser compresa per molt poques persones allà”. Per aquest motiu els superiors del Seminari no es van prendre seriosament la seva voluntat de continuar els estudis a l’estranger. Torrents diu fins i tot, sobre aquest punt: “No l’hi varen deixar anar, l’hi varen prohibir.” És possible, doncs, que el conflicte a què es refereix Pous a la carta esmentada abans estigui relacionat amb això.

1.8. NOVES CONEIXENCES: MIQUEL MARTÍ I POL I SIMONE SÉGUIER

L’any 1954 el grup de Vic entra en contacte amb Miquel Martí i Pol, tal com ha explicat aquest mateix: “Els vaig conèixer el 1954, en ocasió d’una lectura –la meua primera lectura pública, em sembla– que vaig anar a fer al Seminari. D’ençà d’aleshores no hem deixat de tractar-nos.” (Farrés 1976). Pujades (1999, 257) diu en relació amb

això: “La lectura al Seminari de Vic va ser propiciada pel director espiritual del centre, mossèn Victorià Palà, que coneixia en Miquel des que havia estat vicari a Roda i el nen cantava a l’escolania.” El motiu de l’acte, d’altra banda, era que Martí i Pol havia guanyat recentment el premi Óssa Menor amb el seu primer llibre, *Paraules al vent*. Pujades hi afegeix que Martí i Pol va anar a la lectura acompanyat del seu amic inseparable d’aleshores, Emili Teixidor.

Cotrina (c. p.) comenta que, després d’aquella lectura al Seminari, Pous va escriure a Martí i Pol una carta molt crítica, en què entre altres coses li deia que havia d’aprendre català. El mateix Martí i Pol ho ha explicat en una entrevista:

Al cap d’uns dies vaig rebre una carta d’en Pous, que em fumia una pallissa formidable. El que ell em deia era que em calia llegir molt, que no dominava els recursos literaris, que em calia afinar la llengua. (...) Va ser la primera crítica seriosa que he rebut i em va ser una cosa molt profitosa, em va posar a to. (Rendé 1981)

El poeta de Roda va estar sempre més agraït per aquesta crítica i durant molt temps va considerar Pous com una mena de mestre, a més de gran poeta. En declaracions a Pujades (1999, 342), ha dit sobre això:

Tot el que em deia en Toni per a mi era dogma de fe. (...) Jo li havia donat a llegir els poemes d’*El fugitiu* i m’havia dit que encara no li agradaven prou. Però (...) quan li vaig portar *Quinze poemes* [1957], primer se’l va quedar uns quants dies; però després, una tarda, passejant tots dos per la carretera de Sant Hipòlit a La Gleva, em va dir una cosa que no oblidaré mai: “Miquel, em va dir, ara ja n’has après. Ara ja pots anar sol.”

En algun moment de la seva evolució poètica, sembla que Martí i Pol fins i tot va sentir-se influït per la poesia de Pous: en una carta que li va enviar el 1968, referint-se als poemes d’*El nou bon sempre*, que aleshores Pous planejava presentar a Cantonigròs, Martí i Pol escrivia: “Jo també he escrit uns quants poemes, darrerament. Una mica –potser un bon xic– sota la influència dels teus.” Anys més tard, just després de la mort de Pous, Martí i Pol va declarar: “Ens coneixíem feia més de vint anys i sempre havíem estat grans amics. Ell sobretot, i en general els components d’aquell nucli que us deia,

han estat els crítics més rigorosos i afectuosos que he trobat. (...) El que sé és que el trobaré molt a faltar.” (Farrés 1976).⁴¹

Entre 1954 i 1956, Pous i els seus companys seminaristes, especialment Serrallonga, Cotrina i Torrents, van reunir-se molt sovint amb Martí i Pol i Emili Teixidor, de vegades a can Pous, a Manlleu, i de vegades a can Martí i Pol, a Roda, tal com recorda Teixidor en una conversa citada per Pujades (1999, 309). També Jordi Sarsanedas (1999b) esmenta les trobades amb Pous “a Roda, a casa d’en Miquel Martí i Pol, amb d’altres companys, en Torrents, en Serrallonga, en Moisès, l’Emili Teixidor; a Barcelona, a casa nostra: xerrar i xerrar, escoltar discos, potser fins i tot cantar”. Sarsanedas recorda a més d’aquesta època que Pous li havia dit que “decidir-se entrar al sacerdoci era per a ell una conseqüència inevitable de la seva convicció cristiana”.

El mateix any 1954 Pous coneix Simone Séguier, amb qui l’unirà una forta amistat. Ho explica així en una carta a Cotrina de “darrerries de juliol” de 1954:

He fet coneixença fonda amb una dona francesa, en societat hom l’anomena Mm. Séguier. Vous m’avez fait beaucoup de souci, entre altres coses. No parlo pas a la manera dels homes. Aquest és un punt a desenrotllar. Il faut chercher un visage sombre et [*bouclé?*, *bondé?*]. Això quan el raonament era extern a tot. És un punt a desenrotllar.

Segons explica Serrallonga (c. p.), Simone Séguier era una parisenca casada amb un home del Bearn. Vinyeta (c. p.) diu que Pous els va conèixer a la Salut, on ell passava temporades a l’estiu amb la família i on aquell any el matrimoni Séguier hi havia portat un grup d’escoltes francesos. Ramon Cotrina (c. p.) comenta:

[Pous] se’n va mig enamorar [de Simone Séguier], però enamorar de la manera que ell s’enamorava: no era d’una manera física pròpiament, tot i que devia ser-hi; era una altra cosa: era un món nou. I venien molt a casa seva, ella i el seu home, i ell hi anava, a Orthez. Va haver-hi una certa relació, i ell se l’estimava, i ella també.

⁴¹ L’afecte i la veneració que Martí i Pol sentia per Pous es reflecteix a les dedicatòries dels llibres que va anar publicant, i que es conserven a la biblioteca de Pous a Zuric: encara el 1972 va escriure al volum *La fàbrica*, publicat per Quaderns El Bardiol: “A Antoni Pous, primer poeta de Catalunya, diguin el que vulguin els jesuïtes, i pare pedaç de totes les meves temptatives. Amb devoció de deixeble.”; i a *Vint-i-set poemes en tres temps*, del mateix any: “A Toni Pous, amic de capçalera”. El 1974, a *La pell del violí*, va escriure: “A en Toni Pous, poeta, mal que a estones no ho sembli, i amic a totes hores”. El 1975, al volum *L’arrel i l’escorça*: “A Toni Pous, que em va ensenyar de confegir versos i tot d’altres coses. Amb una abraçada.” I finalment, el 1976, al volum *El llarg viatge*: “A Toni Pous, per màrfeques! I a qui

Hi ha un detall simptomàtic del tipus de sentiments que Pous experimentava en relació amb Simone Séguier: entre els esbossos de cartes dirigides a ella durant els primers anys de la seva coneixença, s'hi troba una còpia de la seva mà dels versos 1-6 i 22-33 del cant XXX del Purgatori de la *Divina Comèdia*, que són els que descriuen la primera visió de Beatriu per part de Dant. Alhora, però, uns anys més tard –en una carta a Cotrina no datada, però que deu ser de 1958–, Pous dirà d'ella que “està molt a prop de la santedat cristiana” i que “no hi ha [en ella] res de carn ni de vanitat, és tota densitat espiritual”. Es tractava, doncs, probablement d'aquella mena d’“amor mútuament confessat i voluntàriament aplaçat” que –segons confessava Pous en una altra carta a Cotrina no datada, però que deu ser de 1955 o 1956– era el que l'interessava.

Pous devia visitar els Séguier ja el setembre del mateix 1954, és a dir dos mesos després d'haver-los conegut, perquè al seu volum de les *Pensées* de Pascal, que es conserva a la biblioteca de Manlleu, hi va anotar: “Bayonne, set. 54”, i és pràcticament segur que va anar a Baiona passant per Orthez.

La primavera de 1955 li comuniquen a Pous que la seva ordenació com a sacerdot serà ajornada. Ho explica ell mateix en un esbós de carta al pare Bertran, no datat, però que probablement és de l'abril de 1955: “Sense cap raó, només amb confuses apreciacions d'indisciplina i d'heterodòxia m'ajornen les ordres; de la mateixa manera que em negaren –ajornar, deien– els estudis universitaris.” I hi afegeix: “Mai no havia sentit com ara la necessitat de separar-me, de treballar pels homes, de fer-los feliços amb una idea divina, si més no humana – però idea al capdavant.” Pous critica llargament les autoritats eclesiàstiques, a qui anomena “l'estament principesc” o “els prínceps”, i comenta que la decisió afecta també Ramon Cotrina. La carta acaba amb un passatge sorprenent:

Dec una carta a Madame Séguier, i ara jo no la puc escriure, potser tardaré mesos a poder: he passat nits terribles. Ella sentia en mi, confusament, que alguna cosa canviava. Jo sento, confusament també, que tot s'acosta. Necessito el socors de la seva gràcia, i explicacions. Jo li prego, P. Bertran, pel que més estimi de mi, que em tradueixi tan fidelment com es pugui aquesta carta i que l'adreci a Orthez.

no li agradi que ho deixi.” Pous, per la seva banda, anomena Martí i Pol “en Quelet Martí” encara en cartes a Susanne Wipf dels anys 70.

De començaments de juliol de l'any 1955 és una anècdota que explica Cotrina (c. p.): durant una excursió al Canigó que va fer amb Pous, es van assabentar que Pau Casals oferiria un concert a Prada amb Yehudi Menuhin, i van decidir anar-hi. A la mitja part, Pous va anar a la sagristia de l'església on es feia el concert a saludar Pau Casals. Cotrina diu que ell no va gosar, però al cap d'una estona Pous va sortir i el va cridar, i ja conversava amicalment amb Casals i fins i tot li retreia que es fes dir Pablo i que no fes més pel català. Cotrina comenta: "En qualsevol altre això hauria estat una impertinència, però ell ho deia d'una manera que no molestava." I sembla que a Casals li va caure molt bé, perquè després d'aquesta coneixença es van intercanviar algunes cartes, i el nom de Pau Casals figura encara al comitè d'honor dels Jocs Florals que Pous va organitzar a Tübingen el 1970 (v. 1.12.d).⁴²

Després de l'excursió al Canigó, Pous degué anar a veure el matrimoni Séguier, i posteriorment va tornar a fer estada a la Salut. Ho sabem per uns esbossos de carta a Simone Séguier, un dels quals és datat el 20.08.1955. Pous hi explica:

Je suis arrivé à la Salut le 16 avec mes livres. Ma famille était là depuis le 1. J'ai visité mes arbres. Ils m'ont crêvé d'une fausse signification, alors, absous, je suis rentré chez moi: Moïse, Aristote, Plotin, Wilde, Mallarmé, Rimbaud, Bergson, Valéry, Joyce, Jaspers, Marcel, des poètes nord-américains, enfin, le travail lui-même.

En un altre esbós de la mateixa carta diu:

Je suis reconnaissant à ce moment-là, à mon été, à mes courts voyages qui m'ont accordé de m'entretenir avec les amis, de m'ennuyer de la brutalité du Rosselló [en una altra versió diu "de la brutalité des enfants du Rosselló"], d'entendre Pau Casals à Prades [en una altra versió: "d'entendre Bach à Prades"]. (...) À present j'ai vos souvenirs sous les yeux: les fleches de la cathédrale de Bayonne à l'air saumâtre de Biarritz; et le bouquiniste de la rive gauche. Ah! ça monte encore. N'ayant que des fautes à moi et des silences, fâché de la raisonnable et puérile vanité de votre pays, autant arréragé que l'Espagne, le coeur, en se compensant, adjure de tout cela dans votre raison et vos paysages lustrals. C'est à ce sens que je me joins à ceux-ci – paysages de pluie et de noble tristesse.

Hi ha una carta de Martí i Pol a Pous enviada a la Salut aquest mateix juliol de 1955, per la qual sabem que Pous havia demanat a l'editorial Aguilar de Madrid les obres

⁴² Aquesta facilitat de Pous per contactar amb personatges cèlebres es repetiria anys més tard en una visita a Dalí a Cadaqués, on segons explica Susanne Wipf (c. p.) van acabar navegant tots dos amb Gala, de qui Pous es va fer molt amic. També, en una altra ocasió –i sempre segons Wipf–, va anar a veure Pla amb un grup d'alumnes de la universitat, i van estar xerrant i bevent fins a la matinada.

completes de García Lorca. Martí i Pol li comunica que estaven esgotades. En una altra carta de començaments de 1956, li diu que ha passat l'encàrrec a Núria Picas –la muller de Jordi Sarsanedas, pintora– perquè compri el volum a Barcelona tan aviat com es reediti. En aquesta mateixa carta, Martí i Pol fa el següent comentari sobre *L'estranger* de Camus: “Estic completament d'acord a qualificar-lo de llibre excepcional.”

1.9. LA VICARIA DE SANT HIPÒLIT (1956-1958): TEMPS DE RECLUSIÓ

Em sembla que sóc com un peix que ha buscat la llibertat fora de l'aigua. (D'una carta de Pous a Cotrina datada el febrer de 1957)

Entre els papers de Pous conservats a Zuric, hi ha una nota de comanda de llibres escrita en francès: Pous hi encarregava 12 llibres de quatre editorials diferents, totes elles franceses. Hi ha alguns llibres d'art, entre els quals un sobre la pintura de Leonardo da Vinci; d'altres de filosofia, entre els quals l'*Éthique de Nicomaque* d'Aristòtil i l'obra completa de Plató en l'edició de la Pléiade, i les següents obres literàries: les obres completes de la Pléiade de Baudelaire, l'obra poètica completa de Verlaine i de Péguy de la mateixa col·lecció i el teatre complet de Racine en l'edició de Garnier.⁴³ Segimon Serrallonga, en una anotació personal, diu que aquests llibres eren “per als regals de

⁴³ A la biblioteca de Manlleu es conserven els volums corresponents d'Aristòtil, Verlaine i Racine. L'interès continuat de Pous per l'obra de Racine queda documentat pel fet que a la seva biblioteca de Manlleu es conserva la versió castellana de la monografia que va escriure Karl Vossler sobre el dramaturg francès, i que en un text de 1963-64, “El concepte de literatura nacional”, Pous parla de “les correlacions històriques en l'obra de Racine establertes per L. Goldmann”. Pel que fa al llibre sobre Leonardo, es tracta de *Tout l'oeuvre peint de Léonardo de Vinci* (París: Gallimard, 1954), que conté textos de Valéry, Stendhal, Goethe, Chateaubriand, Hegel, Ruskin, Gautier, Michelet, James, Nietzsche, Wilde i Malraux, entre altres, i es troba a la biblioteca de Pous de Zuric.

Missa Nova”. Cal suposar, doncs, que els amics li havien demanat que encarregués ell mateix els llibres que volia que li regalessin.

El 24 de març de 1956 Pous va ser ordenat sacerdot a la catedral de Vic. El mateix dia Riba li escriu una carta que comença així:

Benvolgut amic:

Aquest matí li deuen haver estat conferides les Sagrades Ordres. He pensat molt en Vostè, molt endins de mi. Vostè és dels qui miren i saben, cara a cara, com és de terrible i gloriosa la forma en què ha estat donada la Gràcia; estic segur que és per aquesta consciència que li seran també sostingudes les forces. Pregui per mi i pels meus. (Pous 1978b, 46)

A continuació Riba li anuncia que assistirà a la seva “Primera Missa”, i se n’acomia amb aquestes paraules: “Amb un afecte molt sincer, que de vegades he sentit una mica paternal, i que des d’ara es doblarà de filial reverència”. Efectivament, les primeres cartes de Riba a Pous, als anys 50 i 51, estaven marcades per un cert to paternal, un xic distant, amb una reserva provocada potser per la veneració entusiasta de Pous. Però a partir de l’ordenació de Pous, Riba canvia d’actitud. La relació està ara més marcada pel respecte mutu, és una relació més d’igual a igual.

El 3 d’abril té lloc la celebració de la primera missa de Pous, la “Missa Nova”, a Manlleu. El recordatori d’aquest acte estava il·lustrat amb un dibuix de Núria Picas. Sarsanedas (1999b) recorda en relació amb això: “Havia encarregat a la Núria, la meua dona, que li fes un dibuix per al recordatori, i perquè ella li ho demanava, li’n suggerí el tema: la figura de Melquisedec.”⁴⁴ D’altra banda, Serrallonga afirma (c. p.) que Pous va consultar a Riba el text del recordatori. En tot cas, el que sí és cert és que el va enviar a Triadú –en una tarja no datada– perquè tenia un dubte gramatical.

En poder de Serrallonga es conserva un d’aquests recordatoris, dedicat al davant per Pous i signat al darrere per Clementina Arderiu, Carles Riba, Josep Junyent, Jordi Sarsanedas, J. V. Foix, Josep Esteve, Albert Manent, Joan Triadú, Joan Bta. Bertran, Miquel Martí i Pol, Ramon Cotrina, Segimon Serrallonga i Josep Grau. Torrents (1976, 21) afegeix a aquesta llista de convidats il·lustres Jordi Cots, Joaquim Molas, Antoni

⁴⁴ Melquisedec apareix en un passatge del *Gènesi* (14; 18-20) com a “rei de Salem” (segurament Jerusalem) i “sacerdot del Déu Altíssim”, que ofereix pa i vi a Abraham en tornar aquest d’una campanya bèl·lica per rescatar el seu germà Lot. A l’*Epístola als Hebreus* (7) Melquisedec és vist com a precursor

Comas i la mateixa Núria Picas, i diu que l'acte "esdevé una festa de poesia i un acte d'afirmació".⁴⁵

Cotrina (c. p.) ho corrobora: "La seva Missa Nova, la va muntar com una festa literària, més que una festa religiosa." A més explica que, després de dinar, Foix hi va fer "un discurs molt divertit, explicant anècdotes d'un capellà que es va empenyar amb tots els seus fidels i va treure a fora els bancs de l'església i els va cremar". A banda d'això, Cotrina comenta:

En el seu calze –que llavors tothom es feia el seu calze, i ell com que era de casa bona es va fer un calze bo: un joier de Barcelona l'hi va fer–, al peu del calze hi volia posar les quatre barres. Aleshores, com que no l'hi van deixar fer o tenia por, ho va posar a sota: al cul del calze hi havia les quatre barres amb un esmalt molt bonic.

Seguidament, Pous és enviat de vicari a Sant Hipòlit de Voltregà, un poblet de la comarca d'Osona situat entre Vic i Manlleu. Poc temps després d'arribar-hi, ja va tenir problemes amb les autoritats, tal com es desprèn de diverses cartes enviades a Cotrina. En una d'elles, no datada, però que ha de ser de final de 1956 o començament de 1957, hi diu:

No hi ha manera de treure aquest capellà que ens ve de Manlleu, ha dit l'alcalde (que no sé qui és); però l'home ja ha escomès el Sr. Bisbe, el Cancellier, el Direc. Espiri. del Semina. i no sé qui més. Amb aquests no hi fa broma, però amb algun capellà que no estima gaire n'hi fa.

En una altra, de l'1.09.1956, hi llegim aquestes enigmàtiques paraules:

He aconseguit més del que pretenia; però no he deixat moure massa l'aigua. Era convenient així. La violència, per agradable que hagués estat, m'havia honradament de doldre. ¡Que era bo de reposar-s'hi! Em penso que recomença tot per a nosaltres, ens hem acostat als béns que ens faran més amics i més alegres. Ara només cal allargar suaument el braç. Atreveix-t'hi també, amb mi, que l'hort és tancat i les aigües estimades són moltes.

I en una altra encara, del febrer de 1957, comenta:

Sí, hem de tranquil·litzar tothom, sigui qui sigui. Per la meva banda estic disposat a empenyar la meva pròpia tranquil·litat el primer dia que la tingui empenyorable; amb més raó si hagués torturat algú. Però dubto que hagi torturat

del sacerdoci de Crist, i la seva ofrena de pa i vi ha estat interpretada pels pares de l'Església com a símbol de l'eucaristia.

⁴⁵ En un altre lloc (1993, 223), Torrents dona testimoni d'haver-hi estat present també ell.

algú amb dretura, i menys amb injustícia. (...) La meva sola presència no crec que esbaleeixi ningú. I, en aquest cas, solament vaig presentar-me.

Cotrina diu no recordar amb exactitud quins van ser els problemes concrets a què Pous fa referència, però li sembla que devien ser provocats per alguna activitat catalanista.

Aquest to desencantat, Pous l'utilitza també a la mateixa època per parlar de l'activitat literària, com en aquesta altra carta a Cotrina, de l'abril de 1957:

Em sembla que ens faria bé si parléssim de versos. No dels versos que han cantat els vells, sinó dels nostres versos, coixos o esquerdats que no llegirà mai ningú. Fóra una manera de suplir amb paraules humils la nostra vida perfeta. "Estate perfeti..." Versos d'encomi, versos pesats que ni ens dignarem a escriure, però que responen a la burla que el bé fa de nosaltres. Estate perfeti... la ironia es paga amb ironia, ull per ull i dent per dent. És llastimós.

Durant l'època de Sant Hipòlit va continuar la relació amb Martí i Pol, tal com ha explicat aquest:

Vivia a can Manel Mestre, en Toni, i la meva dona i jo havíem passat més d'una i més de dues tardes encauats a la seva habitació enraonant incansablement, llegint poemes, fumant uns "toscani" sensacionals que en Toni treia no sé d'on, i amanint la discussió amb algun got d'absenta. (Martí i Pol 1988)

Tot i això, les trobades sovintejaven menys a causa de la distància, petita en quilòmetres però llarga en hores a l'època. Martí i Pol se'n queixava en una carta: "És una porqueria que t'hagin destinat a Sant Hipòlit. Ara no ens podem veure i la meva dona i jo et trobem a faltar." Però els dos amics s'escriuen i s'intercanvien llibres: en una carta de final de 1957, Martí i Pol demana a Pous que li torni *La familia de Pascual Duarte*, de Camilo José Cela, i li diu si li pot deixar alguna cosa de Kierkegaard; en una altra de posterior Martí i Pol reclama a Pous *La piedra lunar* (segurament una versió castellana de la famosa novel·la de Wilkie Collins); en una altra encara, Martí i Pol esmenta "dos volums de la 'Literatura del segle vint' de Rousseaux" que li havia deixat Pous, i per una darrera sabem que Martí i Pol havia deixat a Pous sengles obres de teatre de Bertolt Brecht i Ugo Betti.

En general, però, el càrrec de vicari a Sant Hipòlit comporta la reclusió personal i literària, i una mostra especialment significativa d'això és que Pous deixa fins i tot

d'escriure al seu admirat Riba. En una carta d'aquest, del 3.08.1957, hi llegim: "El seu silenci m'és difícil, però em fa molt de respecte." (Pous 1978b, 47) Quan trenca aquest silenci, el 26 d'agost de 1957, Pous ho explica així a Riba:

Fa temps que no he baixat a Barcelona, i més temps encara que prescindeixo força de la vida literària de Catalunya. Havia arribat un moment que tota forma d'expressió desenrotllada per fora em descomponia, no per motius grosserament religiosos, sinó per instint de vida. Era un problema d'ordre estètic el meu, sí, però també moral a causa d'un cristianisme estranyament viscut i més estranyament comprès. Els meus amics d'abans esdevingueren al capdavant uns coneguts més o menys estimables, segons. Vostè, és clar, era un cas a part, ja que de certa manera jo en provenia, però aquell silenci era quasi físicament incontrolable. Excusi doncs aquest meu comportament, que no mereix respecte, sinó violència. (Pous 1978b, 48)

En una nota escrita a l'època de Sant Hipòlit, Pous explica el que podria ser la clau d'aquest aïllament: "I vaig estrènyer una mica més la meva soledat tot esperant que una llum nova sortís de la meva `absència`... D'aquesta esperança n'he fet una forma de vida... (irresponsable i múltiple com la matèria primordial)."

La reclusió de Pous no significa tanmateix l'abandó complet de l'escriptura, ja que a la carta esmentada a Riba afegeix: "Actualment porto una petita vida d'home cansat, que ni esma no té d'esbargir-se. No concebeixo forma de vida ni efusió en cap lloc més que en la meva cambra. Estudio, i de tant en tant escric alguna cosa." En una carta a Joan Triadú citada per Serrallonga com a nota a peu de pàgina a la seva edició de la correspondència Riba-Pous -de la qual diu no poder precisar la data, però que va ser escrita "probablement alguns mesos després" de la carta a Riba citada abans-, Pous comenta sobre el mateix tema:

La causa del meu allunyament, de la poesia i tot, és irreductible a qualsevol exposició que no sigui vulgar. I, en el fons, me n'alegro. Jo sé que no és una fàcil conquesta, i quin esmerç d'atenció m'ha exigit. Arribava jo d'on tot venia, decidit a destriar la duresa de l'art de la duresa de Déu. La manera raonable, provisional en la regressió, era abstenir-se. Després, per un mateix motiu, potser em caldrà escriure –però aquesta possibilitat l'haig d'ometre.⁴⁶

En una carta a Cotrina del 7.10.57, Pous escriu: "Em falta entusiasme, entusiasme, no sóc aquell noi entusiasta d'anys enrera."

⁴⁶ No he trobat aquesta carta entre la correspondència de Pous que conserva Triadú. Una possible explicació és que encara estigui en poder de Serrallonga.

Així i tot, Triadú té un record més aviat lluminós d'aquesta època:

A l'època de Sant Hipòlit més aviat era un home divertit, juganer amb els meus fills, i semblava feliç. Feia molta gresca, moltes bromes amb el rector de Sant Hipòlit, que era molt diferent d'ell però que se'l va agafar bé i que segons ell li va aconseguir fer entendre que la vida s'havia d'agafar d'una altra manera. Com si s'hagués volgut trivialitzar, treure's una mica de sobre tot allò i deixar aturada la seva producció.

Una carta a la seva família datada el 1956, que Serrallonga (1977) va publicar després de la mort de Pous, dóna testimoni d'aquesta altra cara lluminosa de la seva personalitat en aquesta època: amb un gran humor explica que se li ha espatllat l'estufa i que “qualsevol hora puc trobar-me glaçat”. Alhora la carta és un testimoni de la dependència econòmica de Pous de la seva família, ja que els demana diners per poder comprar-se una estufa nova. També, de passada i indirectament, els demana ajut per al seu vici principal: “Necessito tabac com el pa que em menjo.”

Curiosament, aquesta etapa de reclusió personal i literària coincideix amb la publicació a la revista *Bages* d'una “Nómina incompleta de la joven poesía catalana” en tres parts (la primera al número de juliol de 1956, la segona al de maig-juny de 1957 i la tercera al d'octubre de 1958), en la qual Pous és presentat com un dels autors “más representativos” d'una “nueva generación literaria” sorgida pels volts de l'any 1950 i que havia tingut com a òrgans d'expressió les “Antologies poètiques universitàries” i “algunas publicaciones en ciclostil (*Curiol*, *Antologia del Seminari de Vic*), etc.” Pous hi és representat tanmateix amb un poema antic, “Senzilla llibertat de l'ombra”, acompanyat d'una nota introductòria que deia així:

Antoni Pous i Argila nace en Manlleu en 1932. Se ordena sacerdote en 1956 y ejerce de vicario en Sant Hipòlit de Voltregà. Se da a conocer, como poeta, en la antología del Seminario de Vich. Obra muy escasa. Influido, en especial, por Carles Riba y las más nuevas tendencias de la literatura francesa, Antoni Pous somete su apasionamiento a una profunda exigencia intelectual.

Els altres autors inclosos a la mostra eren Jordi Cots, Joan Vergés, Joaquim Horta, Josep Junyent, Albert Manent, Joan Argenté, Rosa Porter, Maria Eulàlia Amorós, Joaquim Molas, Segimon Serrallonga, Francesc Faus, Rafael Villar, Núria Sales, Ramon Sumoy, Josep M. Ollé, Antoni Sabat, Jordi Argenté i Isidre Molas. A més se

citaven també Blai Bonet i Francesc de P. Burguera com a altres membres d'aquesta nova generació poètica.⁴⁷

Durant l'etapa de Sant Hipòlit, Pous, que segons Torrents (1976, 21) estava “en espera de prosseguir estudis de Filologia”, aprofita per estudiar anglès. El seu desig és anar a estudiar a l'estranger. Torrents –a l'homenatge de 1999– va dir en relació amb aquest desig, compartit per uns quants dels membres del grup de Vic: “Havíem menyspreat la universitat d'aquí –això ho havíem respirat dels nostres professors– i buscàvem en universitats de fora allò que ens semblava que aquí no trobàvem.”

Que Pous, malgrat un cert desencís envers el món literari, continuava interessat en tot el que era expressió de la cultura catalana, ho demostra que per aquesta època es va subscriure a la revista *Vida Nova. Revue Occitane et Catalane*, de Montpeller, tal com sabem per una carta que l'impulsor d'aquesta publicació, Miquel Guinart, va escriure l'any 1976 a Artur Quintana, en assabentar-se de la mort de Pous. En aquesta carta, Guinart recordava que Pous s'havia subscrit a *Vida Nova* “ja fa vint anys”. I també hi deia que Pous l'havia anat a veure en dues ocasions a Montpeller, potser durant els seus viatges a Orthez. Guinart era, a més, un dels organitzadors dels Jocs Florals a l'exili, i va ser ell qui anys més tard va suggerir a Pous la idea de fer-los a Tübingen (v. 1.12.d).

A banda de *Vida Nova*, Pous degué subscriure's també per aquesta època a *La Nouvelle Revue Française*, perquè a la seva biblioteca de Manlleu se'n conserva la col·lecció des del juliol de 1956 fins a l'agost de 1964, a més de diversos números antics (dels anys 1928 a 1930). També s'hi conserva la col·lecció d'una revista titulada *Vie et langage* dels anys 1958-1959. I encara hi trobem números solts d'*Esprit*, *La Table Ronde*, *Les Lettres Nouvelles*, *Mercure de France*, *Les Nouvelles Littéraires* i la revista d'art *L'oeil* dels anys 1955 al 1961.

En una carta a Riba d'octubre de 1957, Pous li parla d'un viatge que farà el 10 de novembre al Bearn i li demana una dedicatòria del llibre *Esbós de tres oratoris* per al matrimoni Séguier. A principi del mateix any segurament ja havia anat a Orthez, ja que en una carta de Martí i Pol que deu ser de començament de 1957 hi llegim: “Explica'm coses del teu viatge a França.”

⁴⁷ Tot i que ni l'antologia ni els textos de presentació dels autors no anaven signats, el responsable n'era Joaquim Molas, segons informació de Torrents (2001a, 234-235).

Diversos escrits i cartes d'aquesta època expressen idees contradictòries respecte a la fe religiosa. De vegades hi trobem una negació sense pal·liatius de la fe, com en aquesta carta a Cotrina no datada, però que és de l'època de Sant Hipòlit: "Quant a les altres coses segueixo més descregut que mai. Déu no em cal ni m'interessa. (...) Admeto que els homes necessitin Déu de la mateixa manera que jo necessito roba quan tinc fred. És la raó que m'adelita encara a fer de capellà." D'altres vegades, en canvi, s'hi palesa una orientació religiosa de base cristiana, com en aquest fragment d'unes anotacions escrites entre 1956 i 1958 sota el títol "Reacció i superació": "Per una tendència normal del meu caràcter proposo els interessos humans en termes absoluts, és a dir religiosos. Ulls i sentiment comuns, projectats, i per això conscients, es resoldran en termes evangèlics."

Les contradiccions de Pous en aquest àmbit queden molt ben retratades en aquesta altra nota personal: "L'ordre sobrenatural cristià el sento impracticable, però m'obsedeix. De vegades aquesta obsessió m'abassega de tal manera que fa veure'm corromput, esclau d'uns interessos temporals que la meua fe nega rotundament." Es tracta, al cap i a la fi, d'aquell "cristianisme estranyament viscut i més estranyament comprès" a què feia referència en la carta a Riba esmentada abans, i que potser té el seu desllorigador en aquesta reflexió extreta d'una carta a Cotrina no datada, però que ha de ser de 1956 o 1957:

Pel control s'ateny doncs el fonament en Déu o en un mateix, segons la salvació que hom hagi volgut –divina o terrestre. L'ascètica i la crítica externament vetllen aquests dos conceptes. Prescindir-ne fóra reduir-se a un vague moviment, antinòmic entre la necessitat de restauració que respira l'ànima de l'home i la il·lusió, esbojarrada o somniosa, que momentàniament la facilita. Els processos religiosos o poètics són doncs anàlegs. El que fem els homes és, en definitiva, literatura.

És a dir, una certa idea de transcendència va portar Pous al sacerdocí, però la fe cristiana se li va plantejar des de bon principi de manera problemàtica. En aquest moment ja intueix que aquella idea de transcendència pot trobar també la seva justificació en el fet literari en sentit ampli, i això el durà al cap dels anys a abandonar la vocació religiosa per dedicar-se a la literària.

De moment, però, continuarà vivint en la contradicció: una carta a Cotrina del maig de 1958 testimonia que els dubtes segueixen assetjant Pous, però també que sembla haver-se fet a la seva condició de capellà:

Estic vivint un cas que em contorba i que em manifesta un cert punt de la meua vida que me la contrafà tota. ¿Un cas insignificant? Veuràs: Feia mesos que esperava amb curiositat un sumari de la Table Ronde sobre Lourdes. Abans d'ahir m'arribà. Començo adelerat la lectura, però al cap de poca estona ja m'enutjava; la reprenc a diferents indrets, i aleshores, com a cop final, em produí la mateixa impressió que em farien uns textos redactats barroerament en català. Aquest és el cas. ¿Per què, les coses que es diuen sobre la Mare de Déu, m'enutgen? Jo que estimo la manera que els Pares i la teologia expliquen la seva maternitat! És que potser sento massa l'escàndol que alçaprema (inútilment) tanta misèria... a Lourdes? Però, és que fins i tot a Lourdes l'estimo. No ho sé. Solament freturava dir-te per això que els "meus principis" perillen.

No vulguis veure a través d'aquesta carta cap mena d'angoixa, ¡Déu me'n guard de condemnar-me jo mateix abans d'hora! És la confessió d'un esforç sincerament encaminat a enrobustir l'ortodòxia, que la prefereixo, val a dir-ho, a qualsevol vanitat [*emparementada?*] i acreditada pels nostres germans els homes.

Per la carta esmentada abans a Cotrina constatem també que continua dedicant-se a l'estudi:

Avui des de quarts de cinc del matí estic de cara la feina. He començat traduint un tros de sonet d'un tal Sylvester, he passat per Lull, Montaigne i Plató, i acabaré dient el rosari. (...) I, abans de dormir –me n'oblidava– el capítol acostumat de la Bíblia. Avui toca el 31 del segon llibre de les Cròniques.⁴⁸

Alhora, en una altra carta a Cotrina no datada, però que probablement és d'aquesta època, explica que ha destruït molts escrits seus:

M'he passat la tarda esqueixant papers, a poc a poc, amb la mateixa cura amb què els vaig escriure. Si miro la paperera em puja suaument del païdor una mena d'agra tristesa. Costa poc de perdre així el treball i les trifulgues de tants dies. Ningú no se'n pot doldre, i jo, malgrat el coragre, m'alegro de doldre-me'n. Resten només uns quants papers signats amb una creu vermella com a senyal de destrucció i que tots dos plegats algun dia o altre rellegirem.

Tot i això, Pous no s'ha pas retirat del tot de la vida literària pública: el 8 de juny de 1958 va tenir lloc una lectura de poesia religiosa al Temple Romà de Vic, sota la

⁴⁸ Aquest "tal Sylvester" ha de ser Joshua Sylvester (1563-1618), poeta i traductor anglès (v. 4.2). Pel que fa a Plató, Pous el devia llegir amb profusió en aquesta època, ja que als textos aplegats a "Reacció i superació", de l'època de Sant Hipòlit, s'hi troben referències al *Banquet* i al *Fedó*. Montaigne, del qual a la biblioteca de Pous a Manlleu es conserva una edició en quatre volums dels *Essais*, va continuar interessant-lo en èpoques posteriors, tal com ho demostra una referència del seu diari romà (v. 1.10) i el fet que l'inclogués a la llista d'autors previstos en una proposta de col·lecció d'assaig feta el 1965 (v. 1.12.b).

presidència del bisbe, en la qual van participar, segons la llista anunciada per la publicació *Vich* el 5.06.1958, Albert Manent, R. Folch Camarasa, J. M. Andreu, Jordi Cots, Antoni Pous, Ramon Cotrina, M. Martí i Pol, Martí Suñol, Jordi Sarsanedas, Rosa Leveroni, Osvald Cardona, Tomàs Garcés, M. Bosch i Jover, J. V. Foix, Clementina Arderiu i Carles Riba. Tot i no tenir-ne evidència, la llista de participants fa pensar que Pous devia tenir una funció destacada en l'organització d'aquest acte.

No sabem, d'altra banda, si aquest acte estava relacionat amb la nova orientació que aquell any es va donar al concurs de Cantonigròs, davant de la creixent pressió policial a què estaven sotmesos els seus organitzadors. Com explica Pons (1994, 67), el concurs de 1958 va estar presidit pel canonge Eduard Junyent i s'hi va celebrar una lectura de poesia religiosa amb la participació de Riba, Foix, Arderiu, Marià Manent, Garcés, Leveroni, Sarsanedas, Cots i Martí i Pol. El mateix Pons (*ibid.*) explica que en aquesta edició del concurs de Cantonigròs hi va ser present Pedro Laín Entralgo, catedràtic de la Universitat de Madrid, “que havia estat cessat pel règim com a rector d'aquell centre docent”. No sabem tampoc si Pous va ser present aquell any a Cantoni (el fet que no participés a la lectura de poesia religiosa al costat de Sarsanedas, Cots i Martí i Pol fa suposar més aviat que no), però cal tenir present que poc després Pous va implicar Laín Entralgo en el projecte de número monogràfic dedicat a Catalunya de la revista *La Table Ronde* (v. 1.10) i que uns anys més tard el va incloure al Comitè d'Honor de l'homenatge a Riba que va organitzar a Igualada (v. 1.11.a).

El que sí que sabem és que l'agost de 1958 va tornar a viatjar a Orthez, i el setembre esperava a Manlleu una visita dels Séguier, tal com explica en una carta a Cotrina del 29.08.1958.

1.10. ESTUDIS DE TEOLOGIA A ROMA (1958-1960)

Davant de la impossibilitat de fer estudis de filologia a l'estranger, Pous devia optar per una sortida més realista: de final de 1958 (devia marxar a l'octubre, perquè la primera postal a Cotrina des de Roma és del 21 d'aquest mes) a 1960 estudia teologia a la Universitat Gregoriana de Roma, juntament amb Josep Junyent. Els dos antics companys de Seminari comparteixen allotjament a la Via Pompeo Magno, 21, en un lloc anomenat Convitto Leoniano, on devia trobar-se el Col·legi Espanyol de Roma, ja que és aquí on s'allotjaven els seminaristes i capellans espanyols, segons Serrallonga (c. p.). De fet, en una carta a Cotrina des de Roma, no datada, Pous es queixa del fet que hagi de viure entre catalans i espanyols:

La ciutat i la seva gent no em pesen, em pesen la multitud d'espanyols que viuen sota aquest sostre, em pesen els cinc catalans; ja ho conec massa tot això, i m'és un munt. Parlen sempre dels mateixos problemes: de drets i de deures, de justícia i d'injustícia, de vida i de mort, dels beneficis que l'Església ha fet al nostre país. Prou! Massa gent. (...) I tot plegat m'és un munt que ni em deixa aprendre l'italià.

En una altra carta a Cotrina, del maig de 1959, es queixa també que els donen poc menjar.

Amb motiu de l'estada de Pous a Roma, Riba li va fer diversos encàrrecs molt personals: un que li busqués els poemes de Cavafis en italià (entre els papers de Pous es conserva encara una nota autògrafa de Riba amb la referència: "Constantino Cavafis. *Poesie scelte*. Pesce d'Oro, Milano 1956", que segons nota personal de Serrallonga es trobava "dins l'exemplar d'en Toni de les versions" –se suposa les que Riba va fer de Kavafis, publicades per primera vegada després de la mort de Riba, el 1962–), i l'altre que parlés amb el pare Batllori per veure si podia intercedir davant l'ambaixada espanyola a Roma per un afer que afectava Riba: el diari comunista *L'Unità* havia publicat un poema de Riba i un altre de Joan Perucho, acompanyats d'una nota de denúncia del règim franquista, i Batllori n'havia avisat Riba informant-lo que això el podia comprometre. Pous relata els resultats d'aquestes gestions en una carta a Riba sense data, però que ha de ser de finals de 1958 (Pous 1978b, 50-51).

Les festes de Nadal del 58-59, Pous les va passar a Catalunya: en una postal a Carles Riba enviada des de Roma el 16.12.1958, Pous li anuncia que el 18, "si no hi ha

res de nou”, emprèn el viatge a casa, i comenta: “Necessito tornar a casa, almenys per Nadal, per a refer-me de la soledat en què visc.”

De tornada a Itàlia, visita amb Josep Junyent el Cementiri Anglès de Roma, on hi ha enterrats Keats i Shelley, tal com explica en una postal no datada –però que deu ser dels primers mesos de 1959– que va enviar a Cotrina. I en una carta escrita a quatre mans amb Junyent, i dirigida a Cotrina i Esteve, expliquen tota una ruta turística que van fer un dia de pluja: el Trastevere, Sta. Cecília, el temple de Vesta i de la Fortuna Viril, Sta. Maria in Cosmedin, el Palatí, Sta. Sabina, St. Aleix, St. Anselm, el Capitoli. En una altra carta no datada a Cotrina, Pous explica:

De tant en tant visito alguna mostra de pintura o escultura moderna. Fins ara res no m’ha preocupat del que he vist. No recordo ni els noms dels artistes. D’una mostra d’art japonès em preocupà un simi de terrissa del període de les Grans Sepultures i etc., ja en veuràs el catàleg. Modigliani, que és la darrera cosa que he vist, m’interessà, però no arribà a preocupar-me. No analitzo la raó; seria massa llarg de fer-ho. En una d’aquestes sales que m’ensenyen quadros em deixaren repassar un carnet de gargots (eren gargots) de Picasso, hi tenia traduïda al francès una poesia de Maragall: “una a una com verges a la dansa”. Aquest aspecte de Picasso no el coneixia.

Per Setmana Santa d’aquest mateix any degué passar per Florència, tal com ho proven sengles postals escrites a Cotrina i a Esteve des d’aquesta ciutat el 30.03.1959 i una altra a Riba ja de l’abril. A la d’Esteve diu: “M’he triat un alberg a quatre passes del Pont Vell; quasi toco l’orgue amb la mà..” I a la de Riba: “Estic vivint uns dies inoblidables a la Toscana. L’aigua de l’Arno que passa sota el meu balcó, el record del Dante, les poques pintures de Piero della Francesca, totes les altres coses, em fan participar del més amable, del més intel·ligent de l’home.”

A l’època de Roma Pous intenta publicar un número especial sobre Catalunya a la revista francesa *La Table Ronde*, però el projecte no progressa. En una carta a Joan Triadú no datada, però que ha de ser de final del 58, parla d’un article que havia de fer el pare Batllori sobre el pensament religiós i d’un sumari enviat a Palau i Fabre. Entre els papers de Pous que conserva la família, hi ha diversos fulls manuscrits que deuen correspondre a aquest projecte, perquè hi trobem esmentat l’article de Batllori sobre “Pensament religiós” i el nom de Palau i Fabre.

D'acord amb aquest esborrany, l'"Estructura" prevista per a la publicació incloïa un pròleg a càrrec de Jean Sarrailh, Roger Caillois o Etiemble; seguidament venia un article de Riba sobre "L'Humanisme a Catalunya"; un de Laín Entralgo sobre "Unamuno i Maragall" havia estat barrat; un de Joan Fuster sobre "Joan Lluís Vives"; un de Pous sobre "Llull avui"; un de Palau i Fabre sobre "Ausias March existencial"; un de Josep Trueta sobre "M. Servet"; després havia de venir un repàs "De la R[enaixença]. als nostres dies en tres etapes: romàntica, estructuració, corrents europeus", a càrrec de J. M. B. i R. T. (probablement Ricard Torrents); seguia un article de Maspons i Anglès sobre "Visió catalana del Dret Internacional", que havia estat barrat; un de J. Vicens Vives sobre "L'home d'empresa català modern en la indústria i la política"; un d'A. Galí sobre "L'actual situació i el desenvolupament del llenguatge català", també barrat; el del pare Batllori sobre "Pensament religiós"; un de J. Triadú sobre "Mig segle de poesia"; un de J. M. Castellet sobre "La narrativa moderna catalana"; un de J. E. Cirlot sobre "L'arquitectura de Gaudí"; un d'A. Cirici Pellicer sobre "La pintura catalana moderna (Picasso, Dalí, Miró, Tàpies)"; un de F. P. Verrié sobre "L'escultura a la Catalunya contemporània"; un de J. Perucho sobre "L'avantguardisme a Catalunya: els moviments literaris i plàstics, les revistes, etc."; un de J. Coromines sobre "La ciència filològica a Catalunya", i un de F. B. Moll sobre "El Diccionari Moll".

A continuació venia un apartat de "Textos", on estava previst publicar: "Un conte d'en Sarsanedas traduït per ell mateix", "Un capítol d'*Incerta glòria*", "Unes escenes de l'*Esther* d'Espriu" i "Poemes de Carner, Guerau de Liost, Salvat-Papasseit, López-Picó, C. Riba, B. Rosselló-Pòrcel, J. V. Foix". Finalment hi havia d'haver un apartat de "Recensions" a càrrec de R. Tasis, J. Molas i A. Comas. Per a aquest apartat s'apuntaven: "Publicacions de l'Institut [d'Estudis Catalans]", "L'obra de l'E[ditorial]. Barcino", "L'Editorial Alpha: F[undació]. B[ernat]. M[etge]., F[undació]. Bíblica Catalana, Monumenta Cat., Clàssics del món", "Mn. Roca: La Bíblia a Catalunya", "Selecta: Llull, el Calders, Crèdits humans", "Club dels novel·listes: El mar, El martell, Incerta glòria".

A banda encara hi havia anotat, potser com a complement o potser com a alternativa: "Ferrater [Mora]: Almirall, Prat de la R., Cambó, Bofill, Maragall, P.

Coromines, Ro. i Virgili, Cardó = Pensament polític en la Catalunya Moderna” i “Les constants característiques de la poesia catalana – Joan Ferrater [sic]”

La major part d’aquestes possibles contribucions anaven assenyalades amb les inicials “P” o “T”. La primera devia correspondre al mateix Pous, i la segona probablement a Torrents, que en aquest cas devia estar molt implicat en el projecte, perquè hi ha un total de deu “T”. Pous havia anotat també les adreces d’alguns dels possibles col·laboradors, per exemple la de Trueta a Oxford, la de Palau i Fabre a París, la de Coromines a Chicago o la de J. M. Corredor a Perpinyà. Finalment, en un altre full Pous havia escrit en francès una llista amb alguns dels noms de col·laboradors previstos, indicant el seu càrrec. Per exemple: “Riba (Carles), Professeur de grec à l’ancienne Université Autonome de Barcelone. Directeur de la ‘Fundació Bernat Metge’. Membre de l’Inst.” Els altres noms de la llista són Laín-Entralgo (encara que posat entre claudàtors), Trueta, Batista i Roca (que no apareix esmentat als altres fulls), Maspons i Anglasesell, Vicens Vives, Batllori, Triadú, Castellet, Ferrater i Mora, Corredor i Ferraté.

Pous parla encara d’aquest projecte a l’última carta que va enviar a Riba, escrita a Alemanya el juliol de 1959, pocs dies després de la mort d’aquest (Pous 1978b, 52-53). Efectivament, el 12 de juliol de 1959, coincidint amb la mort de Riba, Pous era a Baviera, i no se’n va assabentar fins al cap d’uns dies. Hi ha una postal escrita conjuntament per Pous i Junyent –i dirigida a Esteve i Cotrina– el 7.07.1959 des de Bamberg, on deien que també havien visitat Nuremberg. Una carta a Triadú en què Pous diu que s’ha assabentat de la mort del mestre i li’n demana més informació, és datada a Pleystein el 17.07.59.

Segons diu Serrallonga en una nota a la seva edició de la correspondència Riba-Pous, aquest es trobava “de retorn d’Itàlia a Catalunya” (Pous 1978b, 52). En realitat va tornar fent una gran marrada, no només per Alemanya, sinó també per Bèlgica, on va passar a veure Serrallonga. Amb ell i dues amigues va visitar posteriorment diverses ciutats de Bèlgica i París (hi fa referència en sengles cartes a Triadú de l’agost del 59 i del 15.02.60). A París devien allotjar-se al City-Hôtel de la Place Dauphine, prop del Pont Neuf, ja que entre els papers de Pous es conserva una tarjeta d’aquest establiment amb l’anotació amb llapis –probablement de Serrallonga– “1959”. Més tard encara devia passar per Orthez a veure els seus amics Séguier, ja que en la carta esmentada abans

indicava a Triadú l'adreça d'Orthez com a "adreça segura" on escriure'l, i així ho va fer Triadú el 20.07.1959 (Triadú 1993, 265-66).

Entre l'octubre de 1959 i el març de 1960, Pous va escriure un diari fet d'anotacions breus, gairebé telegràfiques, sobre activitats quotidianes, lectures, reflexions..., que es conserva entre els papers de Pous en poder de la família. Entre les lectures a què fa referència hi ha els *Pensaments* de Pascal i el *Llibre d'amic e Amat* de Llull (13.11.1959); "Immagini del Leopardi e nostre 'Nuova Antologia', 1943" (27.01.1960); "Trois ballades de François Villon" (2.02.1960); Montaigne (26.02.1960); "Cant XXVI de l'Infern" (30.03.1960). També deixa constància de la seva visita a museus i monuments; per exemple: "Tron Ludovisi – La Fúria adormida – testa d'Apollo del Trevere – sàtirs joves – Apo. de – testa de noi: 12 1220. Venus Anadio. –" (10.12.1959). I d'una audició de música: "Ahir vespre: Mozart, Schönberg, Bartok – baldat, bicarbonat – sembla que m'hagin bastonejat amb un garrot llarg i dur." (16.02.1960). El 8 de febrer de 1960 anota: "Lectura de poemes de S. Espriu a l'aula 23 d'Econòmiques".

El 15 de febrer de 1960 Pous va rebre carta del bisbat de Vic. La carta contenia un saluda del bisbe i un sobre amb l'anotació "Sub secreto". Al saluda s'informava que aquell sobre contenia "una nota absolutament reservada i secreta, anònima i sense signatura", i que s'esperava una resposta urgent. A la nota en qüestió, el bisbe demanava a Pous informació "sobre un afer o problema molt ingrat que s'imputa al vostre amic que estudia a Lovaina", és a dir Segimon Serrallonga. I hi afegia: "Entre els detalls de la meva informació hi ha aquest: que vós esteu al corrent." I encara: "Si allò que es diu té fonament o és cert, té una importància transcendental i exigirà tota la caritat i la tàctica. Si no hi hagués fonament –tant de bo–, teniu obligació de servir secret, com si mai se n'hagués parlat."

Coneixem la resposta de Pous a aquesta carta per un esbós que es conserva juntament amb la nota del bisbe entre els papers de Zuric. Hi deia el següent:

El meu amic és un home amb problemes, que en segons quins períodes s'han convertit en veritables problemes de fe; però per la seva sinceritat, constatada en moltes ocasions, no m'han espantat mai. Si el que s'imputa al meu amic és un problema d'aquests, la brama tindria fonament.

I hi afegeix: “Aquest trimestre encara no he tingut carta d’ell, potser quan ne rebi m’explicaré moltes coses. Si fos així, li ho comunicaria tot seguit perquè vostè pogués fer-hi el que calgués.”

La resposta de Pous degué ser ràpida, perquè el dia 24 sortia de Vic la segona carta del bisbe com a reacció a la de Pous, de nou en forma de nota anònima dintre d’un sobre amb l’anotació, aquesta vegada, d’“Affare di coscienza. SUB SECRETO”. El bisbe hi retreia a Pous la poca concreció en parlar dels problemes de Serrallonga i li demanava, amb un to molt sever, més informació. També li deia tenir notícies que Pous havia visitat a Barcelona, durant les vacances de Nadal, una persona “que estaria al bell mig d’aquest problema atribuït a l’amic” i li demana si això és cert i, en aquest cas, “quina hauria estat la vostra missió”.

Conservem també l’esbós de resposta de Pous a aquesta segona carta del bisbe. La severitat i les amenaces velades de l’autoritat van fer efecte en Pous, ja que aquesta vegada es va esplaiar dient tot el que sabia:

De cara a mi el fet de tenir problemes, i que aquests problemes es converteixin en problemes de fe, és d’una importància capital. És en aquest pla on la vida de l’home està en joc, i on, en definitiva, la més petita acció o el més petit moviment de l’ànima compten verament i sense artificis. Naturaleses com la d’ell inconscientment es provoquen els problemes perquè sense problemes no podrien viure, se n’alimenten, i els porten en un grau de tot o re. En aquest aspecte, el període més agut el va passar quan feia de vicari a S[eva]. La cosa va començar, i no podia ser altrament en ell, per una consideració serena de la naturalesa que li va fer “sentir” unes possibilitats d’ordre humà que la gràcia aparentment no donava. Me’n va parlar a casa seva i jo aleshores li vaig parlar, em sembla, de la manera que un amic cristià devia fer-ho.

Pous continua dient que Serrallonga mateix havia vist “que l’única sortida a tot allò era el cristianisme”, i que quan havia tornat a tenir “problemes d’aquesta classe”, ja no havien estat tan greus. Pous veu la causa de tot plegat “en la seva manera de ser, que dóna una excessiva importància a certs moments isolats de la seva vida: moments imaginatius, no identificats en llur qualitat d’imaginatius, que l’incapaciten per a la vida pràctica”. I hi afegeix: “Aquesta malaltia dóna clau del que ha fet com a literat i com a home; explica per què li semblés més adient a la seva missió la vida d’estudi que la vida pastoral (...).”

Quant a les acusacions del bisbe respecte a una intervenció de Pous en el tema, aquest diu el següent:

Les dues úniques ocasions que jo he tingut una missió en les quals ell hi tingués part foren a l'estiu passat i no per Nadal. En l'una, feta a l'amic Joan Tri[adú], jo m'havia d'informar de les relacions entre Charles Moeller i Barcelona, abans de la seva vinguda, a fi que el meu amic de Lovaina sabés amb què se les havia d'haver, en una visita que projectava fer-li i que va fer, per a prevenir-lo sobre la vida del nostre país i l'estat actual de les nostres lletres. La segona vaig haver de visitar un dirigent de l'Editorial Estai el qual m'havia de lliurar l'adreça d'un senyor català que vivia a Brussel·les, però que no va poder lliurar-me-la perquè havia canviat d'adreça.

Pous informa també al bisbe que ha rebut recentment una carta de Serrallonga (“tirada el dia 18 a Lovaina”) escrita “amb molta alegria” i on no parla de cap problema. Li copia fins i tot una cita de Virgili inclosa a la carta (“Ibant obscuri sola sub nocte per umbras”), perquè, “per la importància que solen tenir les cites en certes persones”, li sembla “que pot ajudar, almenys des d'un punt de vista psicològic, a conèixer-lo”.

Sabem que Pous no va amagar res al bisbe, perquè en un altre esbós de carta dirigida a mossèn Palà (conservat també amb les cartes del bisbe) hi diu el següent: “Fa dos mesos que estic inquiet. He sabut que havia passat alguna cosa a en Segimon, i no sé què.” Pous hi comenta també que va demanar informació sobre el tema “a un noi de Barcelona que va començar el curs a Lovaina”. Aquest li va dir de Serrallonga “que estudiava, que era un cas extraordinari d'intel·ligència, que no era cantellut, però que no tocava de peus a terra”. També diu que durant el trimestre ha rebut dues cartes de Serrallonga que “no em deixen entreveure cap fet particular”. Pous explica que el bisbe li va demanar informació a ell i li va imposar l'obligació de no parlar-ne, i pregunta al seu interlocutor: “Digui'm si puc confiar-me amb vostè. (...) Si haig de callar fins i tot amb vostè, encara que em sigui dolorós, ho faré.”

Però aquest no és l'únic tema que preocupava Pous. A la mateixa carta a mossèn Palà deia: “Després encara hi ha una altra cosa. Mn. Santi Riera m'ha dit que la meua firma sobre un comunicat demanant bons tractes per a la nostra llengua s'atribuïa a una lleugeresa meua.” Pous explica com va anar la cosa: “Un dia vaig rebre una lletra de Barcelona en què se'm comunicava que s'havien servit del meu nom (era un fet

consumat), i que entre altres el signaven el P. Batllori i en Faus de l'O. Dei. El paper no l'he vist, però sé que no comporta cap compromís polític.”

Per les cartes d'aquesta època a Triadú, sabem que Pous va intentar aconseguir una beca de l'Anglo-Catalan Society per anar a estudiar a Anglaterra. Triadú, que havia estat lector a Liverpool del 48 al 50, li va proporcionar l'adreça de Geoffrey Ribbans –deixeble, com Arthur Terry, de Batista i Roca–, i Pous s'hi va posar en contacte, encara que l'intent no va tirar endavant.

També sabem, per una carta a Triadú (15.02.60), que durant l'estada a Roma va llegir Ungaretti, Montale, Saba i Quasimodo, que havia estat guardonat amb el premi Nobel el 1959. “En rigor, poetes menors”, diu, no se sap si de tots ells o només dels dos darrers.⁴⁹ També va llegir Silone. En carta a Triadú del 30.01.59, diu el següent:

No he reeixit encara a fer-me una idea sobre la literatura italiana. Han concebut els gèneres talment segons els esquemes francesos (sobretot poesia i assaig) que es dirien productes d'una bona literatura dialectal. Allò de singular que cada país deu a la humanitat no s'hi troba. De poema verament italià, per ex., encara no n'he llegit cap. Aquí, unes quantes ratlles curtes amb una certa descomposició sentimental valen per un poema.

Segons Torrents (1976, 21), és en aquesta època també que llegeix Gramsci.⁵⁰ Cotrina (c. p.) comenta que a partir d'aquesta i altres lectures comença a interessar-se pel marxisme, però assegura que, a diferència de Serrallonga, per exemple, “ell no hagués estat mai un militant”, tot i que diu que a la seva manera era un revolucionari que anava conscientment contra “la cosa establerta”.

En una carta a Triadú del 10.06.60, Pous diu: “D'avui en vuit m'examino. Dos dies després agafaré sense escarafalls el bagatge i deixaré en pau, com havia estat rebut, aquesta noble cort de Roma.” Abans, durant les vacances de Setmana Santa, va fer una estada a casa de Sarsanedas, que aleshores s'estava a Milà. Almenys així ho anunciava en carta del 5.04.60 a Triadú.⁵¹ Va ser segurament aquesta visita la que va originar els versos finals del poema “Lago Maggiore, tant de tants”, del llibre de Sarsanedas *Postals*

⁴⁹ Aquesta afirmació contrasta amb el fet que a la biblioteca de Manlleu de Pous es conservin 8 volums de l'obra poètica d'Ungaretti i 2 de Montale. O bé Pous es referia doncs només a Saba i Quasimodo com a “poetes menors”, o bé va canviar posteriorment d'opinió.

⁵⁰ A la biblioteca de Pous de Manlleu es conserven quatre volums d'escrits de Gramsci de l'editorial Einaudi.

d'Itàlia, que diuen: “Mentre mengem les truitres salmonades, / i un seminarista amic, / precisament de Vic, / parla dels primers films de Rossellini.” (Sarsanedas 1989, 147) El mateix Sarsanedas (1999b) ha explicat que el seminarista de Vic d'aquests versos era Pous, que l'havia anat a veure a Milà des de Roma.

1.11. L'ETAPA D'IGUALADA (1960-1964)

L'etapa d'Igualada s'hauria d'estudiar a fons per aquesta capacitat seva [de Pous] d'integrar-se en el món més popular i més senzill sense fer-s'hi estrany en res i sense perdre res de la seva profunditat, que això és realment un miracle. (Triadú 1990)

A Igualada (...), des de les limitacions del temps i des de les limitacions d'una rectoria, amb els seus col·legues [Pous] va dur a terme la primera acció d'abast nacional, que va ser el Grup i les publicacions del Lacetània. (Torrents 1990a)

El pas d'Antoni Pous per Igualada [es pot descriure] com aquest moment feliç en què en la seva personalitat es troben aquests dos pols: el pol de l'acció i el pol del pensament. (Torrents a l'homenatge a Pous celebrat a Igualada l'1.12.1999)

Crear una nova cultura no significa només fer individualment descobertes “originals”; significa també, i especialment, difondre críticament veritats ja descobertes, “socialitzar-les”, per dir-ho així, i per tant fer-les esdevenir base d'activitats vitals, element de coordinació i d'ordre intel·lectual i moral. Que hom condueixi una massa d'homes a pensar coherentment i d'una manera unitària el present real és un fet “filosòfic” molt més important i “original” que no pas la descoberta, per part d'un “geni” de la filosofia, d'una nova veritat que resta patrimoni de petits grups intel·lectuals. (Gramsci 1983, 37-38)

A la tornada de Roma, Antoni Pous és enviat a Igualada de vicari. Sembla que ja tenia el nomenament de temps enrere, i no només aquest, perquè en una carta a Ramon Cotrina del 29.02.1960 diu: “M'han arribat més nomenaments. Actualment sóc: vicari de Granollers de la Plana, vicari d'Igualada, vicari substitut de Sta. Laia de Riuprimer i

⁵¹ I de camí a Milà degué tornar a passar per Florència, ja que Serrallonga, en una anotació personal, dóna compte d'una factura d'aquesta ciutat, se suposa que de la pensió, dels dies 18, 19 i 20 d'abril de 1960.

ecònom substituït de Muntanyola. Posseeixo els nomenaments signats per mà del Secretari de Càmera.”

Sigui com sigui, l’anunci que serà enviat a Igualada sumeix Pous en un estat d’abatiment gairebé desesperat. En un full d’anotacions personals que porta la data “1960”, hi trobem les següents reflexions: “Em sento com una roda que gira vertiginosament fora del seu eix natural. Destrempament total; impotència de cara l’avenir, i sobretot impotència davant les decisions que havia anat prenent en el meu passat”. “Visc a la mercè de persones que no m’estimen i la meua ànima s’entumeix.” “He perdut quinze anys i no em veig capaç per ara de sobreposar-me a aquesta sensació de fracàs.”

Aquestes anotacions devia fer-les entre juliol-agost i octubre, perquè en una d’elles llegim: “A començaments d’estiu (...) ja temia que moltes penes caurien sobre la meua vida, (...) que em sotraguejarien i que potser m’arrossegarien.” Una altra de posterior, datada el 22 d’octubre, significa un canvi provisional en l’estat d’ànim de Pous:

Fulano de tal se ha sentido nombrar... Els esdeveniments no m’esclafaran. Avui és el primer dia després de tantes i tantes inquietuds que em sento fort, fort com a St.-H., fort com a Roma. Torna a davallar una riuada de joventut. Els microbis s’han devorat ells mateixos.

Tot i això, l’anunci que Pous fa pocs dies després a Joan Triadú de la seva imminent partida cap a Igualada, en carta del 31.10.60, no és gaire entusiasta:

He estat destinat com a vicari a Sta-Maria d’Igualada. El dia 10 de nov. prenc possessió del nou càrrec. `Lligat estic / a un gran torn / per mon desfalc / ara som baix / ara som dalt.⁵² L’única cosa que em dol de tot això és de no poder-me dedicar per ofici a les meves coses. Els llibres i la vida potser m’han ensenyat massa. M’esperen moltes hores de despatx.”

Un cop arribat al seu destí, escriu en una altra carta a Triadú: “Per ara no em vagen d’estudiar. M’han nomenat vicari vicari, que diuen, i els vicaris vicaris es limiten a acompanyar els morts al cementiri...” I en una carta a Cotrina del 24.11.1960 comenta:

⁵² Pous cita aquí de memòria, amb alguns errors, un fragment de l’obra anònima del segle XV *Romiatge del venturós pelegrí*, que diu: “Clavat estic en un gran torn / per mon default, / ara som baix, ara som alt / per los estrems.” Serrallonga posa aquesta mateixa citació al començament del seu llibre *Poemes 1950-1975*.

Les coses marxen bé, però no tinc temps per a res. És empipador. Abans d'ahir mateix em vaig llevar a les cinc i a quarts d'una de la nit encara no havia acabat: sagramentar morts, enterraments, escoltar l'un i l'altre, passeig de compromís, etc. Però com hi ha Déu, que no m'arrossegaran. Trec el cap de l'aigua, a la meua manera, i respiro.

En realitat, Pous es trobava “en segona espera d'estudiar Filologia”, en paraules de Torrents (1976, 21). De fet, en una carta a Clementina Arderiu del 29.11.1960, Pous escriu:

Per ara resto a Catalunya. Potser més endavant em donaran l'exeat per a seguir estudis de lletres a Anglaterra. Jo hauria volgut aprofitar aquests anys de malaltia del nostre país, però ací no ho han cregut convenient i m'han enviat de vicari a la parròquia de Sta. Maria d'Igualada. Miro de fer les coses tan bé com puc i les poques estones de lleure les dedico a l'estudi dels cànons i de la teologia.

Malgrat tot, a les cartes d'aquesta època també trobem afirmacions que indiquen una mena de satisfacció per la posició aconseguida. En una carta a Cotrina no datada, però que deu ser de final de 1960 o començament de 1961, hi llegim: “No s'ha perdut res, ans s'ha guanyat molt, sobretot aquests darrers anys. ¿Qui podia predir-nos anys enrera que un bon dia governariem sobre una zona de l'esperit com ara fem? Penso en coses molt concretes, i, encara més, dolces.”

Pous vivia a l'últim pis de la Casa Rectoral, en una habitació que donava a la placeta del Bruc, tal com explica T. Faner en una entrevista a Pous publicada al setmanari *Vida* el 24.01.1963, amb motiu de la publicació de la seva *Antologia de la poesia igualadina* (v. 1.11.d). A més del dormitori, disposava d'una saleta d'estudi, que l'entrevistador descriu “tota curulla d'atuell, mobles, llibreria, sofàs, una taula arxicarregada de llibres, una cortina verda de matèria plàstica”.

Malgrat les limitacions de què es lamenta Pous a les cartes citades, al cap de poc temps de ser a Igualada ja va fer una conferència sobre literatura per inaugurar el curs del Cercle de Cultura Torras i Bages. Aquesta conferència, amb el títol de “Poesia moderna”, va ser ressenyada al setmanari *Vida* del 17.11.60, on es diu que la va seguir un públic “més selecte que nombrós”. El cronista hi afegeix:

El conferenciant, però, demostrà estar al dia en poesia moderna. El tempteig de Mallarmé de prendre per a unitat la pàgina, de batre en l'espai la

mesura temporal, és a judici del Dr. Pous⁵³ el fet més corrosiu i a l'ensem més just de les literatures modernes d'Europa. L'esmentat Mallarmé serví al dissertant de trampolí per a entrar a estudiar, entre altres, Apollinaire, P. Valéry, S. Georges,⁵⁴ Rilke, etc. En resum: una sessió acadèmica d'altura." (Baldiri 1960)

Poc temps després Pous va fer una altra conferència titulada "Situació de l'obra d'Albert Camus en la literatura contemporània", de la qual es va publicar l'esbós a la revista *Vida* al final de 1960 (Pous 1960), i que va tenir continuació en una segona conferència sobre el mateix tema el 15 de gener de 1961, de la qual també es va publicar el text a *Vida* (Pous 1961a).

A començament de 1961 Pous va participar activament també en l'organització dels "III Jocs Florals de l'Aspirantat" (l'organització de joves d'Acció Catòlica), com ho demostra el fet que no només va formar part del jurat, sinó que a més hi va col·locar Triadú i Cotrina, al costat d'Antoni Dalmau i Manuel Miserachs. És interessant destacar, d'altra banda, que en aquest concurs –segons una nota apareguda a *Vida* el 16.02.1961– va ser premiat amb la Flor Natural un poema dels germans Pius i Josep Morera, dos dels membres més actius del grup Lacetània (v. 1.11.b).

En una carta no datada a Joan Triadú, però que ha de ser d'aquesta època, Pous diu: "A la feina de vicari s'hi afegeix ara la direcció d'un grup local de Pax Christi, un curs de literatura contemporània, etc." En una carta dirigida a Serrallonga del febrer de 1962 parla també d'un "projecte de club de lectors" (Serrallonga 1977). En relació amb això, en una entrevista que li van fer al setmanari *Vida* amb motiu dels preparatius de l'homenatge a Riba (v. 1.11.a), Pous comentava:

Pel poc que he conegut d'Igualada, m'han sorprès les seves possibilitats no sols industrials i econòmiques, sinó també culturals. A Igualada hi ha inquietuds intel·lectuals i valors com en poques ciutats. Sols cal canalitzar aquelles inquietuds i reconèixer aquells valors. (Anònim 1961)

En part, les seves activitats culturals i literàries devien estar justificades pel fet d'haver estat nomenat "consiliari diocesà d'artistes i intel·lectuals", tal com diu ell mateix en una altra carta a Triadú d'aquesta època. A més a més, el rector d'Igualada era "un

⁵³ A l'època de la vicaria d'Igualada Pous és esmentat sovint amb aquest títol, que tanmateix no li corresponia. Probablement es deu a un costum estès a l'època d'anomenar "doctor" qualsevol capellà una mica docte.

⁵⁴ Segurament es tracta de Stefan George.

catalanista acèrrim i un home d'una capacitat i d'una altura literària extraordinària que ens va protegir en tot moment”, segons testimoni de Magí Puig (a l'homenatge de 1999).

L'abril de 1961 Pous va pronunciar un discurs al Seminari de Vic amb motiu dels Jocs Florals del centre, que posteriorment va ser publicat a *Serra d'Or* amb el títol “Discurs breu sobre el llenguatge” (Pous 1961b). D'aquesta època és també l'escrit inèdit “En motiu de l'encíclica ‘Mater et Magistra’”, que adopta explícitament les tesis marxistes.

1.11.A. L'HOMENATGE A CARLES RIBA

Poc temps després, l'activitat cultural de Pous a Igualada té un primer punt culminant amb la celebració d'un homenatge a Carles Riba en el marc de la III Festa de la Poesia, organitzada pel Cercle de Cultura Torras i Bages. Tal com va publicar el setmanari *Vida* el 25.05.1961, Pous encapçalava el Comitè Executiu encarregat de l'organització de l'acte, al qual pertanyien diversos membres del grup Lacetània (v. 1.11.b), a més de personalitats com Antoni Dalmau, Joan Triadú i el pare Ramon Llull. A banda d'això hi havia un Comitè d'Honor presidit pel bisbe de Vic, Ramon Masnou; l'alcalde d'Igualada, Josep Singla; l'arxiprest Genís Padrós, i el president del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada (CECI), Amadeu Amenós. En formaven part, a més, gent de la talla de Josep Carner, Ramon Aramon, secretari de l'Institut d'Estudis Catalans, Pere [sic] Laín Entralgo i Ramon Sugranyes de Franch, catedràtic de literatura espanyola a la Universitat de Friburg i president internacional de Pax Romana (moviment internacional dels intel·lectuals catòlics),⁵⁵ com també personalitats igualadines com Joan Llacuna i Josep Romeu, i d'altres properes a Pous, com Eduard Junyent i Joan Bta. Bertran.

⁵⁵ És possible que Pous conegués Sugranyes de Franch a través de Carles Cardó, que l'havia tractat a Friburg.

L'acte d'homenatge va tenir lloc el 18 de juny i va començar amb una missa a l'ermita de la Tossa de Montbui, celebrada pel mateix Pous. A continuació, al Saló Rosa, presidit per un retrat de Riba, Joan Triadú va glossar la figura de l'homenatjat i va presentar alguns dels poetes premiats als concursos de Cantonigròs, que van fer una lectura dels seus poemes, i segurament també de poemes de Riba. Almenys així estava previst en un principi, d'acord amb una carta de Miquel Martí i Pol a Pous prèvia a l'homenatge, on li demanava que li enviés els poemes de Riba que hauria de recitar. Romeu (1961) dóna la següent llista de poetes que hi van intervenir: "R. Leveroni, N. Sales, Foix, Garcés, M. Manent, P. Ribot, Pere Quart, A. Manent, Dom Pinell, Cots, O. Cardona, Martí-Pol, Sala, Andreu, Vergés, el P. Comas, I. Bofill." L'acte es va cloure amb unes paraules de l'alcalde de la ciutat i amb l'ofrena d'un ram de flors a la vídua de Riba, tal com explicava el cronista de *Vida*: "La Srta. Anna Maria Vaqués féu ofrena d'una braçada de flors a Clementina Arderiu, que fou col·locat [sic] sota el retrat de Carles Riba a mà dreta de l'escenari." (Anònim 1961).

A continuació va haver-hi un dinar amb tots els participants i la gent del públic que s'hi va voler afegir. A la sobretaula van prendre la paraula Josep Romeu, Ignasi Bofill, Jordi Pinell, Aquilino Iglesias, J. V. Foix i Salvador Espriu. El primer "parlà del buit que el Mestre Riba ha deixat entre nosaltres", el segon "evocà la presència de Riba a les festes poètiques del Collsacabra", el tercer "contà la personal coneixença de l'obra i de l'home, la manera que n'havia estat influenciat, i la presència més viva que mai de Carles Riba a Montserrat", el quart "comentà la fonda impressió que li féu l'home Carles Riba en la coneixença que feren a Santiago de Compostela en motiu d'un Congrés de Poesia", i els dos darrers "posaren paraules d'esperança en aquest buit que la partença de Carles Riba ha deixat" (*ibid.*). L'últim parlament va anar a càrrec de l'arxiprest Genís Padrós, que a més "lliurà a Clementina Arderiu una medalla d'or, amb l'efígie del Sant Crist, que portava la següent inscripció: 'El Cercle de Cultura Torras i Bages a CARLES RIBA – Ofrena a Clementina Arderiu – Igualada, 18-6-61'". (*ibid.*)

A l'acte hi van assistir a més, segons Romeu (1961), Josep Palau i Fabre i Joan Perucho, i hi van enviar missatges d'adhesió Vicente Aleixandre, Geoffrey Ribbans, Laín Entralgo, Josep Maria de Casacuberta, Ramon Aramon, Josep Carner, Ramon

Sugranyes, Joan Teixidor i Joan Vinyoli, a més del bisbe de Vic i l'abat de Montserrat. D'altra banda, Romeu (*ibid.*) destaca la nombrosa assistència d'igualadins als actes, especialment a la missa i la lectura, fet que, diu, “semblà un prodigi a alguns”.

Amb motiu de l'acte es va editar un número especial del setmanari *Vida* dedicat a Carles Riba i Clementina Arderiu, que, segons Romeu (*ibid.*), “fou distribuït entre els assistents”. Aquest número especial, amb una foto de Riba a la portada, contenia textos de Carner, Bofill i Ferro, Oliver, Espriu, Rubió i Balaguer, A. Manent, Cirici Pellicer, J. Ferraté, Triadú, Serrahima i Romeu, entre altres, a més d'alguns textos originals de Riba i Arderiu. Posteriorment encara se'n publicaria un altre, en format de llibret, amb el títol *Homenatge de Carles Riba* (v. 1.12.a). L'acte va tenir ressò a *Serra d'Or* i a *Destino*.

1.11.B. EL GRUP LACETÀNIA

Pous funda molt aviat també a la capital de l'Anoia el grup Lacetània. Puig i Gubern (1999, 18) diu al respecte: “L'any 1960, i a l'entorn del Dr. Antoni Pous, vicari de la parròquia de Santa Maria d'Igualada, una colla heterogènia de noies i nois d'edats entre els 14 i els 28 anys s'agruparen sota el nom de Grup Lacetània.” Però Torras i Ribé (1982, 194), que igual que Puig i Gubern va formar part del grup, dóna en canvi com a data fundacional el 1961, i sembla que aquesta és la correcta, perquè en una informació publicada a *Serra d'Or* el juliol de 1963 es parlava d'una conferència que havia fet Pous el 15 de juliol de 1962 amb motiu de l'“aniversari del Lacetània”. D'acord amb això, el grup s'hauria fundat el 15.07.1961.

La procedència dels membres integrants del grup era diversa: “Escolars de comerç i de batxillerat, treballadors de la indústria i del comerç, fills d'industrials i de comerciants que treballaven a l'empresa familiar... Alguns formaven part del Moviment Escolta, uns assistien a classes de dibuix, d'altres freqüentaven l'Escola de Música, uns pocs eren membres del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, tres tenien carreres universitàries, etc. etc.” (Puig i Gubern 1999, 18). El que tenien en comú era un “especial interès a adquirir una colla de coneixements que consideràvem bàsics i que no havíem après a l'escola.” (*ibid.*)

La formació d'aquest grup va originar-se, segons Concepció Pujó (c. p.), que també en va ser membre, a partir d'unes classes de català que Pous donava a la casa rectoral a uns quants nois i noies. De seguida, Pous va introduir a les seves classes temes d'abast cultural més ampli, com ara la cultura grega, i, en veure l'interès que despertava entre els seus alumnes, els va proposar crear un grup organitzat i va suggerir que adoptessin el nom de Lacetània a partir dels antics habitants de la zona, els lacetans. Una crònica no signada apareguda a *Serra d'Or* el març de 1962 parla també d'"un grup esperantista que es movia (...) al Casal d'Acció Catòlica" i que s'havia refós amb el grup Lacetània.

Pujó conserva un document mecanografiat titulat "Les bases", que és una mena de programa del grup. Està dividit en diversos apartats: "Bases generals", "Bases prèvies a l'acció", "L'acció" i "El règim". La primera de les "Bases generals" diu: "El Lacetània no és una associació cultural catalanista. La seva finalitat no és divulgar els valors autòctons ni donar consciència de poble. No es constitueix tampoc en qualitat d'associació cultural local." La segona: "El Lacetània pressuposa l'existència d'un poble (Els Països Catalans) i actua com si aquest poble posseís encara consciència històrica." La tercera: "El Lacetània observa els pobles en llur qualitat de fets socials: a) els estudia objectivament (com estudiaria la qualitat física d'una pedra); b) però projectats en perspectiva dels valors que canvien realment (que s'organitzen o es desorganitzen) segons les relacions econòmiques." Els punts 4 i 5 defineixen què entén el grup per "història", "consciència" i "consciència històrica": "Consciència històrica és doncs pel Lacetània el coneixement científic de les situacions socials que exerceixen un poder de configuració real sobre un individu concret." I finalment el punt 6 proclama: "El Lacetània pren una actitud crítica davant la cultura, davant la política i davant la ciutat. / Entén: a) la cultura com a mitjà de revulsió personal. / b) la política com a mitjà de revulsió social. / c) la ciutat com a lloc immediat d'influència."

L'apartat "Bases prèvies a l'acció" proclama:

- 1.- El Lacetània és un instrument d'acció social.
- 2.- El Lacetània no creu en privilegis d'intel·ligència ni de classe socials, no hi creu i és actiu amb la seva incredulitat.
- 3.- El Lacetània pressuposa que els seus membres treballen sabent que el treball ho pot tot.

4.- El Lacetània exigeix dels seus membres una crítica personal i rigorosa de la classe social a què pertanyen.

5.- La legalitat és essencial a tota acció del Lacetània.

L'apartat "L'acció" comença dient: "Els membres del Lacetània es proporcionen ells mateixos elements de reflexió: quaderns, conferències, col·loquis, lectures en comú, etc." Al mateix temps proposa subscriure's "a les revistes més avançades i de més solvència intel·lectual que es publiquen a Europa, sobretot la premsa de combat". Quant a l'acció social pròpiament dita, hi llegim: "Els membres del Lacetània han de saber-se valer d'ells mateixos com a estratègies de la influència social, com a propagandistes (passar les reclames de mà en mà, etc.), com a organitzadors d'actes públics, com a directors de publicacions." I també: "Cada membre s'imposa el deure de fer-se una cèl·lula que no ha de tenir cap contacte amb el grup dirigent com a tal; els parla, els forneix publicacions, reclames, assisteixen a certs actes públics, etc." Tot això amb un objectiu:

Restablir les tendències latents dels homes a la integració de la societat (...), a promoure un sentiment actiu de comunitat contra el procés de dislocació que comporten les condicions laborals, la industrialització, els interessos no confessats de les formes de vida burgesa i de les ideologies fòssils.

Finalment, l'últim punt d'aquest apartat diu: "Els membres del Lacetània han d'introduir-se en les institucions populars i orientar-les segons aquest contingut."

L'últim apartat, "El règim", estableix que el grup "consta d'un Consell que es reuneix ordinàriament cada quinzena, i de tres representants del Consell, tothora revocables, i que cessen del càrrec cada volta d'any", i també que "per a les votacions se segueix, quan calgui, el sistema de majoria relativa".

Del text d'aquest document se'n desprenen dues coses: que la redacció va ser obra, si més no en la seva part més substancial, del mateix Pous, i que es tractava des de bon principi d'un projecte d'inspiració marxista.

Pujó conserva també un altre document –segurament posterior i no redactat per Pous (hi ha faltes d'ortografia flagrants i la redacció és més aviat pedestre)– titulat "Apunts per a una nova reestructuració", on es proposa crear diversos equips d'investigació i d'estudi –teòric i pràctic– per tal de conèixer millor "les necessitats

actuals i futures de l'home en la nostra societat i en tots els ordres (social, polític, laboral, etc.)”.

Puig i Gubern (1999, 18) explica com funcionava el grup: “Les reunions es feien a la casa rectoral, al segon pis, on residien els vicaris de la parròquia. Portava la reunió el Dr. Antoni Pous, i l'altre vicari, Mn. Ramon Sala, hi assistia com un més de la colla.” I més endavant diu: “Els temes de les reunions eren diversos: es parlava molt particularment de llengua catalana i d'història de Catalunya, però també de filosofia, de pintura, de poesia, d'escultura, de música, de teatre, de cinema... I en totes les matèries es relacionava el més actual, el més d'avantguarda, amb els referents clàssics.” (*ibid.*, 19) Vet aquí un bon resum dels interessos intel·lectuals de Pous i alhora una prova clara que, malgrat el to polític del document fundacional, les activitats del Lacetània es van centrar fonamentalment en el terreny cultural. Torras i Ribé (1982, 194) corrobora aquesta orientació del grup: “Des del seu origen, les activitats del grup estigueren impregnades d'un fort intel·lectualisme, i d'una gran avidesa per connectar amb els corrents culturals d'avantguarda.”

Puig i Gubern (1999, 19) dóna també una relació completa dels integrants del grup: encapçalada per Pous, “fundador i coordinador del grup”, i per Ramon Sala, hi trobem Pere Bas, Glòria Biosca, Remigi Combalia, Josep Morera, Pius Morera, Carola Ribaudí, Jordi Savall, Anna Maria Vaqués i una llarga llista de fins a 56 noms, la majoria dones (35 en total, per 21 homes, inclosos els dos mossens). No sabem, però, quants d'aquests membres ho van ser a l'època en què Pous va dirigir el grup, ja que, com comenta Puig i Gubern (*ibid.*): “Quan el Dr. Antoni Pous va marxar d'Igualada, el Lacetània va continuar a l'empar de Mn. Ramon Sala”. D'altra banda, a l'*Antologia de la poesia igualadina* (v. 1.11.d), en el text introductori a Pius Morera, segurament escrit per Pous, hi llegim: “Amb el seu germà Josep Morera, Manuel Vidal, Pere Bas i Remigi Combalia, fundà el Lacetània, òrgan cultural de joves.” (Pous 1963a, 96) Sembla, doncs, que el nucli fundador a l'entorn de Pous va ser força més reduït.

Pel que fa a l'activa presència femenina, era un fet encara poc habitual a l'època, com ho demostra el comentari del setmanari *Vida* a un dels actes organitzats pel grup:

Érem exactament 33 persones, entre elles l'orador, quatre clergues joves –un era francès– i un servidor. Els altres, gent jove. Parodiant Mn. Cinto, podríem dir que “era un cercle de joves i donzelles...”, perquè l'element femení també hi era. Les noies, abans, eren absents d'aquestes coses greus, que es deixaven per als homes. Ara les noies s'infilten a tot arreu. La presència de les noies sempre resulta simpàtica. (Xàfec 1961)

En l'homenatge de 1999, Anna Maria Vaqués va dir en relació amb aquest aspecte que Pous “va propiciar que les dones ens incorporéssim a les activitats culturals”.

Puig i Gubern (1999, 19) explica que l'any 1962 “el Grup Lacetània va entrar al Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, com a grup filial”. Més endavant especifica la data exacta d'aquest ingrés: el 12.04.1962, i també dóna a entendre que entre alguns membres del Centre d'Estudis Comarcals hi havia reticències per acollir el grup de joves, i que va ser el “Dr. Joan Mercader” qui va intercedir per ells. (*ibid.*, 21)

Les activitats que duia a terme el grup eren diverses. D'una banda hi havia les tertúlies, de vegades amb algun personatge convidat, tal com explica Puig i Gubern (*ibid.*): “Sempre es promovien animades tertúlies, però recordo amb especial emoció les dels dissabtes a la tarda, quan rebíem la visita d'intel·lectuals catalans que venien especialment a Igualada per donar-nos a conèixer el fruit dels seus estudis i investigacions.” Entre aquests convidats esmenta alguns igualadins com Antoni Dalmau, Joan Llacuna i Josep Romeu; gent propera a Pous, com Albert Manent, Miquel Martí i Pol, Jordi Sarsanedas, Ricard Torrents, Joaquim Molas, Josep Junyent, Eduard Junyent i Joan Triadú; altres personatges emergents aleshores, com Delfí Abella, Josep M. Castellet, Alexandre Cirici, Josep M. Espinàs, Josep Miracle, Miquel Porter i Frederic Roda, i autèntiques celebritats com Clementina Arderiu, Josep M. de Casacuberta, Miquel Coll i Alentorn, Miquel Llor, Joan Oliver, Maurici Serrahima i Ferran Soldevila. En conjunt, una representació poc menys que luxosa de la intel·lectualitat catalana del moment.

Algunes d'aquestes tertúlies amb personalitats de l'època devien anar associades a actes públics que es duïen a terme a Igualada, moltes vegades organitzats també pel grup, ja que Puig i Gubern (1999, 20-21) ens parla de sengles conferències de Miracle, Casacuberta i Soldevila amb motiu del cinquantenari de la promulgació de les normes

ortogràfiques del català, l'any 1963; d'un concert d'Espinàs amb el títol "Espinàs canta Brassens"; d'una projecció de cinema amb comentaris de Porter; de dos recitals de contes de Llor, etc. En aquest mateix ordre de coses, al setmanari *Vida* del 21.09.1961 es ressenya "un coloquio sobre el film 'El séptimo sello'" i s'anuncia una conferència del "doctor José Junyent" sobre "Estilisme i esperit del romànic". En una altra nota de la mateixa publicació, del 19.10.1961, es parla d'una visita dominical a Barcelona, a la "Exposición de Arte Románico, en compañía del Dr. José Junyent".

A més a més, Pous devia engrescar els membres més avantatjats del grup a oferir ells mateixos xerrades sobre temes que s'havien preparat, perquè al setmanari *Vida* del 9.11.1961 es parlava d'una conferència de Pius Morera sobre "Cinc poetes italians" i una altra de Josep Morera sobre "L'obra de Josep Carner", mentre que una crònica publicada a *Serra d'Or* el març de 1962 esmentava una conferència de Pius Morera sobre "L'art modern i les seves tendències" i dues del seu germà Josep sobre "García Lorca: vida i obra" i "El teatre de Cervantes". Pous mateix va donar conferències sobre "L'humanisme" i sobre "Ausiàs March", segons aquesta mateixa crònica de *Serra d'Or*.

En aquest mateix sentit de corresponsabilització, al jurat dels IV Jocs Florals de l'Aspirantat –on de nou va ser guardonat Pius Morera, aquesta vegada amb la Viola d'Or– hi trobem Anna Maria Vaqués, al costat de Pous, Dalmau, Miserachs i dos altres membres nous: Josep Montfort i Josep M. Morros. Respecte d'aquest punt, diversos antics membres del Lacetània, durant l'homenatge de 1999, van posar molt d'èmfasi en el fet que Pous, tot i ser el líder indiscutible del grup, evitava tant com podia destacar i els feia veure que ningú no és imprescindible i que l'important és el treball col·lectiu.

A més de les tertúlies, el grup va organitzar diverses lectures d'obres de teatre, concretament d'*Edip rei*, *Antígona* i *L'Òpera de tres rals*, aquesta última precedida, segons Puig i Gubern (1999, 20), d'"un estudi aprofundit de l'obra de Bertold [sic] Brecht". A més va acollir "una representació al teatre del Cercle Mercantil de *La cantant calba*, com a colofó d'un estudi sobre la vida i l'obra de Ionesco" (*ibid.*). En realitat tot això va tenir lloc en el marc d'un cicle sobre teatre que el grup Lacetània va organitzar –segons el programa publicat a *Vida* el 25.10.1962– del 30 d'octubre de 1962 al 10 de gener de 1963 a la Granja Pla. Antoni Pous hi va dirigir la lectura d'*Edip Rei* feta per

membres del Lacetània i va fer a més una conferència sobre el teatre grec. Els altres conferencians van ser Jordi Sarsanedas (“Introducció a l’Art Dramàtic”), Josep Romeu (“Teatre Mitgeval”), Eduard Valentí (“Teatre Renaixement”), Joan Petit (“Teatre Romàntic”), Joan Triadú (“Teatre Modern”), Joaquim Molas (“Teatre B. Brecht”) i Jordi Carbonell (“Teatre contemporani Català”). A més s’hi anunciava una lectura d’una obra de Txèkhov dirigida per Frederic Roda i dues representacions: la ja esmentada de *La cantant calba* de Ionesco, a càrrec de l’Agrupació Dramàtica de Barcelona, i *L’anunciació a Maria*, de Claudel, a càrrec dels “Elencs d’Igualada”. Ja anteriorment, segons una crònica apareguda a *Serra d’Or* el març de 1962, Pous havia organitzat amb el grup Lacetània una “lectura declamada” del *Prometeu d’Èsquil* en versió de Carles Riba.

El grup Lacetània també va organitzar exposicions d’art. La primera va ser el “I Saló de Tardor d’artistes joves igualadins”, que es va celebrar de l’1 al 15 d’octubre de 1961 a l’Agrupació fotogràfica, i que, segons una nota de *Vida* (28.09.1961), va ser inaugurada per Josep Vilanova “amb una dissertació (...) sobre ‘Els artistes joves’”. Hi eren representats uns 25 artistes locals joves, entre els quals hi havia Montserrat Bonastre i Remigi Combalia. En una nota de *Vida* del 19.10.1961, es diu que l’exposició va ser visitada per 1.734 persones, “cifra verdaderamente récord”. El Saló de Tardor es va repetir almenys dos anys més, encara que variant-ne el concepte. Així, la segona edició es deia ja “II Saló de Tardor d’Artistes Catalans”, i va ser inaugurada per Alexandre Cirici amb una conferència sobre “l’art informal” (segons una nota apareguda a *Serra d’Or* el desembre de 1962). Puig i Gubern (1999, 20) diu que aquesta exposició va significar l’entrada d’aires nous a Igualada en el terreny de l’art. El III Saló de Tardor, de 1963, devia seguir en la mateixa línia, ja que incloïa, al costat d’artistes locals, obres d’Albert Ràfols Casamada.

Una altra activitat del Lacetània va ser l’organització de concerts de música clàssica, que solien comptar amb una introducció d’algun especialista (en alguna ocasió ja se’n va fer càrrec Jordi Savall). Entre els papers de Pous que es conserven a Manlleu hi ha alguns programes d’aquests concerts, curosament editats, amb informacions sobre les obres i els autors. També es van fer nombroses conferències sobre temes musicals, com “Paral·lelisme entre Bach i Haendel”, a càrrec de Climent Rodergas; “L’evolució de la

música moderna a través de Schönberg”, a càrrec d’Andreu Lewin, o “Visió panoràmica del jazz”, a càrrec d’Armand Quintana, a més d’un curset complet sobre la història de la música que va fer Jordi Torra (segons informacions publicades en sengles cròniques a *Serra d’Or* el març de 1962 i el juliol de 1963).

A més el grup organitzà classes d’idiomes, que “es donaven els vespres dels dies laborables en un bar anomenat La Cabaña, ubicat en el número 23 de la Rambla del General Vives i regentat pel Sr. Soriano i la seva esposa. El dilluns s’impartia català; el dimarts, esperanto; el dimecres, anglès; el dijous, italià; i el divendres, alemany. No cal afegir que tant els professors com els alumnes eren membres del grup.” (Puig i Gubern 1999, 20)

Però tot i que les activitats del Lacetània van centrar-se sobretot en l’àmbit cultural, l’orientació político-social de les bases del grup devia tenir també la seva plasmació pràctica, si més no a nivell intern. Així, en un altre document conservat per Pujó, es discuteix, en forma de diàleg, sobre temes com la deshumanització i la llibertat individual i col·lectiva. Si bé els temes tractats procedeixen amb tota seguretat de Pous (molts d’ells es troben en les *Cartes de pedagogia social* o *Antidiàlegs* –v. 2.5.b–), la redacció –amb un estil molt limitat i nombroses faltes d’ortografia– en canvi no és d’ell. Això fa pensar que pot ser el resultat d’un debat dirigit per Pous sobre aquests temes, que després un o diversos membres del grup es van encarregar de resumir. Pujó conserva també el resum dels resultats d’una enquesta feta a 12 persones (probablement membres del grup) sobre temes com el treball, la classe social i el sentit i els objectius del mateix grup. És interessant veure que les respostes adopten sovint, de manera gairebé literal, el discurs de Pous, i que alguns donen com a objectiu personal “polititzar-se, enquadrar-se en un partit revolucionari”.

En aquest sentit, Josep Morera, a l’homenatge de 1999, va dir que els membres del Lacetània havien estat “els conillots d’Índies” de Pous. Cal tenir en compte, a més, que en aquella època la simple activitat cultural podia tenir moltes connotacions polítiques. Així, Anna Maria Vaqués, en el mateix homenatge, recordava haver tingut trobades mig clandestines a Barcelona amb gent com Albert Manent i Miquel Roca Junyent: el primer era vigilat per la policia, i al segon no el van deixar anar a fer una

conferència a Igualada perquè “estava a la llista negra”. I Josep Morera hi va afegir: “A setze anys nosaltres teníem fitxa policial, sobretot per l’aspecte nacionalista, no per l’aspecte marxista, perquè quedava ocult.”

1.11.C. LA REVISTA *TEXTOS* I ELS “QUADERNS DEL LACETÀNIA”

Amb el grup Lacetània Pous va emprendre a més la publicació de la revista *Textos* i dels “Quaderns del Lacetània”. Anys més tard va descriure així l’objectiu d’aquestes publicacions:

Llur finalitat fou exclusivament educativa: ensenyar a comprendre en una altra llengua i saber passar a la pròpia uns textos que, segons el Director dels quaderns, assenyalaven un estat de l’esperit europeu que a Catalunya convenia assimilar. La introducció a cada fascicle indicava la direcció del grup Lacetània, o sia, temptava de proporcionar a un grup de persones joves la dimensió catalana en la tasca de promoure l’home europeu. (De la “Proposta d’una col·lecció d’estudi” feta per Pous, Torrents i Sarsanedas el setembre de 1965 a l’editorial Aymà; v. 1.12.b)

Quant al procediment que se seguia en la publicació dels textos, Puig i Gubern (1999, 21) explica:

Es realitzaven les traduccions dels autors de més reconegut prestigi i, després, es discutien els treballs en grup per esbrinar el missatge que ens volien transmetre i analitzar els ensenyaments que en podíem treure de cara a perfeccionar la nostra formació. Finalment es publicaven.

Aquestes publicacions eren, doncs, un aspecte més de la tasca de formació que duia Pous amb els joves del grup.

Segons testimoni d’Anna Maria Vaqués (a l’homenatge de 1999), que feia de tesorera de *Textos*, el grup rebia ajudes d’empresaris per a la publicació de la revista: “En Pous, com que es feia amic de tothom, jo sé que rebia ajuda d’empresaris ex-ateneistes. Jo quedava molt parada que s’oferissin així, generosament, sense haver

d'anar-ho a buscar, sinó que anaven a ell a oferir-se-li: gent ex-ateneistes i catalanistes.” També explica que l'impressor de la revista no sempre cobrava el que hauria hagut de cobrar.⁵⁶

El primer número de *Textos* està datat “Tardor 1962”. Sota la direcció de Remigi Combalia, inclou traduccions de Gyorgy Lukács (que hi apareix amb el nom catalanitzat de “Jordi Lucatx”), Stéphane Lupasco (“Esteve Lupasco”), Kurt Mautz, Cesare Pavese i Boeci (en una versió antiga de Fra Antoni Genebreda), i com a únic text original el titulat “L’esperit de l’ensenyament mitjà”, d’Antoni Pous, que va ser llegit com a “lliçó inaugural a l’antic Institut Garcia-Fossas” l’octubre de 1962. Hi domina, doncs, la literatura, al costat de textos filosòfics i científics.

El segon número va aparèixer poc més tard, “Hivern 1962-63”, sota la direcció de M. Àngels Marí. Amb el títol genèric de “La perspectiva grega”, inclou traduccions de Léo Robin (“Lleó Robin”), Simone Weil,⁵⁷ Foustel de Coulanges, Henri Berr (“Enric Berr”), Alain, Friedrich Hölderlin (“Frederic Hölderlin”) i H. D. F. Kitto, a més d’una versió de l’*Himne a Hefest* de Segimon Serrallonga i un fragment de Ramon Muntaner amb el títol “Descripció dels Dardanel. Records de la guerra de Troia”. Pous hi signa un text introductori titulat “El sí i el no a Grècia”. Com a novetat respecte al número 1, aquesta segona entrega incorpora a la portada el subtítol “Literatura & Societat”.

Els números 3, 4 i 5 (“Primavera 1963”, “Estiu 1963” i “Tardor 1963”) estan dedicats a “La responsabilitat de l’escriptor” i van ser “portats” per Josep M. Torras. El 3 du com a lema general “Presentació d’Herman Broch”, i consisteix en un text de Marc Michel precedit per una introducció de Pous titulada “No deformeu la responsabilitat”; el 4 és una “Presentació de Franz Kafka” a partir d’un text d’Alexandre Vialatte, amb un text introductori de Pous titulat “Assimilar és triar”, i el 5 està dedicat a “Mitjans d’accés a la responsabilitat”, amb una introducció de Pous titulada “La vida social i les ficcions literàries” i textos de Giancarlo Vigorelli, Lyonel Landry, R. Le Senne, Antonio Gramsci i Tomàs Garcés, a més del “Llibre primer” de *Lo Somni* de Bernat Metge.

⁵⁶ De la impressió de *Textos* i dels “Quaderns del Lacetània”, d’una gran qualitat formal, se’n cuidava el membre del Lacetània Pere Bas i Pla, fill del prestigiós estamper igualadí Pere Bas i Vich.

⁵⁷ De Simone Weil Pous havia comprat ja el 1955 el volum *La pesanteur. La grâce*, que es conserva a la biblioteca de Manlleu.

Si els dos primers números portaven a la contracoberta la indicació “Lacetània del Centre d’Estudis Comarcals d’Igualada”, a partir del número 3 s’hi afegeix al peu de la coberta la “marca” “Els Quaderns del Lacetània” i a la contracoberta la indicació “Quaderns del Lacetània. Dirigits per Antoni Pous”.⁵⁸

El número 6 (“Primavera 1964”) porta el títol genèric de “Població activa i vida moral” i va ser “portat” per Assumpta Sagristà. Consisteix en una introducció de Pous titulada “De com els mots poden falsejar el treball”, traduccions d’Alfred Sauvy, Gunnard Myrdal, Georges Friedmann i Anthony Hartley, i un fragment del *Regiment de la cosa pública* de Francesc Eiximenis.

El número 7 (“Estiu 1964”), “portat” per Josep Riba, tenia com a tema monogràfic “Les ciències de l’home”, i contenia un text introductori de Pous titulat “La bella compassió” i articles de René Duchac, Jean Beaufret, Auguste Comte, René Descartes i Gian Franco Venè, a més d’un fragment del *Llibre de Meravelles* de Lluïl.

El número 8 (“Tardor 1964”), “portat” per Concepció Pujó, estava dedicat a “La teoria de la relativitat”, amb una introducció de Pous titulada “Crítica de l’objectivisme científic” i un únic assaig de Lincoln Barnett titulat precisament “La teoria de la relativitat” i traduït pel mateix Pous.

El número 9, de l’“Hivern 1964-65” i “portat” per Montserrat Domènech i Casellas, estava dedicat a “El caràcter afirmatiu de la cultura” i contenia únicament un text de Herbert Marcuse titulat “Sobre el caràcter afirmatiu de la cultura”, sense cap introducció.

Entre els papers de Pous a Zuric es troba una maqueta de la portada del que havia de ser el número 10 de *Textos*, que no va arribar a publicar-se. Duia data de “Primavera-Estiu 1965” i tenia com a tema central “Contribució a una nova pràctica”. No es conserva, però, cap índex del contingut previst. Sabem també, per una “Proposta d’una col·lecció d’estudi” que van fer Pous, Torrents i Sarsanedas a l’editorial Aymà el setembre de 1965 (v. 1.12.b), que Pous havia pensat ja una sèrie d’altres temes per ser

⁵⁸ L’aparent contradicció entre la direcció de Pous dels “Quaderns del Lacetània”, i per tant també de la revista *Textos*, i el fet que cada número estigués dirigit o “portat” per un membre del grup, s’explica senzillament per aquella voluntat de Pous de corresponsabilitzar tots i cada un dels joves del Lacetània de les activitats que duïen a terme. “Portar” un número de *Textos* devia significar únicament fer-se responsable de les tasques més purament administratives, a fi d’assegurar que el número pogués sortir en el termini establert.

publicats a la revista, entre ells assajos sobre Ponge i Lukács, un recull de poesia concreta, una tria de textos d'Ernst Bloch i un assaig de Max Bense sobre teoria del text.

Tots els números de *Textos* inclouen la llista –variable– de l'“Equip de col·laboradors”, entre els quals destaca Jordi Savall, present a tots els números.⁵⁹

Torrent i Tasis (1966, II, 384) qualifiquen *Textos* de “revista de gran categoria intel·lectual”, i Aumatell (1994, 3), que descriu els nou números de *Textos* com un “conjunt homogeni”, en fa una anàlisi molt interessant:

Malgrat ésser producte d'un grup igualadí, el Lacetània, lligat a una institució comarcal, el CECI, la revista *Textos* reflecteix la línia d'acció cultural de l'anomenat “Grup de Vic”. Aquesta línia, que té en la figura i en l'obra de Carles Riba el seu model originari, s'enriqueix en la dècada dels seixanta amb elements procedents de l'existencialisme i del marxisme. *Textos*, paral·lelament a la darrera època d'*Inquietud* (ambdues són precedents de *Reduccions*),⁶⁰ revela l'interès dels membres del Grup de Vic per introduir (a través de les traduccions) i assimilar (per mitjà de textos propis) el llenguatge literari i filosòfic que caracteritza els grans centres culturals europeus. La finalitat última d'aquest impuls és elevar la cultura catalana al nivell d'aquests centres.

El fet que un membre del Grup de Vic, Segimon Serrallonga, i una persona afí, Ricard Torrents, col·laboressin amb sengles traduccions a dos números de la revista referma aquesta idea d'Aumatell.

Aumatell (*ibid.*, 4) apunta també sobre la direcció ideològica de la revista:

No trobem, en tota la història de *Textos*, cap article explícitament programàtic. Però no pot ésser casual que, el primer número, l'encapçali la traducció d'un text de Lukács, teòric de la literatura inseparable de l'ortodòxia del realisme socialista (decantat cap al vessant hegelian del pensament marxista) que tindria una gran influència en la crítica literària catalana a partir dels primers anys seixanta.

D'altra banda, Aumatell (*ibid.*, 4-5) veu en el text de Pous publicat al número 1, “L'esperit de l'ensenyament mitjà” (Pous 1962), l'“embrió” del programa desenvolupat al llarg dels números que es van anar publicant posteriorment, i per demostrar-ho cita el paràgraf següent:

⁵⁹ La relació de Pous amb Jordi Savall es va mantenir en els anys següents, quan el primer ja havia marxat a Alemanya i Suïssa i el segon començava a fer concerts per Europa. Susanne Wipf (c. p.) explica fins i tot que va ser Pous qui va suggerir a Savall el nom d'“Hespèrion XX” per al seu conjunt musical una vegada que aquest va trucar-lo i li va comentar que estaven buscant un nom.

⁶⁰ *Inquietud* (o *Inquietud artística*, com es va anomenar a partir de 1959) era una revista cultural que es va publicar a Vic entre 1955 i 1966, i que en els dos últims anys d'existència va ser coordinada per Segimon Serrallonga (v. Farrés 1982). Pel que fa a *Reduccions*, v. 1.12.b.

En una època com la nostra en què el saber tècnic de l'home sembla que vulgui cobrir totes les necessitats d'un ordre humà superior, o, millor dit, sembla que maldi per ofegar-les, es dóna el cas que els exponents més alts del saber, les individualitats més ben dotades, comprometen la seva obra i la seva persona per a una autèntica cultura popular. No es tracta d'una cultura de cartell ni de propaganda, sinó d'una nova disposició del patrimoni de la ciència per la qual tothom pugui fer-se un lloc més humà en la societat. És segons aquest mòdul que els estudis sobre la naturalesa física, l'exposició de les idees dels pensadors antics, les troballes modernes concernents al valor mental de l'energia del cosmos, s'adapten cada vegada més a la situació concreta de l'home; és a dir (...), en tota descripció teòrica es té en compte el seu abast sociològic.

Algunes de les idees plantejades aquí per Pous remetent efectivament als temes monogràfics dels posteriors números de *Textos*, tal com fa palès Aumatell (*ibid.*) acarant-los:

-Exposició de les idees dels pensadors antics vs “La perspectiva grega” (núm. 2); -Les individualitats més ben dotades comprometen la seva persona i la seva obra per a una autèntica cultura popular vs “La responsabilitat de l'escriptor” (núms. 3, 4 i 5); -Tota descripció teòrica té en compte el seu abast sociològic vs “Població activa i vida moral” (núm. 6) i “Les ciències de l'home” (núm. 7), “El caràcter afirmatiu de la cultura” (núm. 9); -Els estudis sobre la naturalesa física, les troballes modernes concernents a l'energia del cosmos vs “La teoria de la relativitat” (núm. 8).

Segons Aumatell (*ibid.*), el programa que es trasllueix aquí és “un programa que té arrels profundes en l'existencialisme, tal i com posa de manifest la recurrència de paraules com ara ‘conducta’, ‘persona’, ‘situació’ o ‘compromís’”.

L'observació d'Aumatell pel que fa a aquest text introductori de Pous del primer número de *Textos* és del tot pertinent, per bé que cal tenir en compte alhora que es tracta tan sols de la reproducció del discurs que va fer Pous durant la inauguració del curs en un institut d'Igualada. Amb això vull destacar que en tot cas el programa que esmenta Aumatell era pròpiament el programa de Pous en aquesta època per a tota la seva activitat cultural i humanística, i no pas exclusivament de la revista *Textos*.

Sobta, d'altra banda, que Pous pogués publicar impunement textos de tendència marxista –com ara de Gramsci o Lukács– en aquells anys, i més encara des de la seva posició de vicari. Preguntat Cotrina –que en aquesta època va estar molt a prop de Pous, perquè era a Manresa– si això no va molestar la jerarquia eclesiàstica, contesta:

No sabien qui era Gramsci, ni n'havien sentit a parlar. I com que llegien allò i no ho entenien... Mentre fes *lo seu* i no portés problemes socials... Si hi hagués hagut una denúncia d'algú o alguna cosa d'aquestes, sí que llavors li haguessin cridat l'atenció, però com que això no hi va ser, va poder fer-ho tranquil·lament.

Pel que fa als “Quaderns del Lacetània”, el primer que es va publicar va ser una edició molt rudimentària de la traducció d'*Edip Rei* de Riba, amb l'objectiu de fer-ne una lectura dramàtica (v. 1.11.B).⁶¹ Després es van programar dues col·leccions diferents: “El sagitari”, on el 1963 es va publicar un volumet de *Lírica grega arcaica* en versió de Manuel Balasch (amb poemes d'Alcman, Íbic, Safo i Arquíloc), i “Literatura i societat”, on, a més de la revista *Textos*, l'any 1964 va aparèixer un volum de narracions de Wolfgang Borchert, titulat *Quatre contes*, en versió de Ramon Cotrina. Puig i Gubern (1999, 21) esmenta també un volum titulat *Homenatge a Pere Bas i Vich, estamper*.

Hi havia altres publicacions projectades, tal com ho demostra un fullet de propaganda dels “Quaderns del Lacetània” conservat entre els papers de Pous: a la col·lecció “El sagitari” havia d'aparèixer un recull de textos de Georg Trakl en versió de Ramon Sala, i a la de “Literatura i societat” s'anunciava un volum d'Antoni Pous titulat *Cartes de pedagogia social* i un de Ricard Torrents sobre Diego Ruiz.

El programa editorial dels “Quaderns del Lacetània”, tot i ser exigü, demostra que Pous tenia una visió molt avançada en el temps de la política de traduccions que calia seguir: Trakl es va traduir per primera vegada al català l'any 1978, Borchert no es va tornar a editar fins als anys noranta i el mateix es pot dir de les versions de lírica grega arcaica.

1.11.D. L'ANTOLOGIA DE LA POESIA IGUALADINA

⁶¹ Cal tenir en compte, respecte a aquesta publicació, que les traduccions en vers d'*Edip Rei*, *Edip a Colonos* i *Antígona* s'havien publicat el 1951 “en edició restringida” (Miralles 1981, 5) i no es van

Una nota publicada al setmanari *Vida* el 3.05.1962 anunciava per a l'estiu següent la publicació d'una antologia de la poesia igualadina encarregada pel Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada a Antoni Pous, i comentava: "Sembla que, amb aquesta antologia, hom podrà parlar d'una *línia de poesia igualadina*, un descobriment que l'antologista ofrenarà a les lletres catalanes." A més s'hi afegia: "En la feina material de recopilació dels poemes, ajuden al doctor Pous joves del Grup Lacetània."

Puig i Gubern (1999, 21-22) diu respecte d'això:

Tot l'equip del Lacetània va col·laborar en la recerca i tria de materials. Entre tots vàrem fer un buidatge de la biblioteca i l'hemeroteca de la Caixa i del Centre de Documentació del CECI i de la biblioteca de La Cooperativa (...). L'elaboració de l'antologia va ser llarga i molt formativa per als membres del grup. El Dr. Pous ens feia llegir i rellegir els poemes i ens obligava a analitzar-los. Amb rigor i paciència ens descobria si els versos tenien una bona mètrica, si eren treballats, si es tractava de poesia èpica, o filosòfica, o de denúncia social... A través de l'anàlisi dels poemes arribàvem a esbrinar la personalitat del seu autor.

Aquest lent procés d'elaboració va ser probablement la causa que l'antologia no es publicés fins al 1963, amb el títol *Antologia de la poesia igualadina* (Pous 1963a), el subtítol "Un assaig sobre formes de llenguatge i vida social" i la indicació: "Tria, prefaci i apèndix a cura d'Antoni Pous" (per bé que en un *post-scriptum* afegit al prefaci, Pous agràia als membres del grup Lacetània "la col·laboració (...) en la feina d'eixonar la premsa local"). La selecció de poemes s'iniciava amb un text anònim del segle XVI i dues cançons populars extretes del *Romancerillo catalán* de Milà i Fontanals, i continuava amb mostres de 19 poetes des de finals del segle XIX fins al moment de publicació de l'antologia (l'últim poeta antologat, Pius Morera, va néixer el 1942 i tenia aleshores per tant 20 o 21 anys). De fet, la majoria d'ells, 12, encara eren vius en el moment de l'aparició de l'obra.

El 24.01.1963 el setmanari *Vida* entrevistava Pous amb motiu de l'aparició imminent del volum, que definia en termes més sociològics que no pas literaris, d'acord amb el subtítol de l'obra: "Diria que és una visió històrico-lingüística de les formes de vida social. Traduïda la definició en signes concrets és, o prova d'ésser, un esforç per a conèixer-nos que no admeti excuses." (Faner 1963, 4). Quant als criteris de selecció,

reeditar fins al 1977. Entremig va aparèixer la versió en prosa a la Bernat Metge, la d'*Antígona* el mateix 1951 i la d'*Edip rei* el 1959, però Pous devia voler-ne la versió en vers.

Pous hi anteposava també el de la representativitat social al de la qualitat, i pel que fa a la peculiaritat de la poesia igualadina, la caracteritzava així: “El predomini de les coses que es veuen sobre les que es pensen, i l’ús preferent de formes màgiques o acolorides sobre les modulacions de la sintaxi.” (*ibid.*, 1) Per tot plegat, no seria exagerat, probablement, qualificar aquesta obra d’intent d’antologia marxista.

La presentació del llibre es va fer el dia 7 d’abril a la Casa de Cultura d’Igualada, segons una notícia publicada a *Vida* el 18.04.1963. L’acte va ser presentat per Joan Mercader, i Pous hi va pronunciar una conferència “sobre la cultura i el llenguatge”. Sembla que el volum va tenir força èxit a la ciutat, perquè una nota de *Vida* del 9.05.1963 informava que havia estat el segon llibre en català més venut de la diada de Sant Jordi, després de *Reeixir* de Michel Quoist.

En un comentari fet a *Serra d’Or* amb motiu de la publicació de l’*Antologia de la poesia igualadina* i del primer número de *Textos*, Joan Triadú cridava l’atenció sobre la tasca cultural desenvolupada per Pous i els seus col·laboradors en aquests termes: “Els focus comarcals d’aquest signe ja no són tan rars ara, almenys pel que fa a la Catalunya estricta, però en el cas d’Igualada hi ha una actuació original, constructiva i coherent.” (Triadú 1963)

De l’etapa d’Igualada, Torrents (1976, 22) en diu encara: “Escriu uns *Antidiàlegs*. Proposa a una editorial catalana la creació d’una col·lecció de pensament.” Però aquestes dues iniciatives cal situar-les ja probablement als primers anys de la seva estada a Alemanya (v. 1.12.a i 1.12.b), des d’on Pous va mantenir encara durant un temps el contacte amb els cercles igualadins. Només cal veure que l’últim número de *Textos* es publica l’any 1965 i Pous ja vivia a Alemanya des de començament de 1964.

L’activitat frenètica de Pous a Igualada no significa tanmateix que s’hagués conformat del tot amb la seva situació. En una sèrie de notes personals datades el 1961, hi trobem moments de satisfacció serena: “El riu ha anat per sota terra. Però diumenge passat, al matí, com per un meravellós fogar, veia que l’aigua s’il·luminava interiorment. Sí, la vida es recuperava i es tornava a disposar a la teva mesura.” Però el que hi domina és el sentiment d’insatisfacció i fins i tot de fracàs:

M' enfado contra aquest ordre de coses que se m' imposa, contra mi mateix, que l' he permès. Perquè em fan perdre el temps, perquè jo potser he volgut, indirectament, perdre'l. Les circumstàncies en què haig de viure operen com un corrosiu. Em sembla tenir, de vegades, una súbita revelació del fracàs en què haurà caigut per culpa meva el disseny que pesava sobre el meu ésser... Una cosa és certa: que posseeixo un recurs, que sé on i com haig de recuperar-me.

L' última nota d' aquesta sèrie, incompleta, sembla donar la clau d' aquest “on i com” recuperar-se: “Me'n vull anar. Vull tornar a París. Vull reveure el Pont Nou, el Sena, el Rigodon, plaça Dauphine. Vull tornar a Notre-Dame i al Cafè Flore. Tornaré a passejar tot sol, de bon matí, per aquells carrers humits; en-” (i aquí el text s' interromp). Pous fa referència clarament a l' estada ja al·ludida que va fer a París amb Serrallonga i dues amigues l' estiu de 1959, en què es devien allotjar en un hotel de la Place Dauphine, prop del Pont Neuf, que tenia un bar anomenat Le Rigodon, segons una targeta de l' establiment que es conserva entre els papers de Pous.

La seva dèria continuava sent la de marxar a estudiar a fora, i segons explica Ramon Cotrina (c. p.), va arribar a amenaçar el vicari general dient que, si no el deixaven marxar, marxaria ell pel seu compte. La cosa, però, no va arribar a aquest extrem. Cotrina creu que va ser el mateix rector d' Igualada, mossèn Genís, qui va intervenir perquè li donessin el permís pertinent. És a dir que no es va produir cap ruptura amb la jerarquia eclesiàstica, en contra del que dóna a entendre Johannes Hösle (1992, 186).

Tot i aquest desig de marxar a l' estranger, i malgrat el trencament que es va produir més tard amb els membres del Lacetània (v. 1.12.a), a l' homenatge de 1999 Ricard Torrents va afirmar: “Igualada era una referència constant i permanent en el seu pensament com una època en què havia entrat en acció, d' agitador cultural o diguem-ne d' educador, d' editor i de desvetllador de la consciència nacional de gent jove amb qui ell podia contactar.” I hi va afegir que aquesta etapa havia representat “un moment harmònic de la seva vida”.

1. 12. TÜBINGEN (1964-1971)

Ramon Cotrina (c. p.) explica que quan li van dir finalment a Pous “que sí, que marxés allà on volgués, llavors no sabia on anar”. Es va escaure que justament Cotrina era a Wald, un monestir del sud d’Alemanya on feien estades habitualment els capellans del bisbat de Vic, i li va suggerir que hi anés també i mentrestant aprendria alemany i es prepararia per poder iniciar una carrera. I així ho va fer.

Cotrina (c. p.) descriu d’aquesta manera el lloc on s’estaven:

Era un col·legi regit per monges del monestir de Wald, que era gran, magnífic, barroc, amb una abadessa que era genial: el seu pare em sembla que era rus, la seva mare francesa i ella havia nascut a Alemanya i parlava perfectament el rus, l’alemany, el francès, l’italià..., era cultíssima. (...) I aleshores allà, aquesta dona, si venia algun capellà d’on fos, doncs l’acollia, i així feia de capellà de les monges, perquè amb el bisbat no hi tenia massa bona relació.⁶²

Segons Cotrina (c. p.), Pous es va estar a Wald uns nou mesos, a partir de final de 1963 o començament de 1964 (no recorda si va ser abans o després de Nadal), estudiant alemany. En aquest sentit, hi ha una carta de Pous a Triadú datada a Wald el 17.02.64, en què el primer demana al segon que faci unes gestions per aconseguir una beca del Goethe-Institut per fer un curs d’alemany a Radolfszell entre el 4 de maig i el 29 de juny, al qual ja s’havia inscrit. A la carta, Pous descriu la seva estada a Wald d’aquesta manera:

Durant el meu retir a Wald alterno l’estudi de l’alemany amb estudis assistemàtics d’estilística i la preparació de materials per a Lacetània. Continuo redactant les Cartes; de moment els he enviat un tema sobre despersonalització i humanització en el clima-massa; però em resta, amb tot, força camí per fer: la història, la cultura, les institucions, el treball. Desitjo que siguin temes de divulgació que contribueixin sense ambigüitats a posar plom i decisió a les nostres accions.⁶³

No sabem si va aconseguir la beca esmentada, però Cotrina (c. p.) comenta:

Li costava això d’aprendre alemany! Va anar a fer un curset d’aquests de l’Institut Goethe i el van enviar a una casa particular. I acabat aquest curs el que va procurar ell va ser a veure si podia anar a estudiar a la Universitat, i la més a prop que hi havia era la de Tübingen. I llavors aquell estiu, del 64, en Torrents havia

⁶² Segons Serrallonga (c. p.), el convent de Wald era el lloc on estudiaven “les nenes maques” de l’època, entre elles una néta de Konrad Adenauer. Cotrina (c. p.) confirma aquest aspecte dient que hi estudiava també la filla del ministre d’economia d’aleshores, Luddwig Erhard.

⁶³ Es refereix a les *Cartes de pedagogia social* que tenia previst publicar a “Quaderns del Lacetània”.

acabat de Roma i va venir a Alemanya, i tots dos es van engrescar i van anar a Tübingen.

1.12.A. ELS ESTUDIS DE FILOLOGIA I FILOSOFIA I EL LECTORAT DE CATALÀ

Ricard Torrents (1990a) justifica l'elecció de Tübingen per fer-hi els anhelats estudis de filologia no només per la proximitat geogràfica amb Wald: “A Tubinga hi havia Hölderlin, que havíem llegit al Seminari; també hi havia Hegel (...). Això per a nosaltres exercia una forta atracció.”

D'altra banda, Torrents (c. p.) explica que Pous va suspendre el primer cop l'examen d'alemany que demanaven per matricular-se a la universitat, de manera que no va poder matricular-se el semestre d'hivern, com Torrents, sinó que va haver d'esperar al d'estiu del 65.⁶⁴ Pel seu “Studienbuch”, que es conserva a Zuric, sabem que Pous va aprovar l'examen d'alemany i va ser admès com a estudiant de la universitat el maig de 1965 (la data d'admissió va ser exactament el 13.05.1965).

Cotrina (c. p.) explica que, els primers temps a Tübingen, Pous i Torrents, que vivien en una residència d'estudiants, “els caps de setmana venien allà a Wald a proveir”. En aquest sentit, Torrents (1990a) recorda les dificultats econòmiques que implicava en aquella època “viure en un país com Alemanya”, i hi afegeix, referint-se a Pous:

La fortuna familiar, que suposadament se li podria atribuir, no li permetia pas de viure a la regalada. Havia fet fins i tot un règim de vida volgudament auster, sacrificant-ho tot pels llibres i per l'estudi, en el doble vessant: per l'alta formació i, quan li va semblar que la seva formació s'havia acabat, per la difusió del seu pensament.

⁶⁴ En relació amb això, a l'homenatge de 1999, Torrents va explicar l'anècdota que l'examen en qüestió consistia a escoltar la lectura d'un article periodístic, tot prenent apunts, i després reproduir-ne el contingut. Doncs bé, a l'examen que es van presentar tots dos, l'article tractava sobre l'energia nuclear i

Durant un temps Pous va mantenir des de Tübingen la seva funció de guia del grup Lacetània, i continuava sent el màxim responsable de la revista *Textos*. El 1964 va publicar-se a Igualada el llibret *Homenatge de Carles Riba, 1893-1959*, amb estudis de Josep Romeu, Arthur Terry i Joaquim Molas, entre altres, alguns textos inèdits fins en aquell moment del mateix Riba i nombrós material fotogràfic, coordinat tot plegat per Pous, encara que el seu nom no figura a la publicació.⁶⁵

En la tria dels col·laboradors, s'hi percep la voluntat de Pous de donar un toc internacional a la publicació. A més de l'article d'Arthur Terry, hi trobem una aportació escrita en occità per Peire Roqueta i un breu text signat per Simona [sic] Séguier, que rememora en un to poètic la seva coneixença personal de Riba (cal suposar que va ser Pous qui va traduir aquest text al català). Aquesta voluntat havia estat manifestada ja pel mateix Pous als inicis de la preparació de l'homenatge a Riba en una entrevista que li van fer al setmanari igualadí *Vida*:

La Comissió executora pensa editar un extraordinari de VIDA..., amb articles sobre la personalitat de Carles Riba, que apareixeria després de la diada i en aquesta edició, que tindria la forma de llibre, hi hauria signatures de personalitats elevades no sols de llengua catalana, sinó també de la castellana, francesa i anglesa. (Anònim 1961a)

Aleshores, però, es va produir un fet tèrbol: un dels membres del grup Lacetània va conspirar contra Pous convencent als seus companys i companyes que aquest els manipulava, que sense dir-ho obertament els conduïa cap a posicions marxistes.⁶⁶ Aquesta maniobra va tenir efecte, i els membres del grup van decidir enviar una carta a Pous on li comunicaven que no volien que continués sent-ne el director. En altres paraules, l'expulsaven del Lacetània. Sembla que darrere d'aquesta maniobra hi havia una motivació de caràcter personal, alguna mena de despit per un afer que hi havia hagut entre Pous i la persona que va impulsar la seva expulsió.

Pous es va posar a discutir el que deia el text, en comptes de fer-ne un resum, i per això, segons Torrents, va suspendre.

⁶⁵ Podria tractar-se també d'un descuit, perquè entre els papers de Pous que conserva la família hi ha unes "Notes per a la impremta" en relació amb aquesta publicació, on es diu: "Que el meu nom només consti en forma reduïda, al capdavant de tot, a peu de pàgina".

⁶⁶ Sembla que també se l'acusava d'ateisme, tal com explica Pous mateix en un esbós de carta a una amiga alemanya anomenada Renate: "Die Anklage ist mein Atheismus."

En una carta a Pius Morera, que aquest va citar durant l'homenatge de 1999, Pous va qualificar aquesta situació de “còmica per a mi i tràgica per a vosaltres”. I hi afegia: “El que ha estat fet, algú altre de més digne ho reprendrà, algú que tingui coneixement de la vida i el treball, la misèria o el sofriment.”

La carta d'expulsió del Lacetània, Pous devia rebre-la cap a mitjan 1965 (recordem que encara havia planejat la publicació del número 10 de *Textos*, corresponent a “Primavera-Estiu 1965”), i tot i la reacció aparentment tranquil·la amb què se la va prendre segons la carta a Pius Morera, el fet devia ferir-lo considerablement. Almenys així ho deixa entreveure el to d'una altra carta enviada per Pous a Carlota Ribaudí el 28.09.1965 (de la qual es conserva còpia entre els papers de Pous que guarda la família), en què reclama que li torni un text seu anomenat “Antidiàleg”. Després de recordar que ja ha demanat que l'hi enviïn diverses vegades, Pous diu: “¿És que ja no sou enlloc, o el voleu publicar o bé s'ha extraviat en el vostre desori?”. I més endavant: “¿Però és que no heu reparat encara que si hi ha alguna cosa de roig en mi, no sóc precisament jo, sinó les meves idees?”. I hi afegeix: “No, vosaltres no podeu retenir ni publicar, contra el que t'havia dit en la meva darrera carta, els papers que he escrit i que tanmateix no us corresponen.”

Per uns esbossos de carta a una amiga anomenada Renate que es conserven a Manlleu, sabem que Pous s'havia plantejat en un principi formar a Tübingen un grup semblant al Lacetània, però després devia abandonar aquest projecte (v. 1.12.b).

Pel que fa als seus plans acadèmics, Pous degué posar-se en contacte amb l'aleshores catedràtic de lingüística a Tübingen Eugenio Coseriu ja des de Wald, d'acord amb les paraules de Torrents (1990a):

Pous va escriure a Coseriu de seguida que va arribar a Alemanya i li va proposar el seu projecte d'estudi. (...) Pla que consistia a assistir a les seves classes, a seguir els cursos de filologia romànica a Tübingen. Coseriu el va acollir amb gran generositat, i no solament això, sinó que li va obrir de seguida les portes (...) perquè es poguessin començar cursos de català al Seminari de Romàniques de Tübinga.

Pous devia participar, com a alumne i ajudant alhora, en un curs de català de Coseriu abans de matricular-se oficialment com a estudiant, perquè en una carta a Triadú del 4.02.1965 diu: “Ahir vam sentir a classe la veu de C. Riba; i, la setmana passada, ja

vaig llegir-hi l'estança 'Feliç qui...'” I en una altra del 23.02.65, també a Triadú, hi llegim: “S’ha acabat el semestre oficial de català, i, mentre el professor cerca diners per a instituir un lectorat, els estudiants continuarem la feina començada.” Anys més tard, en una entrevista que li va fer Oriol Domingo (1970), Pous explicava com s’havia arribat a la institució del lectorat de català, el primer que hi va haver a Alemanya després de la guerra: “En el Instituto [de Llengües Romàniques de la Universitat de Tübingen] no había catalán. Su director, Coseriu, se interesó en organizar cursos oficiales de catalán. Y el Ministerio de Cultura de Bonn concedió el Lectorado del que me ocupo.”⁶⁷

De tot plegat cal concloure que Pous, tot i no poder començar els estudis fins al semestre d’estiu de 1965, ja era a Tübingen des de començament del semestre anterior i d’alguna manera estava involucrat en l’ensenyament del català, encara que, d’acord amb un esbós autobiogràfic escrit per Pous el 20.04.1973, no va ser fins al 1967 que va obtenir una plaça d’assistent al Seminari de Romàniques i l’any següent el lectorat de llengua i literatura catalanes.

Pel que fa a les matèries concretes que va estudiar Pous durant la carrera, sabem amb exactitud quines van ser els tres primers semestres, ja que figuren al seu “Studienbuch”:

El semestre d’estiu de 1965 va fer tres assignatures amb Coseriu: “Breve historia del español”, “L’italiano d’oggi” i llatí vulgar (entre els papers que Torrents conserva de Pous hi ha un dossier amb textos de llatí vulgar que deu correspondre a aquesta assignatura); una amb Ernst Bloch sobre “Entfremdung und Verfremdung der Kunst”; una amb un tal Schulz sobre Fichte i Schelling, i una amb un tal Denker sobre Spinoza (al certificat d’assistència a aquesta assignatura, signat per Denker, el títol és “Kurze Abhandlung von Gott, dem Mensch und seinem Glück”).

D’altra banda, hi ha un certificat d’assistència corresponent a aquest semestre, signat per Bloch, d’una assignatura titulada “Schelling: Die Idee der deutschen Universität”. Torrents, a l’homenatge de 1999, va dir d’aquesta assignatura que d’entrada, a ell i a Pous, no els despertava gaire interès pel títol, però que en canvi hi van participar amb un gran entusiasme i va ser per a ells “una veritable il·luminació

⁶⁷ Aquesta informació no pot ser del tot exacta, perquè a la RFA no hi havia Ministeri de Cultura del Govern Federal, sinó que cada land tenia el seu.

intel·lectual”. Hi afegeix que no només s’hi parlà de Schelling, sinó també de Hegel i Humboldt.

El semestre d’hivern 1965-66 va fer dues assignatures més amb Coseriu, totes dues sobre “Romanische Semantik” (l’una devia ser teòrica i l’altra pràctica); una amb Ernst Gamillscheg sobre sintaxi francesa, i una amb Bloch titulada “Probleme des Zweckes in Natur und Geschichte” (al certificat d’assistència a aquesta assignatura, signat per Bloch, el títol és lleugerament diferent: “Zweck und Ziel in der Natur und in der Geschichte”).

El semestre d’estiu de 1966 va fer tres assignatures més amb Coseriu: Introducció a la filologia romànica, “Español de España y español de América” i Tendències de la lingüística moderna; una amb Gerhard Rohlfs, titulada “Sprachgeschichte in sprachgeographischer Betrachtung”, i una altra amb Denker sobre “Geschichtsphilosophie der deutschen Aufklärung”.

Al carnet d’estudiant de Pous només hi ha els segells corresponents a aquests tres semestres i al semestre d’hivern 1966-67 (les assignatures del qual, però, no figuren al “Studienbuch”). Això ha de ser a causa d’un canvi del sistema de certificació dels cursos absolts, perquè sabem que Pous va acabar els estudis de filologia i filosofia, probablement el 1970.⁶⁸ D’altra banda, Torrents (1976, 22) diu que a més de Bloch, en filosofia, i Coseriu, en lingüística, Pous va tenir com a professor a Walter Jens, en l’apartat de literatura.

La figura d’Ernst Bloch va exercir una atracció especial sobre Pous, tal com ha explicat Torrents (1990a):

A més de Benjamin i de Celan [v. 1.12.b i 1.13], també Ernst Bloch, el filòsof de la utopia i de l’esperança, va marcar amb foc el Pous d’aquells anys agitats de Tubinga, on assistíem amb atenció reverencial a les classes del professor octogenari acabat de fugir de l’altra Alemanya, que molts d’allà i d’aquí encara consideraven la bona. Era el Bloch amic de Benjamin i de “tots els homes amb horitzó que parlen, breguen, escriuen, moren –saben morir; l’horitzó és allí, en el futur; hi viuen paradoxalment arrelats”. El Bloch de qui Pous traduïa fragments diamantins com l’anterior i com aquest: “existeix una mena de cita secreta entre les generacions passades i la nostra. Damunt aquesta terra hem estat esperats.”⁶⁹

⁶⁸ A la biblioteca de Pous a Manlleu es conserven els “Vorlesungsverzeichnis” de la universitat de Tübingen des del semestre d’hivern 1963-64 fins al d’hivern de 1967-68.

⁶⁹ Quant a aquests fragments de Bloch traduïts per Pous, podrien haver estat destinats a formar part de la “Tria de textos” de Bloch que segons la “Proposta d’una col·lecció d’estudi” feta a Aymà (veg. 1.12.b)

En un altre lloc, Torrents (1990c) explica l'anècdota següent:

Un dia (...) Pous i jo acompanyàvem fins a arribar a davant de casa seva [de Bloch] una corrua d'estudiants i professors que li retien homenatge en una d'aquelles pintoresques i emotives processons nocturnes de teies enceses amb què a les Universitats alemanyes solien homenatjar els professors més estimats.

A Tübingen, Pous va presentar-se des del principi com un simple estudiant i professor més, sense cap investidura religiosa. Johannes Hösle, amb qui va tenir una relació molt estreta durant aquest període, ho confirma (c. p.) dient que no va saber que Pous era capellà fins al cap d'un bon temps de conèixer-se. Tot i això, Cotrina (c. p.) assegura que no hi va haver mai un trencament oficial amb l'Església:

Ell ja n'estava separat psicològicament o moralment, però oficialment no va trencar mai amb l'església; oficialment va ser capellà fins al final, però no en va fer. Tant és així que quan ell va morir, a l'enterrament hi va anar el bisbe i tothom. Però ja ho sabien que no era dels seus.

En relació amb això, entre els papers de Pous que conserva la família hi ha un rebut de la Mutualitat Sacerdotal Sant Antoni Ma. Claret per les quotes de jubilació corresponents al període octubre 1966-abril 1967 pagades per Pous, i no hi ha motius per pensar que posteriorment deixés de pagar aquestes quotes. Susanne Wipf (c. p.) explica que encara a l'època de Zuric (v. 1.13), cada vegada que Pous anava a Catalunya, el cridava el bisbe, és a dir que seguia estant sota la seva jurisdicció. Segons Wipf, ja sabien el tipus de vida que portava, i l'únic que els interessava és que no transcendís públicament.

El que sembla estrany és que Pous no fes mai el pas d'abandonar oficialment el sacerdoci. Hi ha dues explicacions possibles –i probablement complementàries– d'aquest fet. D'una banda hi devia haver la por de provocar un daltabaix a la família, especialment a la seva mare. De l'altra, com apunta Torrents (c. p.), per sortir-se oficialment de capellà no n'hi havia prou de sol·licitar-ho, sinó que calia sotmetre's a un judici canònic, amb testimonis inclosos, per obtenir de l'Església la dispensa dels vots de castedat i obediència. En opinió de Torrents, aquest hauria estat un procés humiliant per a Pous.

havia estat plantejada per ser publicada a la revista *Textos*. Torrents (c. p.) no recorda d'on va treure

En qualsevol cas, el desconeixement de l'estatus religiós de Pous no es devia precisament al seu caràcter retret. Hösle (1990) ha dit:

Quan va arribar a Alemanya en Toni era un desconegut: ningú no sabia qui era en Toni. I al cap d'unes setmanes tothom sabia qui era. En Toni tenia sobretot gràcia, i amb la seva gràcia va conquerir tothom. Ell tenia la vocació de predicar al desert, perquè a Alemanya ningú no sabia res de Catalunya. El doctor Haensch era un dels poquíssims que ja als anys 50 parlava en els seus articles del català. Però de literatura catalana ningú no en sabia res.

En un altre lloc, Hösle (1978, 61-62) relata com les classes de Pous sobre literatura catalana, per la seva qualitat, van atreure aviat “estudiants qualificats i alguns professors ajudants del Seminari”, com el mateix Hösle, que aleshores feia un curs de literatura italiana com a professor contractat. En aquest sentit, Torrents (1990a) destaca que Pous va formar un grup de catalanistes que més endavant contribuirien a fomentar els estudis de llengua i literatura catalanes des de diferents universitats alemanyes i a promoure les publicacions de temes catalans. A banda de Hösle, Torrents esmenta Jens Lüdtker, Brigitte Schlieben-Lange i Angelika Maas.

A això va contribuir-hi sens dubte el moment històric que va ensopegar Pous. Com escriu Hösle (1978, 62):

[A les universitats alemanyes] regnava una alegria experimentadora que per força s'havia d'avenir amb una matèria tan poc institucionalitzada com el català. Els estudiants constataren amb sorpresa que algú que venia de l'Espanya de Franco els anava al davant ideològicament. Això proporcionava una autoritat àmpliament reconeguda.

De fet, l'interès per Catalunya va viure aquells anys alguns impulsos remarcables, al marge de l'activitat desencadenada per Pous. Haensch (1990) recorda que el 1969 va aparèixer un llarg article a la revista *Christ und Welt* amb el títol: “Wer spricht Katalanisch: eine Minderheit mit sozialem Prestige?”, que, en paraules de Haensch, “va tenir una ressonància important i obrí els ulls a molta gent sobre la situació a Catalunya”.

Malgrat això, les classes de català eren lògicament molt reduïdes. Gràcies a una taula publicada al llibret *Informationen über Katalonien* (v. 1.12.d) amb tots els cursos de català que es feien aleshores a les universitats alemanyes, sabem que el semestre d'hivern 1969-70 Pous va impartir quatre cursos de llengua, un seminari i una classe

aquests fragments de traduccions de Bloch, però li sembla que procedeixen de *Das Prinzip Hoffnung*.

magistral, amb 12, 15 i 6 alumnes respectivament (alguns dels quals molt probablement es repetien en aquests tres tipus de curs), i que el semestre d'estiu 1970 va fer quatre cursos de llengua i una classe magistral, amb 17 i 9 alumnes.

El nombre reduït d'assistents a les classes, i potser també l'esperit de l'època, afavoria un tracte gairebé familiar entre professor i alumnes, i Pous tenia el costum d'allargar les classes de català més enllà de l'horari oficial en algun bar o a casa d'algun alumne, com explica Susanne Wipf (1998, 29) referint-se a l'època de Zuric:

Els cursos de català en aquells anys eren més aviat especials! Començaven en qualsevol petita sala de la Universitat amb llibres i papers com Déu mana, però, al cap d'un quant temps, les dues hores de l'horari oficial es traslladaven a una fonda del Nierendorf i continuaven fins a les tantes de la nit - o voltaven d'una cambra d'estudiant a l'altra - amb l'avantatge que allà no hi havia "Polizeistunde". - D'aquesta manera no es podia *no* aprendre el català!

També diu, una mica més endavant, que "L'Antoni Pous no ensenyava la seva llengua, ell l'encomanava."

Paral·lelament a les classes a la Universitat, Pous va donar classes a immigrants catalans en la seva llengua, cosa que va ser, segons Hösle (1992, 187), "vom Spanischen Konsulat in Stuttgart misstrauisch beobachtet". En conversa privada Hösle precisa més aquesta informació: aquestes classes, Pous les feia a Stuttgart gratuïtament a una sèrie de catalans contactats per un manlleuenc que aleshores treballava allà: Joan Dorca, i que dirigia una organització anomenada Casa Nostra. La desconfiança del consolat espanyol es va exterioritzar, sempre segons Hösle, en interrogar en una ocasió l'aleshores lectora d'espanyol a Tübingen, Margarita Navarro Baldeweg, sobre les activitats de Pous.

1.12.B. PROJECTES EDITORIALS

En una carta a Joan Triadú del 23.02.65, Pous esmenta un encàrrec de traducció que els va fer Edicions 62 a ell i a Ricard Torrents: "Un llibre de teologia (de la moderna!). En R. Torrents s'hi va comprometre (per a viure, és clar). Jo en vaig traduir un capítol i vaig dir prou, i en R. To. ha hagut de dir prou a cada plana." Es tracta del llibre *Jesucrist, sagrament entre Déu i l'home*, del teòleg belga H. E. Schillebeeckx (v.

4.2). Torrents (c. p.) explica que van traduir-lo entre tots dos i el van signar amb el pseudònim Pere Llorens.

El setembre de 1965 Pous, juntament amb Torrents i Jordi Sarsanedas, va proposar a l'editorial Aymà-Proa la creació d'una col·lecció d'assaig. Entre els papers de Pous a Manlleu es conserven dos fulls mecanografiats amb la proposta, signada a Manlleu el 7.09.1965 i redactada molt probablement per Pous, tenint en compte l'estil del text i algunes marques lèxiques típiques de Pous (“enc que”, “en adreça de”... –v. 4.0.b–).⁷⁰ El text comença referint-se a l’“Experiència dels *Quaderns del Lacetània*”, entenent com a tals tant la revista *Textos* com les altres publicacions fetes a Igualada, de les quals dóna la llista. A continuació es diu: “La nova col·lecció reprendria aqueix esperit, en el sentit, però, que no solament proporcionaria mitjans de reflexió a un grup determinat sinó que a més s’adreçaria als joves estudiosos en general.”

La proposta continua: “L’objectiu fóra: Proporcionar a persones joves, d’acord amb llurs estudis o llur treball, llibres on puguin trobar instint i idees per a influenciar la col·lectivitat d’una manera concreta.”⁷¹ El paràgraf següent aclareix una mica més aquest objectiu: “Es publicarien assaigs pràctics, o sia que ajudessin a preparar intel·ligències clares, segures, i voluntats decidides.” Després s’especifica el tipus d’obres que es pretenia publicar:

Estudis de filosofia positiva; mètodes moderns de crítica literària; crítica literària; revisions de la cultura en el sentit del treball; peces humanístiques en adreça d’un sentit obert de la història i real; obres breus, ja clàssiques, que han estat combatives en el camp de la ciència o dels costums.⁷²

Principalment havien de ser traduccions, encara que també es preveia publicar obra d’autors catalans: “Pel que fa les obres escrites en català no es permetrien mescles ni camuflatges. La idea que porta en si la col·lecció ha de crear els seus homes.”

Sembla, però, que no es tractava ben bé de llibres, sinó de “fascicles” o “números”, i que n’havien d’aparèixer de tres a cinc a l’any amb “un o diversos assaigs,

⁷⁰ També entre els papers de Pous a Zuric hi ha una versió més reduïda i no datada de la mateixa proposta.

⁷¹ En la versió de Zuric aquest passatge ha estat suavitzat lingüísticament i ideològic: “L’objectiu fóra: proporcionar a la gent jove, d’acord amb els seus estudis o el seu treball, directrius sobre la integració dels homes amb els homes.”

⁷² El text de Zuric afegeix aquí: “Es farien conèixer també, enc que fossin absurds, els moviments literaris del temps.”

d'un o diversos autors, això segons l'abast i el sentit del tema" –en la línia, doncs, de *Textos*–, i la proposta era incloure-ho com a "secció especial", amb el títol "Estudi", dintre de la col·lecció "La mirada". Una cosa que no acaba d'encaixar amb tot aquest projecte és que s'hi diu: "Es publicarien també més o menys sistemàticament autors catalans en alemany." També hi llegim: "Es compta a Alemanya amb l'amistat d'Ernst Bloch, Max Bense i el seu grup de Stuttgart, del grup que publica la revista 'Nesyo' a Munic i d'un possible grup que s'orientaria, com ha pretès el Lacetània a Catalunya, en l'àmbit alemany."

La proposta contenia fins i tot una llista de "possibles números", dels quals es diu: "Aquests Números havien estat esbossats per a *Textos*; ara convindria pensar-hi de nou i estudiar també noves possibilitats." La llista incloïa sis propostes concretes: el text sencer d'*El caràcter afirmatiu de la cultura* de Herbert Marcuse (del qual havia aparegut un fragment a l'últim número publicat de *Textos*), un estudi d'E. Walther sobre Francis Ponge,⁷³ un recull de poesia concreta de diversos autors, una "Teoria general del text" de Max Bense, un assaig de Horst Althaus sobre Lukács i una tria de textos d'Ernst Bloch. A banda d'aquestes propostes concretes s'hi citaven els següents "altres autors": H. Read, Valéry, Sartre, Montaigne, Pascal, Max Frisch, Anna Seghers, Curtius, Adorno, Pound, Blanchot, Enzensberger, Pavese i Wittgenstein. El text acaba dient: "Ricard Torrents, Jordi Sarsanedas i Antoni Pous es responsabilitzen de l'empresa."

No sabem quina sort va córrer la proposta, però cal suposar que la reacció de l'editorial Aymà va ser negativa, perquè uns anys més tard Torrents la refaria i l'enviaria a l'editorial Raixa de Mallorca, tal com explica a Pous en una carta del 10.05.1968 (v. *infra*).

L'any 1966 Pous va iniciar l'intent de crear una revista a cavall d'Alemanya i Catalunya, amb el suport, d'una banda, de la Universitat de Tübingen i d'alguna editorial alemanya, i de l'altra de diverses institucions catalanes, com Òmnium Cultural i el Monestir de Montserrat. Crèdit Andorrà i Banca Catalana havien de col·laborar en el finançament. Per diverses cartes de Miquel Martí i Pol datades al llarg de 1967, sabem

⁷³ L'interès per Ponge va mantenir-se en Pous durant força temps, com ho demostren unes anotacions que va fer arran de la lectura d'un volum de textos d'aquest autor en versió bilingüe francès-alemany publicat per l'editorial Fischer el 1970, i que Serrallonga va transcriure.

que ell, juntament amb Ricard Torrents, Emili Teixidor, Manel Anglada, Ramon Cotrina i Segimon Serrallonga van fer gestions amb Frederic Roda, d'Òmnium Cultural; Joan Rosanas, del Crèdit Andorrà, i Jordi Pujol, de Banca Catalana, per assegurar el finançament de la revista, i sembla que a finals d'aquell any la cosa estava ja bastant lligada, fins al punt que Martí i Pol planteja a Pous una reunió on havien d'assistir-hi el mateix Pous, Coseriu, Pujol, Rosanas, Roda, Maur Boix i potser també Triadú. L'únic que faltava era trobar una editorial alemanya que volgués fer-se càrrec de l'edició, i sembla que en un primer moment hi havia mostrat interès Niemeyer, però després es va fer enrere. Posteriorment hi va haver necociacions amb l'editorial Fink. Una empresa anomenada Ifac havia de fer la distribució de la revista a Catalunya.⁷⁴

Entre els papers de Pous a Zuric es conserva una còpia d'una carta a Joan Coromines sobre aquest tema, datada el 15.01.1967. Per aquesta carta sabem que la revista havia de ser co-dirigida per Coseriu, Coromines i un "literat" (Pous diu que havia pensat "en algú com ara en Joan Fuster"). Per convèncer Coromines, Pous escriu: "Enc que amb les tres obres que prepara no hi pugui col·laborar amb treballs que exigeixin fonda dedicació, sí que hi podria col·laborar amb la seva autoritat i amb els seus consells."

En una carta a Triadú datada a Manlleu el 5.01.68, Pous li explica una visita a Coromines amb relació al projecte de revista, que ara ja tenia nom: s'havia de dir *Estudis de Llengua i Literatura*. I per una de Martí i Pol a Pous del 26.01.1968 sabem que Pous va visitar també Aramon amb el mateix pretext. El 9.06.68 Pous torna a parlar del projecte, amb termes optimistes, en una altra carta a Triadú: "Comptem amb un pesant de mig milió. Si els de l'Edit. Fink no han canviat de parer, tindrem revista."

Entre els papers de Pous a Manlleu hi ha uns fulls escrits a mà sobre el projecte d'aquesta revista. Sota el títol "ESTUDIS de LENGUA i LITERATURA", Pous hi havia escrit "Revista internacional de catalanística" i "Quaderns trimestrals de 60 a 80 planes", encara que després va barrar aquestes dues definicions. A la "Direcció" hi trobem els noms de Coseriu, Coromines i Fuster, i al "Consell Científic", H. Bihler de Göttingen, D. Briesemeister de Munic, R. Brummer de Gernersheim/Rhein, G. Colon de

⁷⁴ En una de les cartes de Martí i Pol també es parla de la possible col·laboració d'Edicions 62 (en concret s'hi esmenta Max Cahner).

Basilea, W. Giese d'Hamburg, G. Haensch de Munic, P. Kinsch de Viena, E. Köller de Heidelberg, A. Comas de Barcelona, A. Badia i Margarit de Barcelona, A. Tovar de Tübingen, J. Höfle de Tübingen, Cesare Cases de Pavia i encara alguns d'altres que no es llegeixen bé. Es tracta d'una llista provisional i sense confirmació, ja que Pous hi anota: “De moment només s’ha comunicat a professors alemanys.”⁷⁵ Quant a la “Redacció”, havia d’estar formada per “estudiants de catalanística, lectors d’universitat, homes de lletres catalans, etc.”

A l’apartat “Descripció material”, s’hi diu que la revista havia de ser trimestral i d’una extensió de 60 a 80 planes, repartides de la manera següent: “4 o 5 articles analítics. Textos. Recensions. Notes. Bibliografia completa.” Al titulat “Orientació” Pous havia escrit en un primer moment: “Exclusivament científica”, però després ho va barrar i va escriure: “Estudis moderns de catalanística, lingüística general i metodologia literària.” A l’apartat d’“Objectius” llegim:

Fomentar estudis universitaris de llengua i literatura catalanes, al dia, fora de Catalunya. Preparar traductors, crítics literaris, professors. Organitzar els esforços que s’han fet fins ara en el camp de la dialectologia i orientar-los de manera que constitueixin una branca completa d’investigació: llengua, literatura, cultura, vida popular. Crear un fòrum de discussió entre els científics dels Països Catalans i científics estrangers, entre escriptors catalans i escriptors estrangers. Normalitzar en el pla universitari la nostra existència entre els científics de fora. Proporcionar noves perspectives als escriptors de dins. Obrir sistemàticament als escriptors de dins els camps de fora.

Després vénen una sèrie de notes sobre aspectes materials i d’organització. Es comptava amb l’“Ajut moral a través de les Publicacions de l’A. de Mont[serrat]., al costat de la U. de M. [?], i potser de l’I[nstitut]. d’Est[udis]. Catal[ans]. i l’Òmnium Cultural.” L’administració havia de ser a Catalunya, “conjuntament amb *Serra d’Or*, encara que calgués pagar un sobresou a algú o llogar alguna altra persona”. Un altre punt deia: “Predisposar Òmnium Cultural a cobrir les despeses que la banca no ens cobreixi.” L’edició havia d’anar a càrrec de l’editorial Finck, però Pous es planteja, “si l’editor Finck de Munic hi estés d’acord, imprimir la revista al Monestir [de Montserrat]. En

⁷⁵ En una nota conservada juntament amb aquests fulls, Pous havia registrat la resposta positiva de Bihler, i en destacava aquestes paraules: “M’he alegrat extraordinàriament de la descripció que em fa de la revista que projecten. Ho trobo meravellós!” I: “Amb això vull dir que estic fonamentalment preparat a col·laborar.” També hi va anotar que Bihler havia suggerit “una pila de possibles col·laboradors”, potser alguns dels professors de l’àmbit alemany que apareixen a la llista del “Consell Científic”.

aquest cas, segons sembla, dels 1.500 o 2.000 exemplars, només n'hauríem de pagar els 500 que repartiria Finck a l'estranger.”

Pous preveia doncs una empresa amb tres bases: la redacció a Tübingen, l'editorial a Munic i l'administració a Montserrat/Barcelona: “En cas de posar-nos d'acord en l'empresa, encarregar ja, des de *Serra d'Or* o des d'on sigui, a alguna persona que comenci a estudiar (perills i maneres) i a assimilar l'administració, a establir contacte amb la redacció de Tu[binga]. I després amb l'Editorial.” Pel que fa al finançament: “Banca Catalana i Crèdit Andorrà fan, meitat i meitat, una garantia, o aval, de dos anys (renovable) de 300.000 pessetes. Exigeixen (segons [nom il·legible] no és conditio sine qua non) a l'avançada 1.500 subscripcions.”

Finalment, però, la revista no es va arribar a fer. En una entrevista apareguda al *Diario de Barcelona* el 8.08.1970, Pous parlava d'aquest projecte frustrat:

Hace tres años el Instituto [de Llengües Romàniques de la Universitat de Tübingen] proyectó una revista internacional escrita básicamente en catalán y sobre temática catalana. Así *Estudis de Llengua i Literatura*, que quería actuar con solidez científica y dar señales de vida de una lengua, tenía ya cuerpo de redacción, formado por catedráticos alemanes, ingleses y americanos. El director era el propio Coseriu. (Domingo 1970)

Pel que fa als motius del fracàs de la revista, Pous es limitava a dir: “No se pudo asegurar la base económica a largo plazo...”⁷⁶

Per fer-se càrrec de la importància d'aquest projecte, cal tenir en compte que *Estudis de Llengua i Literatura*, en cas d'haver-se publicat en aquell moment, hauria estat pionera com a mitjà de difusió de la catalanística a nivell internacional. Un projecte semblant, fins i tot en el nom, no arribaria a fer-se realitat fins al 1980: ens referim a *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, que publica l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, creada el 1973. També s'ha de tenir present que a l'interior de les terres de parla catalana tampoc no existia encara en aquell moment cap publicació de caràcter acadèmic d'aquest àmbit: *Els Marges* van començar a publicar-se el 1974, *Randa* el 1975, *L'Espill* el 1979...

⁷⁶ Al llibre de Josep Roca Pons *Introducció a l'estudi de la llengua catalana*, de 1971, encara es feia referència a aquest projecte. Parlant de la tasca de Coseriu a Tübingen en favor del català, s'hi deia: “sota la direcció del qual es publicarà, potser, una revista dedicada a la llengua i la literatura catalanes”. A la

Un altre projecte que comença a covar-se en aquesta època, i que sí que arribaria finalment a bon port, encara que amb un retard fatal per a Pous, ja que no el va poder veure fet realitat, és el de la revista de poesia que, a proposta de Pous (v. 1.13) acabaria anomenant-se *Reduccions*. En una carta de Torrents a Pous del 10.05.1968 llegim: “He redactat una nova proposta de la col·lecció d’assaig, que ara discutirem novament i enviarem a Mallorca. Tenim també entre mans una nova revista que neix de les cendres d’*Inquietud*.”⁷⁷ I en una carta de Martí i Pol a Pous no datada, però que ha de ser d’aquesta època, el poeta de Roda de Ter hi parla d’una reunió amb Lluís Solà i Ricard Torrents per tirar endavant tres projectes: una revista, una col·lecció de poesia i una altra d’assaig.

La idea de crear aquesta revista va sortir del grup que feia *Inquietud*, encapçalat per Serrallonga. Concretament, va ser Lluís Solà qui va suggerir-la, segons diu Serrallonga (c. p.). Pous i Torrents, que ja havien intentat participar a *Inquietud* però no ho havien fet per desavinences amb Serrallonga, segons explica aquest (c. p.), s’incorporen ara al nou projecte de revista. En la versió de Torrents (1980), el grup de *Reduccions* es va formar “sobre la base d’un *grup de Vic* vell i nou alhora, que incorpora gent de l’antologia de 1951 i gent d’*Inquietud* i d’altres, a l’entorn d’un consell de redacció format per: Miquel Martí i Pol, Antoni Pous, Jordi Sarrate, Segimon Serrallonga, Lluís Solà i Sala, Ricard Torrents.” La revista, però, no obtindrà el permís de publicació fins al 1974 i no sortirà fins al 1977, després de la mort de Pous.

Pel que fa a la proposta d’una col·lecció d’assaig, sembla que finalment va interessar Jorge Herralde, l’editor d’Anagrama. En una carta a Pous del 13.08.1968, Torrents li parla d’una conversa amb Herralde en aquests termes: “Es va interessar molt i, en principi, podem comptar que treballarem amb ell. (...) Li ensenyaré el projecte que havíem presentat a Aymà i el que vam refer per presentar a Raixa.” Anagrama va iniciar efectivament el 1969 una col·lecció d’assaig titulada precisament “Textos”, els dos primers volums de la qual eren *L’ofici de viure*, de Cesare Pavese, i *Baudelaire*, de Jean-

biblioteca de Pous a Zuric, s’hi troba un exemplar d’aquest llibre amb el passatge citat marcat amb un punt d’admiració.

⁷⁷ Es refereix a la proposta de col·lecció d’assaig que havien redactat Pous, Sarsanedas i Torrents per presentar-lo a l’editorial Aymà. La nova proposta va fer-se a l’editorial Raixa, tal com aclareix el mateix Torrents en una altra carta del 13.08.1968. Pel que fa a *Inquietud*, v. la nota 60.

Paul Sartre, dos autors que figuraven a la proposta original de Pous, Sarsanedas i Torrents. El tercer volum va ser *El capitalisme monopolista*, de P. A. Baran i P. M. Sweezy, en traducció de Torrents.

És en aquest marc que Pous comença a traduir un recull d'assajos de Walter Benjamin –l'obra del qual havia conegut a Tübingen “via Ernst Bloch”, tal com diu Torrents (1990c)–, per publicar-lo a la nova col·lecció d'Anagrama, que fins i tot va arribar a anunciar la propera publicació d'un volum del pensador judeo-alemany titulat *Art i literatura de masses*.⁷⁸ Però la col·lecció es va interrompre abans de publicar el títol de Benjamin.⁷⁹ Un intent posterior de publicar-lo a Edicions 62 també va fracassar (v. 4.3.a).

Susanne Wipf (c. p.) explica que Pous va tenir “una decepció terrible” el dia que va veure en una llibreria de Lleida una traducció de Benjamin al castellà, quedant així definitivament anul·lada la possibilitat de publicar-lo en català abans que en castellà.⁸⁰ De fet les traduccions benjaminianes de Pous van restar inèdites fins després de la seva mort, en què van ser recuperades per Eumo amb el títol *Art i literatura* (Pous 1984).

Per la mateixa època que va traduir Benjamin, Pous va traduir també fragments de la *Fenomenologia de l'Esperit* de Hegel (v. 4.3), però no sabem si tenia el projecte de publicar-les ni si va fer cap gestió en aquest sentit.

1.12.C. LECTURES I AMISTATS. EL RETORN A LA POESIA

A Tübingen Pous va mantenir el seu interès pel pensament marxista, incrementat segurament encara per l'ambient de les universitats alemanyes cap a la meitat dels anys

⁷⁸ Així figura, per exemple, en un anunci aparegut a la revista *Serra d'Or* l'abril de 1970.

⁷⁹ Torrents, a l'homenatge de 1999, va explicar que per a la mateixa col·lecció Serrallonga havia de traduir el *Me-ti* de Bertolt Brecht, que finalment es publicaria a Empúries el 1984.

⁸⁰ Efectivament, l'any 1971 Edhasa va publicar una selecció d'assajos de Benjamin en castellà, alguns dels quals coincidien amb els traduïts per Pous, amb el títol *Angelus Novus*. Pous va comprar-se aquest volum, que es conserva a la seva biblioteca de Manlleu.

60. A l'interior d'un dels volums de la biblioteca de Pous a Zuric hi ha una nota d'una llibreria de Tübingen en què es comunicava a Pous que no li podien servir el llibre *Grundlagen des Marxismus-Leninismus*, que havia encarregat el 21.04.1965, pel fet que s'havia esgotat. A l'esmentada biblioteca, i d'uns anys més tard, s'hi troben fins i tot pamflets radicals com *APO. Rebellion Mai 1968* o el llibre de Peter Weiss *Notizen zum kulturellen Leben der demokratischen Republik Viet Nam*. Alhora, Pous presta atenció també a la dissidència dintre dels règims comunistes de l'Europa de l'est. Així, a la seva biblioteca de Zuric es conserva també un volum que recollia els discursos pronunciats al IV Congrés de l'Associació d'Escriptors Txecoslovacs, del 1967, que incloïa, a banda de textos de Kundera, Havel i altres, la carta oberta de Soljenitsin al Congrés d'Escriptors Soviètics del mateix any.⁸¹

Però en repassar els llibres d'aquesta època, el que crida més l'atenció és que Pous va comprar un gran nombre de volums de poesia o sobre poesia de l'editorial Suhrkamp, entre ells obres líriques de Nelly Sachs, Karl Krolow, Walter Höllerer, Joao Cabral de Melo Neto..., o assaigs de Bertolt Brecht, Hans Magnus Enzensberger i Alexander Block, i també obres d'autors en aquell moment –i en alguns casos encara ara– completament desconeguts aquí, com el poeta serbi Miodrag Pavlovic, l'hongarès Ferenc Juhász, el txec Vítězslav Nezval, el rus Andrei Vosnessenski... Això dóna una idea de l'interès sostingut de Pous per la poesia, i especialment pels nous camins de la poesia. En aquest context cal situar segurament la descoberta de Paul Celan, del qual Pous va comprar una antologia publicada per l'editorial Fischer el 1965.⁸²

En aquest mateix ordre de coses, l'any 1970, no sabem en quines circumstàncies, Pous va conèixer la poetessa i crítica Hilde Domin, que li va dedicar el seu llibre *Wozu Lyrik heute*, del 1968, amb aquestes línies: “Sachlichkeit ist eine Vokabel der Freiheit / Anknüpfung unseres viel zu kurzen Gespräches. 70”⁸³

De fet, a l'època de Tübingen Pous torna a l'activitat poètica després de més de quinze anys de silenci, amb l'escriptura d'*El nou bon sempre*. Segons diu Serrallonga en

⁸¹ Aquesta carta va ser comentada per Pous en un article sobre la literatura soviètica dels anys 1967-68 que va escriure per al suplement de l'enciclopèdia Espasa (v. 2.7.a).

⁸² Pous devia comprar aquest llibre el mateix 1965 o l'any següent, perquè dintre del volum, que es conserva a la biblioteca de Zuric, hi ha una esquela d'una persona morta el 1966.

⁸³ L'exemplar es troba a la biblioteca de Pous a Zuric.

una nota personal, Pous va optar al premi Salvat-Papasseit del concurs literari de Cantonigròs amb les “Faules” d’aquest llibre. Torrents (1976, 22) comenta en relació amb això: “El 1968 participa al darrer concurs de Cantonigròs amb un recull de poemes, però el jurat declara el premi desert.”⁸⁴ Torrents (c. p.) apunta que Pous va interpretar aquest fracàs “com si li tanquessin una porta”, i diu que aquest va ser un dels motius que van propiciar el seu progressiu distanciament de Joan Triadú i la gent del seu entorn. També explica que abans ja hi havia hagut un distanciament respecte a Clementina Arderiu després de la mort de Riba, ja que, segons les seves paraules, “s’havia tornat una beata”.

Triadú (c. p.) reconeix, per la seva banda, aquest distanciament, però l’interpreta més aviat pel costat de la religió:

No haig d’amagar que a tots nosaltres –a la meva generació– ens va produir un xoc el fet que [Pous i alguns dels seus companys del Seminari] pengessin els hàbits, com si haguessin trencat un compromís, i això va fer que es produís un allunyament mutu, sense cap ruptura, però vam fer camins diferents i ens vam ignorar una mica, i així va ser com a poc a poc vaig perdre part del contacte amb ell.

Durant aquesta època Pous va tenir també l’oportunitat de cultivar la seva vessant d’assagista: de final de 1968 a començament de 1970 va publicar una sèrie d’articles a la revista *Oriflama*, on col·laboraven els seus amics Miquel Martí i Pol i Ricard Torrents.⁸⁵ El primer va aparèixer al número 76 de la revista, corresponent a l’octubre de 1968, i inaugurava una secció titulada “Taula de joc”. Sota aquest epígraf Pous va publicar a *Oriflama* vuit articles de tema bàsicament literari entre l’octubre del 68 i el setembre del 69. En principi, la secció devia estar pensada perquè aparegués un article cada mes, i així va ser en el cas dels cinc primers. Però al març de 1969 el número 81 va sortir sense la secció “Taula de joc”, que reapareixia als dos números següents i tornava a desaparèixer fins al número 87, de setembre de 1969, en què es publicava l’últim article de Pous sota aquest epígraf. El febrer de 1970, el número 92 de la revista

⁸⁴ El concurs va tenir lloc concretament el 4 d’agost de 1968, i va ser efectivament l’última edició, la XXVa., en homenatge a Pompeu Fabra. A aquesta edició hi havia d’assistir i fer un parlament Eugenio Coseriu –suposem que per iniciativa de Pous–, però al final no hi va poder anar i va ser substituït per Badia i Margarit.

incloïa encara un article de Pous de característiques semblants als de la secció “Taula de joc”, però sense aquest epígraf (v. 2.6.a).

Ahora, Pous va publicar a la mateixa revista algunes cròniques signades amb el pseudònim Martí Alameda, tal com assenyala Torrents (1976, 22).⁸⁶ En aquest cas es tractava de notes més breus sobre temes de la política i la societat alemanyes que es publicaven dintre d’una secció titulada “Oriflama-Europa”, on hi havia altres cròniques semblants enviades des de París, Londres, Roma, Brussel·les i fins i tot Estocolm. Les que escrivia Pous portaven l’epígraf “Berlín”, i en va escriure un total de sis, la primera al número 78 (desembre del 68) i l’última al 89 (novembre del 69). Les més seguides van aparèixer als números 82, 83 i 84 (d’abril a juny del 69). La discontinuïtat d’aquestes cròniques es deu en part a la discontinuïtat de la mateixa secció “Oriflama-Europa”, que no apareixia pas a cada número, i en part a la fluctuació de Pous, ja que en algunes ocasions va aparèixer la secció sense crònica de Berlín. L’ús d’un pseudònim devia deure’s a la voluntat de distingir els articles més assagístics de la secció “Taula de joc” de les cròniques més periodístiques –tot i que sempre amb un toc personal– d’“Oriflama-Europa” (v. 2.6.a).

A Tübingen Pous va fer noves amistats, com la d’Antonio Tovar, malgrat les diferències ideològiques i biogràfiques que els separaven. Serrallonga (c. p.) fins i tot explica que en ocasió d’una conversa amb Tovar i la seva dona, Pous els havia explicat la sospita de Riba que la persecució del català havia d’haver estat orquestrada per algú que tenia molt bon coneixement de les llengües, i que en preguntar la muller a Tovar: “¿No tendrás nada que ver tú en eso?”, aquest va fer-se el despistat, de manera que Pous havia arribat a pensar que Tovar podia haver estat efectivament el responsable “tècnic” de la persecució del català.⁸⁷ Amb tot, això no va ser obstacle perquè s’establís una veritable

⁸⁵ De fet, Pous era membre de la Junta de Fundadors d’*Oriflama*, tal com es desprèn d’una carta d’Oriflama Edicions S.A. del 23.12.1969 (que es conserva entre els papers de Pous a Manlleu), en què se’l convocava a una reunió d’aquell organisme.

⁸⁶ Tenint en compte el seu catalanisme extremat, és curiós que Pous escollís per pseudònim un cognom castellà.

⁸⁷ Segons testimoni de Triadú recollit per Pons (1994, 74), Riba havia arribat a pensar pel mateix motiu que aquell responsable a l’ombra havia estat Eugeni d’Ors. I Parcerisas (1997, 376) afirma fins i tot, remetent-se a unes paraules de Fuster recollides per Beneyto (1975, 226), que de qui sospitava Riba era justament de Tovar. Tot i això, el que diu Fuster és que segons Riba el “lingüicidi” contra el català havia de sortir d’una “càtedra de filologia”, i és el mateix Fuster qui comenta: “De una lectura rápida de las *Memorias* de Maurici Serrahima salta la sospecha de don Antonio Tovar. Yo, por otros conductos, tímidamente valencianos, llegaba a las mismas conclusiones.” Cal tenir en compte, en tot cas, que Pous

relació d'amistat entre Pous i Tovar, que es va mantenir fins i tot quan el primer se'n va anar a viure a Zuric (v. 1.13).⁸⁸

De tota manera la més gran amistat de Pous de l'època de Tübingen va ser Johannes Höfle, professor de literatura francesa i italiana, que gràcies a la influència de Pous es convertiria també en un dels màxims especialistes en literatura catalana del món universitari alemany. Curiosament, però, la seva relació va desenvolupar-se sempre en italià, tal com explica Höfle (1990):

Dec a en Toni tot el meu català i tot el que conec de Catalunya, però sempre vam parlar en italià. La meva dona és italiana i Toni, que ja sabia que jo no era tan industriós com es podia esperar d'un alemany, pensava que Joanot -com em deia- després no voldrà sentir-ne de coses catalanes si parlo en català, perquè no sap res de Catalunya, no sap res dels poetes catalans, no sap res de català, doncs és millor que li parli en italià. I jo penso que ell va trobar a casa nostra quelcom de mediterrani. Els meus fills, mal educats, eren quasi italians, i a ell li recordaven els fills de la seva germana i el seu germà; teníem oli italià... I ell estava content. I passava, i jo li deia: no tinc temps, tinc unes oposicions, però tenia mala consciència, perquè en Toni tenia el desig de parlar d'aquestes coses.⁸⁹

Sembla que a Tübingen Pous va tenir-hi també diverses relacions amoroses de poca durada. En una carta de Martí i Pol del 19.11.66, es fa referència a una tal Lin, i en sengles cartes d'octubre i novembre de 1967, el mateix remitent hi esmenta una tal Liselotte.

no només havia tractat Riba, sinó també Serrahima, i podia conèixer aquests rumors. Aleshores el seu comentari a Tovar podria haver estat una provocació directa per veure com reaccionava. També cal tenir en compte, com recorda Parcerisas (*ibid.*), que Riba i Tovar van acabar mantenint una relació cordial: a més de participar junts als "Encuentros" de Segovia, Tovar va escriure el pròleg a la traducció castellana de *Salvatge cor*, i –sempre segons Parcerisas– “en la correspondència amb el traductor del llibre, Rafael Santos Torroella, Riba sempre es refereix en tons amistosos a Tovar”.

⁸⁸ A la biblioteca de Zuric de Pous es conserva una separata del volum *Studia Hispanica in Honorem R. Lapesa*, publicat el 1975, amb un article de Tovar que porta aquesta dedicatòria: “Para el querido amigo A. Pous”.

⁸⁹ A la biblioteca de Pous a Zuric es conserva un exemplar de l'obra de Höfle *Cesare Pavese* (Berlín: de Gruyter, 1964²) amb una dedicatòria que il·lustra alguns d'aquests aspectes de la relació entre Pous i Höfle, i també la gran consideració intel·lectual en què el professor alemany el tenia: “per essere perfetto a questo libro manca la collaborazione di Antoni. Joanot. Tübingen, 31.7.67”. En canvi, dos anys més tard Höfle utilitzava l'alemany per dedicar a Pous un altre llibre seu (*Pietro Aretinos Werke*, Berlín: de Gruyter, 1969): “Antoni zu geistiger Erbauung und frommer Seelenlust überreicht von Joanot. Regensburg, 29.6.1969”. Encara, molts anys més tard, li dedicaria el seu estudi sobre *I promessi sposi* de

1.12.D. ELS JOCS FLORALS I L'ANTOLOGIA *KATALANISCHE LYRIK IM ZWANZIGSTEN JAHRHUNDERT*

Durant els anys de Tübingen, Antoni Pous treballa amb entusiasme en la difusió de la cultura catalana: no s'accontenta amb les classes de llengua i literatura –que és el que li tocava fer com a lector de català–, sinó que reparteix material informatiu redactat per ell mateix. Aquesta activitat desembocarà en l'organització d'uns Jocs Florals l'any 1970, amb la col.laboració d'Artur Quintana, Jens Lüdtke, Jordi Monés i Erhard Lucas (Hösle 1992, 187), i en l'edició, el mateix any, de l'antologia *Katalanische Lyrik im zwanzigsten Jahrhundert*, elaborada juntament amb Johannes Hösle. Aquest resumeix molt bé l'activitat frenètica de Pous en aquests anys amb les paraules següents:

El 1965 jo no sabia a penes res de Literatura Catalana. En Toni no es descoratjà i em parlà de Catalunya tan sovint que pocs anys més tard vaig poder publicar l'antologia *Katalanische Lyrik im 20. Jahrhundert*. Allò que les institucions culturals dels diversos països pretenien de fer, en Toni ho aconseguia ell tot sol. Lligà contactes, proporcionà informació i, amb la seva activitat docent, creà un nucli de catalanistes. Conseqüència d'això fou l'organització dels Jocs Florals a Tubinga el 1970. (Hösle 1978, 61)

L'organització dels Jocs Florals a Tübingen no va ser idea de Pous. El 4.11.1968 va rebre una carta (que es conserva entre els papers de Pous a Zuric) de Miquel Guinart, l'editor de la revista *Vida Nova*, amb qui Pous havia tingut contacte abans de marxar de Catalunya (v. 1.9). Guinart era, juntament amb un tal Alcàntara que vivia a Mèxic, l'organitzador dels Jocs Florals a l'exili, que se celebraven cada any en un país diferent. A la carta Guinart explicava a Pous que aquell any 1968 s'havien celebrat a Suïssa i li preguntava si veia factible organitzar-los a Heidelberg o Tübingen per a l'any següent, és a dir el 1969. Guinart havia sondejat fins i tot ja els escriptors catalans que havien estat a Suïssa i comptava, entre aquests i els catalans que vivien a Alemanya, França i Suïssa,

Manzoni (*Alessandro Manzoni*. “*Die Verlobten*”. Munic: Fink, 1975) amb un simple “Mit freundlichem

“amb un mínim de 150 persones”. Per al jurat li proposava Coseriu, de qui deia que havia fet un parlament a la darrera festa de Cantonigròs (erròniament, perquè, tal com s’ha explicat abans –v. nota 84–, a última hora Coseriu no hi va poder anar), i el mateix Pous com a secretari-mantenidor.

Finalment, els Jocs Florals no es van fer a Tübingen el 1969, però sí un any més tard.⁹⁰ El retard es va deure probablement al desig d’unir esforços entre diverses organitzacions catalanes de la zona del sud-oest d’Alemanya. Al pròleg d’*Informationen über Katalonien* –el prospecte que es va editar amb motiu d’aquest esdeveniment–, Jens Lüdtke (1970, 8) ho explica de la manera següent:

Das ständige Patronat der Jocs Florals, das seinen Sitz in Mexico City, Buenos Aires und Montpellier hat, wollte das Fest in diesem Jahr in Deutschland veranstalten. (...) Der Grund dafür, da das Fest gerade in Tübingen wird, ist das Bestehen des einzigen Katalanischen Lektorats in Deutschland, das Antoni Pous verwaltet. Tübingen wurde als Festort nach Absprache mit den katalanischen Arbeitern von Casa Nostra in Stuttgart (einer kulturellen Vereinigung), Katalanen aus Heidelberg und Freiburg und den Tübinger Studenten von Antoni Pous festgesetzt.

En una primera comunicació per anunciar la celebració dels Jocs Florals, datada al febrer de 1970, Antoni Pous apareixia com a president de la comissió organitzadora, amb Artur Quintana com a vicepresident, Brigitte Lange i Jordi Monés com a secretaris, Josep Paracolls com a tresorer, i Daniela Grau, Joan Dorca, Vicenç Cortinas, Jens Lüdtke, Uwe Petersen, Josep Bella, Jordi Aguade, Santiago Tovar, Inyaki Bustamante i Francesc Sala com a vocals. En canvi, en una altra comunicació de l’11 de setembre del mateix any, Brigitte Lange ja no hi figura com a secretària sinó com a vocal, juntament amb Cortinas, Dorca, Grau, Lüdtke, Sala i una nova incorporació: Antoni Loncan. D’altra banda Aguadé, Bustamante, Petersen i Tovar figuren tan sols en una llista de col·laboradors, juntament amb Annegret, Maya Gloger, Margot Krauss, Margret Köhn, Hella Kling, Monika Lüdtke, Barbara Mors, Brigitte Neuffer, Günter Neumann, Susanne

Gru . J.H.”.

⁹⁰ La decisió definitiva devia prendre’s al final de 1969, perquè hi ha una carta de Pous a Joan Dorca del 9 de gener de 1970 en què diu que ha rebut una comunicació de Miquel Guinart encarregant ja en ferm els Jocs Florals a l’associació Casa Nostra (v. 1.12.a).

Ritter, Thomas Utz, Susanna [sic] Wipf i Leonhard Haid com a representant de l'ASStA (associació d'estudiants).⁹¹

El Patronatge dels Jocs va anar a càrrec de l'alcalde de Tübingen, Hans Gmelin, i del rector de la Universitat, Jürgen Pfeiffer. El Consistori (jurat) estava presidit per Robert Lafont i el constituïen, a més, Miquel Martí i Pol com a secretari, Jordi-Pere Cerdà, Feliu Formosa, Joan Fuster, Günter Haensch i Baltasar Porcel.⁹² Finalment, hi havia un Comitè d'Honor format per Ramon Aramon, Antoni Maria Badia i Margarit, Josep Maria Batista i Roca, Hans Bender, Pere Bosch-Gimpera, Pau Casals, Joan Coromines, Eugenio Coseriu, Salvador Espriu, Ernst Gamillscheg, Rudolf Grossmann, Günter Haensch, Johannes Höhle, Francesc de B. Moll, Hans Erich Nossack, Joan Oliver, Gerhard Rohlf, Jordi Rubió i Balaguer, Antonio Tovar i Mario Wandruszka.⁹³

Artur Quintana (1976, 34) explica que Pous va intervenir directament davant del President de la República de la R.F.A., Gustav Heinemann, “quan l'ajuntament democristià de Tubinga anava a cedir enfront de les pressions del Consulat d'Espanya a Stuttgart per impedir la celebració dels Jocs”. I és que, tal com diu Torrents (1976, 22): “La festa hi pren el caràcter de reivindicació de les mancances nacionals i polítiques de Catalunya, amb actes populars, festivals de cançó, exposicions d'art i emissions radiofòniques.”

Aquest caràcter polític dels Jocs de Tübingen va ser perseguit des de bon principi per Monés i Quintana, oposant-se a la visió més tradicional, més literària, de Pous. Monés, si més no, es malfiava de Pous, tal com es veu en una carta del 18.02.1970 dirigida a Quintana:

I ara que som aquí –tu també creus que això ho hauria pogut fer en Pous–, parlem més d'aquest senyor. Repeteixo: l'article sobre en Maragall i els romàntics

⁹¹ Aquests canvis poden explicar-se per les diferències que van sorgir entre Pous i Monés durant el període de preparació (v. *infra*). Efectivament, en una carta a Pous del 19.02.1970, Monés es queixa de la inclusió a la comissió organitzadora de Bella (que ensenyava català a Münster però no es va implicar realment en l'organització dels Jocs) i dels “estudiants de Tübingen”, fent excepció expressa de Lütke i Lange. Els estudiants que Monés no volia a la comissió eren Aguadé, Bustamante, Petersen i Tovar, que a la convocatòria definitiva van figurar com a simples col·laboradors.

⁹² Per una carta de Monés a Quintana del 26.01.1970, sabem que en un principi s'havia pensat també amb Manuel de Pedrolo, Ricard Salvat, Joaquim Molas i Jordi Sarsanedas com a membres del Consistori.

⁹³ Per la carta esmentada a la nota anterior, sabem que en un principi també s'havien proposat per al comitè d'honor els noms següents: Ernst Bloch, Carlo Schmid, Peter Weiss, H.-M. Enzensberger, Pierre Vilar, Cassià M. Just, Joan Miró, Josep Carner, Antoni Tàpies i Ferran Soldevila. I per una carta de Pous a Quintana datada el 24.09.1970, tenim constància que Carlo Schmid hi havia estat convidat formalment.

alemanys i els simbolistes i tota aquesta faramalla, si li ho demanem ho farà, i potser molt millor que nosaltres. Almenys millor que jo. Ara bé, per a les coses d'actualitat i sobretot quan es tracta de qüestions socials i econòmiques i etc., prefereixo fer-ho jo. Confio més en la meua visió marxista de les coses que no pas en la seva, si és que la té, que no ho crec.

En un període ja molt més avançat de l'organització dels Jocs (1.07.1970), quan es preparava el fullet *Informationen über Katalonien*, Monés encara escrivia a Quintana:

Mirem d'organitzar un front contra en Pous i Cia. S.A. Jo no és que vulgui picar massa fort. Ben al contrari, sempre miro de suprimir allò que ell anomena "esgarips polítics", però trobo que les coses s'han d'anomenar pel seu propi nom i no vull trencar-me el cap cercant eufemismes que tampoc no solucionen res ni satisfan ningú fora de la gent que no ens interessa que llegeixi el fullet.

Alhora, però, eren molt conscients del paper central de Pous per poder dur a bon terme el projecte dels Jocs. Deia Monés a la carta esmentada del 18.02.1970: "En Pous podríem dir que és el soci capitalista de l'empresa. Sense ell no hauríem pogut trobar cap Universitat ni cap ciutat que ens subvencionés espectacles, cicle de conferències i, en part, Festa dels Jocs, com ho faran –suposo– les de Tübingen."

El conflicte va esclatar obertament quan Pous va refer la crida als Jocs que havia redactat Monés, traient-li virulència política. El text de Monés començava així: "Fa més de 30 anys que un govern feixista, condemnant el poble català a una de les humiliacions més injustes de la història de tots els temps, condemnava de retruc els JOCS FLORALS DE LA LLENGUA CATALANA a l'exili i a una vida itinerant." Aquest inici va semblar massa dur no només a Pous, sinó també a la majoria de membres del comitè organitzador, que van decidir canviar-lo. Però Pous no es va limitar a canviar el començament, sinó que va refer tot el text, encara que més des del punt de vista estilístic que no de contingut. En una carta a Quintana del 19.02.1970, Monés es mostra indignat per aquest fet, acusa Pous de "fer folklore" i amenaça de plegar i fer el boicot "a tota conferència o festival que no sigui polític i de caràcter marxista".

Més tard es va tornar a produir una situació semblant, arran dels textos que s'havien de publicar al llibret *Informationen über Katalonien*. En una carta a Quintana del 15.06.1970, Monés comenta respecte a això:

En un principi havíem dit que si acceptàvem la responsabilitat dels Jocs havia d'ésser amb la condició que fossin "molt d'esquerra". Primer per uns motius i

després per uns altres i finalment perquè la Universitat de Tübingen es podria espantar i treure'ns les subvencions, resulta que hem anat claudicant ara en una cosa, ara en una altra. Finalment hem d'eliminar tots els adjectius desagradables i no prou fins. (...) Tu vas exposar una certa por de firmar articles més o menys pujats de to. Jo en canvi, després d'haver-ho meditat molt, m'oposo a firmar articles rebaixats de to. Resumint: proposo –encara que això tregui el caràcter acadèmic i científic (burgès, dic jo) que voldria donar-li en Pous– de publicar el fullet informatiu com un treball col·lectiu de la Comissió organitzadora dels Jocs. (Almenys, encara que només en aquest aspecte formal, hi hauria alguna cosa socialista en els Jocs 1970.)

Aquesta proposta, però, no va prosperar, i els articles, inclòs el de Monés, van aparèixer firmats.

També hi va haver problemes amb el postfaci d'Erhard Lucas. Sembla que Pous hi va trobar pegues, i Monés i Quintana van amenaçar novament de retirar-se del projecte si no es publicava el text en la seva versió original. Pous va acabar cedint, però en una carta a Quintana del 18.07.1970, exposava així la seva posició: “Vull dir-vos tanmateix, encara una vegada, que escridassar-se amb argots revolucionaris serveix de poca cosa. És la revelació dels fets, sense dicteris, que ha de portar la gent a la nostra banda.”

En qualsevol cas, és evident que Pous es va bolcar en cos i ànima en l'organització dels Jocs, i potser va pecar de voler-ho tenir tot massa controlat. En una carta a Susanne Wipf del setembre de 1970, ja a la fase final de l'organització, Pous escriu:

Els projectes que he redactat per a l'exposició d'informació sobre llengua i literatura, l'exposició de pintura i informació política, la cerimònia dels “Jocs Florals”, contenen tots els detalls, provo de no oblidar res. I així hauré d'anar projectant els altres actes que es portaran a cap.

I en un altre lloc de la mateixa carta: “Si les coses es fan, o es poden fer tal com jo voldria que es fessin, resultarà una cosa admirable de sentit i organització.”

D'acord amb el programa dels Jocs Florals de Tübingen, els actes van iniciar-se el dia 24 d'octubre de 1970 amb la inauguració de diverses exposicions de llibres, obres d'art i murals d'informació sobre Catalunya a la biblioteca central de la Universitat i a

l'Institut de Filologia Romànica, i amb un concert de “Cançons catalanes des d'Alemanya a càrrec de Joan i José de Heidelberg”.⁹⁴

El dia 25 d'octubre a les 11 del matí hi va haver una recepció a l'Ajuntament per part del batlle de la ciutat i del vicerector de la Universitat. A les 3 de la tarda van tenir lloc a la Universitat els Jocs Florals pròpiament dits, amb una lectura de la “Memòria” que havia d'anar a càrrec del secretari del Consistori, Miquel Martí i Pol, però que en absència d'aquest va ser feta per Jordi Monés (Faulí 1971);⁹⁵ la lectura dels veredictes; diversos discursos de Robert Lafont, Antoni M. Badia i Margarit, i Günter Haensch; intermezzos musicals a càrrec del Cor i l'Orquestra de cambra del Collegium Musicum de la Universitat de Tübingen, i, com a cloenda, l’“himne nacional”.⁹⁶

Pel que fa als premis, segons diu Faulí (*ibid.*), la Viola va ser declarada deserta, mentre que la Flor Natural va ser per a Carles-Jordi Guardiola i l'Englantina per a Manuel de Pedrolo. Com que era el tercer premi ordinari que aconseguia Pedrolo en uns jocs florals, va ser proclamat Mestre en Gai Saber. Els premis extraordinaris van recaure, entre altres, en Artur Quintana (per un treball de dialectologia) i Carles Pi i Sunyer (per una traducció de l'anglès).

En algun moment de l'acte es devia llegir el poema de Carner “Si em vaga”, en català i en la versió alemanya de l'antologia de Pous i Hösle (v. *infra*), ja que en la documentació de Segimon Serrallonga sobre els actes hi ha un full amb aquests dos textos impresos i una anotació a mà que diu: “En homenatge a Josep Carner, el poeta que hem perdut fa tan poc temps, llegiré”, seguida del nom “Marta Dorca”, que degué ser l'encarregada de la lectura. Carner havia mort el 4 de juny, quan els preparatius dels Jocs

⁹⁴ Joan i José (o Juan y José) eren dos cantautors d'origen espanyol (català el primer) que denunciaven amb les seves cançons –la majoria en castellà, però també algunes en català– el règim franquista, i que en aquella època van participar en nombrosos concerts i festivals reivindicatius a Alemanya (v. Esteller 1998).

⁹⁵ Segons explica Faulí, tampoc no van assistir a l'acte Jordi-Pere Cerdà, Feliu Formosa, Joan Fuster i Baltasar Porcel, de manera que els dos únics membres del Consistori presents eren Robert Lafont i Günter Haensch.

⁹⁶ Al programa no s'especifica quin, però va ser evidentment “Els segadors”, tal com ho prova aquest passatge del reportatge radiofònic *Katalonien, Land der Katalanen?*, elaborat per Pous i els seus alumnes de català i emès a començament de 1971 (v. 2.6.e): “Selbst wo Katalanen im Ausland zusammenkommen, wie etwa im Herbst 1970 bei dem Dichterwettbewerb der ‘Jocs Florals’ in Tübingen, klingt die in Spanien verbotene katalanische Nationalhymne noch etwas dünn, wohl den meisten dort versammelten Patrioten nicht allzu geläufig.” A continuació s'escoltava un fragment d’“Els segadors” i se'n comentava el sentit.

estaven en plena marxa.⁹⁷ La Festa es va rematar amb un sopar al restaurant Fergenhans.⁹⁸

Els Jocs Florals van anar seguits d'una "Setmana Catalana" a la Universitat, que del dia 26 al 31 va acollir conferències de Badia i Margarit, Eugenio Coseriu, Gerhard Rohlfs, Martí de Riquer i Uwe Geest (del Col·legi d'Arquitectes de Barcelona), a més de la projecció de dues pel·lícules de Pere Portabella sobre Joan Miró i concerts de Raimon i Francesc Pi de la Serra. A més, els actes es van estendre a d'altres universitats properes, concretament a Heidelberg i Freiburg, on van donar conferències Badia i Margarit i Robert Lafont (Faulí 1971).

Segons Hösle (1992, 187) els Jocs Florals de Tübingen "wurden ein durchschlagender Erfolg", i pel mateix Pous sabem que econòmicament no hi va haver dèficit (carta a Quintana del 31.11.1970). Tot i això, Faulí (1971) diu que "no foren ni els més ben organitzats ni els literàriament més ben peixats de la història" i en critica "el poc respecte al ritual tradicional".

Pel que fa a l'antologia *Katalanische Lyrik im zwanzigsten Jahrhundert*, que es va publicar coincidint amb els Jocs, Hösle (c. p.) comenta que la idea va ser de Pous i que ell la va rebre amb molt escepticisme, "perquè la poesia a Alemanya en aquells moments –i a diferència de Catalunya– ja era molt marginal, i em semblava impossible trobar un editor". Però Pous va insistir-hi, i tots dos van anar a veure el novel·lista Hans Erich Nossack, conegut de Hösle i que aleshores era vicepresident de l'Akademie der Wissenschaften und der Literatur de Mainz, i van aconseguir que aquesta institució es fes càrrec de les possibles pèrdues econòmiques que l'edició pogués comportar a l'editorial.

Pous portava la idea de publicar poesia catalana en versió alemanya des bon principi d'arribar a Tübingen. En unes notes que molt probablement daten de 1964-65, Pous va escriure breus comentaris sobre diversos poetes catalans –Riba, els noucentistes, Salvat i Foix, Pere Quart i Espriu, Sarsanedas– que posteriorment serien

⁹⁷ A la biblioteca de Pous a Zuric es conserva un exemplar de la publicació *Lligam / Lien* (París, s. d.) amb textos de Carner en català i francès, que porta la següent dedicatòria de la viuda de Carner: "À Monsieur Antoni Pous pour le remerciement des Jeux Floraux de Regensburg [sic] et de sa pensée fidèle à mon mari. 7 nov. 70".

⁹⁸ Segons una anotació de Serrallonga, hi ha un "vídeo TV de Stuttgart" sobre l'acte.

inclosos a l'antologia; i en un full solt, inserit a la mateixa llibreta on es troba el text anterior –i per tant segurament de la mateixa època–, Pous va fer un llistat de cinc poemes de Salvat, Riba, Pere Quart, Espriu i Sarsanedas, dels quals dos –“L’ofici que més m’agrada” de Salvat i “Noè” de Pere Quart– van ser inclosos a l’antologia.

D'altra banda, l'estiu de 1965 Pous va traduir nou poemes de Jordi Sarsanedas al francès –entre ells “La serra-cinta”, que posteriorment va aparèixer a l’antologia– i els va passar a algú perquè a partir de la versió francesa en fes una traducció a l’alemany.⁹⁹ Alhora va traduir un breu assaig propi sobre la poesia de Sarsanedas al francès i a l’alemany. És molt possible que Pous intentés ja aleshores publicar els poemes, juntament amb el text introductori, en alguna revista o en forma d’opuscle (v. 4.2). D'altra banda, en una carta del 21.12.1965, Jens Lüdtker es refereix explícitament al projecte de Pous de publicar poesia catalana en versió alemanya i li proposa traduir alguna cosa de Carner.

En Hösle Pous va trobar finalment la persona apropiada per dur a terme el seu projecte de traduir poetes catalans a l’alemany. Els seu domini del francès i l’italià li va facilitar un aprenentatge ràpid del català, i els seus coneixements literaris l’acabaven de convertir en el soci ideal de Pous per a la tasca.

El projecte d’una antologia de poesia catalana del segle XX va començar a prendre cos a començament de 1968. Per diverses cartes de Hösle a Pous del març i l’abril d’aquest any, sabem que en aquest moment ja la tenien planejada, però no es van posar a treballar-hi fins a l’estiu, arran d’una estada que van fer tots dos a Catalunya, segons ha explicat Hösle (2000, 11).

És important destacar, tal com feien els mateixos autors al pròleg de *Katalanische Lyrik im zwanzigsten Jahrhundert*, que no s’havia publicat una antologia d’aquest tipus en alemany des de la preparada per Rudolf Grossmann el 1923, és a dir gairebé mig segle abans, amb el títol *Katalanische Lyrik der Gegenwart*.¹⁰⁰ En realitat, com remarca Hösle (c. p.), entre 1923 i 1970 l’única cosa que es va publicar de literatura catalana en alemany

⁹⁹ Per uns esbossos de cartes que es conserven a Manlleu, sembla que la persona en qüestió havia de ser aquella amiga anomenada Renate.

¹⁰⁰ En un altre lloc (2000, 12) Hösle ha destacat que *Katalanische Lyrik im zwanzigsten Jahrhundert* va ser la primera antologia bilingüe alemany-català que s’havia publicat mai.

va ser Ramon Llull (el *Llibre d'Amic e Amat* va ser traduït el 1948 per Ludwig Kleiber), gràcies al fet que l'autor mallorquí va merèixer l'atenció dels estudis de teologia.

Per bé que signada “Johannes Hösle/Antoni Pous”, la tria va anar a càrrec bàsicament de Pous, amb algunes matisacions, tal com ha aclarit Hösle (Murgades 1977, 25):

Òbviament jo no estava en principi qualificat com per a triar sol pel meu compte els textos en qüestió. Això va ésser feina exclusiva d'en Toni. Em vaig resistir, però, a incloure-hi alguns poemes perquè, llavors, van semblar-me absolutament intraduïbles. No volia en cap cas que un text alemany mediocre pogués induir el lector, que no podia comprendre el text català imprès al costat, a fer una valoració negativa de la qualitat de l'original. Car llavors sí que hauríem fet un flac favor a les *Elegies de Bierville*.

Cal suposar, per aquesta referència última, que algun dels textos que Hösle es va resistir a incloure formava part d'aquest llibre de Riba, del qual, però, sí que s'hi va incloure l'elegia IX. En relació amb això, Hösle (*ibid.*) comenta:

Hauria estat impossible de no fer-ho [incloure-hi poemes de Riba, entre els quals aquesta elegia]. Entre les raons objectives, per la importància excepcional de Riba i també per l'interès que suposava atansar Riba al lector alemany; entre les subjectives, per la veneració que sentia en Toni per un dels escriptors catalans més importants d'aquest segle.

En un altre lloc, Hösle (2000, 12) qualifica de “pensada genial” de Pous el fet de tancar l'antologia amb el poema de Martí i Pol “La creació”, que en aquell moment només havia aparegut en edició privada.

Serrallonga, en unes notes personals escrites arran de la publicació de l'antologia, destaca les coincidències de la tria feta per Pous i Hösle amb les de dues antologies publicades a Catalunya uns anys abans, la de Josep M. Castellet i Joaquim Molas (1963) i la de Joan Triadú (1965):

Comptant preferències i coincidències, Hösle-Pous tiren més a Castellet-Molas que a Triadú –amb qui coincideixen (deixant de banda Maragall) 6 vegades, mentre que amb Castellet-Molas ho fan 10 vegades–. Això s'explica per les tendències polítiques, encara més explícitament polítiques en Pous que en Molas, tot i que, a diferència d'aquests, Pous no cedeix mai [el text mecanografiat inclou aquí una segona variant entre línies: “molt menys”] davant de poemes que puguin fallar poèticament (si es vol, líricament o culturalísticament).

En un quadre a part, Serrallonga estableix aquestes coincidències amb exactitud: Amb l'antologia de Castellet-Molas, Pous i Hösle coincideixen en el poema "Quina dea" i l'elegia "Glòria de Salamina..." de Riba; els tres poemes triats de Salvat-Papasseit; "En palmells d'or..." i "És quan dormo que hi veig clar" de Foix; "Oda a Barcelona" i "Noè" de Pere Quart, i "La serra-cinta" de Sarsanedes. Amb la de Triadú coincideixen amb "Si em vaga" de Carner; "Soldats" i "Glòria de Salamina" de Riba, i els tres poemes de Salvat, a més de l'"Oda a Barcelona" i el "Cant Espiritual" de Maragall, que no és inclòs a l'antologia de Castellet-Molas.

Aquesta comparació de les tres antologies fa pensar que Pous va treballar molt a partir de les dues predecessores: més de la meitat dels poemes (14) són inclosos a alguna de les dues antologies anteriors. En aquest sentit, les aportacions pròpies més destacades serien els dos poemes de Guerau de Liost, la selecció d'Espriu (allunyant-se de la tria coincident de les altres dues antologies: "Assaig de càntic en el temple" i "Quina petita pàtria")¹⁰¹ i la inclusió de Gabriel Ferrater i Martí i Pol.

D'altra banda, la publicació de *Katalanische Lyrik im zwanzigsten Jahrhundert* va coincidir amb la d'altres antologies de poesia catalana en llengües estrangeres, aparegudes entre 1968 i 1970, com la neerlandesa *Een catalaans bericht*, a cura de Bob de Nijs, la brasilera *Antologia de poesia catalana contemporània*, a cura de Stella Leonardos, i la italiana *Poesia catalana di protesta*, a cura de Giuseppe Taviani (Colomines 1970). Encara s'hi podria afegir la que va preparar en castellà José Agustín Goytisolo, *Poetas catalanes contemporáneos – Antología*, publicada el 1968. De fet, aquesta darrera i la de Taviani figuraven ja, juntament amb les de Castellet-Molas i Triadú, a la bibliografia inclosa al final del volum de Pous i Hösle.

Segons una breu ressenya publicada a *La Vanguardia* del 13.08.1970, signada J. V., de *Katalanische Lyrik im zwanzigsten Jahrhundert* se'n van publicar 2.000 exemplars, mentre que en una entrevista publicada l'any 1977 Hösle deia que havien estat només 1.200, i hi afegia: "Siestic ben informat, (...) no s'han venut encara tots." (Murgades 1977, 26)¹⁰² L'antologia, doncs, no va ser un èxit de vendes, però sí que va

¹⁰¹ "Assaig de càntic en el temple" va ser inclòs a la nova antologia de poesia catalana que Pous i Hösle van publicar el 1974 (v. 1.13).

¹⁰² Com a anècdota curiosa, Hösle (c. p.) explica que l'ambaixada espanyola a Alemanya va comprar 50 exemplars de l'antologia, cosa que els va sorprendre molt i encara ara no s'explica.

tenir un ressò més enllà dels cercles acadèmics, bàsicament perquè va sortir en el moment adequat, en què tot allò nou, alternatiu, despertava interès a Alemanya. En una carta del 30.12.1996, Hösle comenta:

Da es damals noch keine Katalanisten gab, die in der Lage gewesen wären, die Übersetzungen auf ihre Richtigkeit zu befragen, wurden die Inhalte und Aussagen der Texte in den Besprechungen gewürdigt. Die Rezensionen (in der FAZ, *Neuen Rundschau* und einigen anderen Zeitungen und Zeitschriften) hatten einen alles in allem positiven Tenor.

Curiosament, les ressenyes més crítiques es van publicar a Catalunya. En una nota breu apareguda a *Serra d'Or*, Joan Colomines (1971) lamentava “la minsa selecció” de dotze poetes. A l'edició de *Destino* del 5.09.1970 va aparèixer una columna signada per Francesc Vallverdú¹⁰³ en què es criticava “la exclusión de los dos grandes contemporáneos mallorquines de Joan Maragall: Miquel Costa i Llobera y Joan Alcover”, i s'hi afegia:

También causa sorpresa la minusvaloración de Josep Carner y Guerau de Liost –dos poemas cada uno frente a los tres de Salvat-Papasseit y Pere Quart o los cuatro de Salvador Espriu–, la ausencia de algunos autores de la talla de Josep M. de Sagarra y Josep-Sebastià Pons y, sobre todo, la inclusión de Miquel Martí Pol para representar, junto a Gabriel Ferrater y Jordi Sarsanedas, la poesía de las últimas generaciones.

Les crítiques encara no s'acabaven aquí:

Tal vez la parte más endeble del libro sean las notas informativas y la lista bibliográfica final, en la que se encuentran obras sin ningún interés o francamente mediocres junto a olvidos tan gordos como la historia de Ferrán Soldevila y los estupendos estudios de Joan Ferraté sobre Riba o de Albert Manent sobre Carner.

La ressenya de *Destino* va ser contestada per Horst Hina, que aleshores era lector d'alemany a la universitat de Valladolid, mitjançant una carta enviada a la mateixa revista. Hina, que admetia les deficiències de la part bibliogràfica, hi criticava algunes contradiccions del ressenyador, recordava que no hi ha un codi únic de la poesia catalana i remarcava la relació que l'antologia estableix entre literatura i història i literatura i

¹⁰³ Segimon Serrallonga (c. p.) assegura que Vallverdú li va comentar que en realitat aquesta ressenya l'havia escrita Joaquim Molas.

societat, que la feia especialment atractiva al públic alemany. Acabava dient que en opinió seva aquesta era la millor manera de servir la poesia catalana a Alemanya.

Hina va publicar a més una ressenya de l'antologia al *Schweizerisches Heft* de Zuric, on insistia en aquests arguments i els ampliava. Així, destacava la dimensió politicosocial de l'antologia i explicava d'aquesta manera l'escassa representació de Carner i Guerau de Liost i l'absència de Costa i Llobera i Alcover. Hina lloava a més la traducció, que qualificava de molt acurada i exacta i d'una força poètica remarcable, i molt especialment la introducció, pels seus precisos i sovint brillants comentaris sobre els poetes antologats.¹⁰⁴

Anys més tard, en el seu pròleg al tercer volum de l'obra poètica de Miquel Martí i Pol, *Amb vidres a la sang*, Hösle contestava també la ressenya de *Destino* dient que “òbviamment oblidava que els criteris per a una determinada tria poètica de cara a l'estranger havien de ser altres que els d'una tria per a un públic nacional” (Hösle 1977, 11). Sobre la sorpresa expressada per la inclusió de Martí i Pol a l'antologia, Hösle (*ibid.*) comentava:

Antoni Pous i jo no ens vam deixar confondre per aquesta lliçó. En un número especial de la revista *Akzente* (agost del 74)¹⁰⁵ dedicat a la poesia catalana apareixien diverses composicions martinianes en traducció alemanya i des de fa anys estacions de ràdio alemanyes (sobretot la Hessische Rundfunk de Frankfurt am Main) retransmeten traduccions de poemes d'ell.

Dues dècades més tard, Torrents (2000) va fer una lectura gairebé diametralment oposada a la de la nota de *Destino* respecte de la inclusió de Martí i Pol a l'antologia:

Entre els primers que varen escoltar la veu de Martí i Pol cal comptar-hi el poeta i crític Antoni Pous i Argila (Manlleu 1932-1976) i el crític i professor romanista de la Universitat de Regensburg Johannes Hösle. L'any 1970, quan aquí la crítica continuava fent l'orni, ells dos publicaven a Alemanya un estudi sobre la Poesia Catalana del segle XX, que començava amb Joan Maragall i acabava amb Miquel Martí i Pol com a exponent més destacat de la nova poesia que s'escrivia a Catalunya (...), la qual cosa demanava un cert coratge, perquè contradeia la doctrina dominant.

¹⁰⁴ Pous, en una carta a Susanne Wipf del 30.11.1970, comenta sobre això: “He llegit la recensió de l'antologia publicada a Suïssa. M'ha agradat que l'autor sabés veure allò que jo vaig voler dir per la tria de versos i amb la introducció.”

¹⁰⁵ V. 1.13.

A Alemanya l'antologia va ser ressenyada al *Bücherschiff* (103, 1970), que destacava la modernitat d'una literatura desconeguda en aquell país; a *Neue Rundschau* (82, 1971), on Jörg Joost remarcava les diferències amb l'antologia de Grossmann, tot i que quatre dels autors inclosos per Pous-Hösle ja es trobaven allà, i al *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (13.11.1971), on Walter Haubrich, sota el títol “Vergessen oder überschätzt? `Katalanische Lyrik im zwanzigsten Jahrhundert’”, destacava la informativitat i utilitat de l'obra per als lectors alemanys, a més de les traduccions: “Ein sehr informatives Vorwort, eine kleine Bibliographie und vor allem die ebenso präzisen wie gut lesbaren Übertragungen machen das Buch zu einer sehr brauchbaren Einführung für deutschsprachige Leser.” També van sortir notes informatives al *Deutsche Tagespost* (4/5, 1970), a *Freude mit Büchern* (1970/71), al *Literarischer Ratgeber* (1970/71) i a *Bücherei und Bindung* (1970, 9).

Poc després de la celebració dels Jocs Florals i de la publicació de *Katalanische Lyrik im zwanzigsten Jahrhundert*, es va concedir a Salvador Espriu el Premi Montaigne que concedia la universitat de Tübingen per encàrrec de la fundació F.V.S. Aquest premi s'atorgava a una personalitat representativa dels països romànics i consistia en una borsa d'estudis, segons es desprèn d'una entrevista d'Oriol Domingo a Pous al *Diario de Barcelona* del 8.08.1970.¹⁰⁶ Segons una informació personal d'Artur Quintana, “la concessió del premi va ser cosa d'en Pous, en Coseriu i sobretot en Tovar”. Tovar va ser, de fet, qui va escriure el discurs en honor del premiat, publicat al fullet que es va editar amb aquest motiu, i que es conserva a la biblioteca de Pous a Zuric.

Finalment, però, Espriu no va poder anar a Tübingen a recollir el premi per motius de salut. Això va frustrar les intencions de Pous i els seus col·laboradors d'aprofitar aquesta avinentesa per organitzar una sèrie d'actes paral·lels. En una carta de Pous a Quintana (datada el 24.02.1970, però que ha de ser del 24.02.1971), en què el primer expressava ja el seu temor que Espriu no pogués anar a Tübingen a causa d'una malaltia, hi llegim:

¹⁰⁶ És significativa la valoració que feia Pous del premi en aquesta entrevista, més positiva pel fet de premiar un escriptor català que no pas pel fet que fos Salvador Espriu: “Era justo que se valorase a los escritores catalanes, que han tenido sus dificultades, en la persona de alguien que les representara.” I és que Pous era molt crític amb l'obra espriuana (v. 2.6.a).

Si el poeta no pogués presentar-se, la Institució F.V.S. no organitzarà, tinc entès, cap mena de sessió. És una llàstima, però és així. Aquests darrers dies havíem lligat caps per a una sessió de Lieder amb música del compositor Homs i paraules d'Espriu. I tampoc no es podrà fer, si el nostre Espriu no es guareix de sobte com per miracle.

1.12.E. SUSANNE WIPF

En el moment de la celebració dels Jocs Florals, Pous ja havia entrat en contacte amb Susanne Wipf, una estudiant suïssa que havia arribat a Tübingen el semestre d'estiu de 1970, juntament amb una amiga seva anomenada Annegret, perquè volia aprendre català, a causa de les seves relacions familiars amb Mallorca, on tenia dues germanes casades (de fet va acabar fent una tesina sobre *Bearn*, de Llorenç Villalonga).

Wipf (c. p.) afirma que a l'Institut de filologia romànica de Tübingen va trobar un ambient més obert i distès que a la resta de la Universitat (on, malgrat els esdeveniments del 68, continuava regnant una actitud molt cerimoniosa i encarcarada), i això es notava molt especialment al “grupet de català”. Aquest grupet consistia en una classe de principiants i en una altra on ja es feien coses de literatura –de fet treballaven amb les galerades de l'antologia *Katalanische Lyrik im zwanzigsten Jahrhundert*, que estava a punt de sortir–, i a la qual Wipf i Annegret també es van apuntar.

El llibre de classe del grup de principiants –segons testimoni de Wipf– era un volum de Charlie Brown traduït al català, cosa que “ens va sorprendre bastant”. Diu que les classes no estaven estructurades segons temes típics de gramàtica, sinó que eren pràctiques de lectura, i que a partir d'una frase llegida Pous es podia estar una hora parlant. Després era habitual continuar la tertúlia en algun cafè de la ciutat, “i cada vegada eren més llargues les begudes després de classe que les classes”. A més a més, paral·lelament a les hores de docència, alguns dels alumnes es trobaven de tant en tant a casa de Pous per ajudar-lo a escriure adreces i fer altres feines semblants per als

preparatius dels Jocs Florals.¹⁰⁷ Després anaven a sopar. Això va propiciar que entre Pous, Wipf i Annegret s'anés establint una relació cada vegada més estreta.

Quan es va acabar el semestre d'estiu, Wipf i Annegret se'n van tornar a Zuric, i com que no els cabien les coses al cotxe, Wipf va suggerir a Pous, "mig per broma i mig perquè dir adéu sempre sap greu", que les acompanyés a Suïssa. Ell no s'ho va fer dir dues vegades, "va anar a buscar quatre cosetes" i va marxar amb elles. Es va estar una setmana a casa la mare de Wipf a Wändenswil, abans de continuar el viatge cap a Catalunya, i durant aquella setmana es va dedicar a reescriure poemes seus de l'època del Seminari de memòria, al terrat del pis, amb una màquina d'escriure, i a més a més Wipf diu que li va fer un resum de la seva vida que va provocar que, al cap d'aquella setmana, li semblés "que el coneixia de tota la vida".

D'aquí va néixer una relació amorosa que donaria una nova dimensió a la vida de Pous. Ell mateix ho expressarà en una carta a Wipf del 4.12.1970:

Susanna (...), que tu m'estimis és la cosa més bella que em pot passar, i t'ho agraeixo i dono gràcies a la nit i al dia i a totes les coses. I a tu, de la meva part, et puc dir també que t'estimo "com no he estimat mai". L'amor és nou i d'una qualitat que jo hauria desitjat però que no havia realitzat encara mai.

Aquesta vivència nova té en Pous un efecte revificador: "Em sento viure amb entusiasme", dirà en una altra carta a Wipf del 13.07.1971, i encara en una altra, del 25.09.1971: "Tu, a més de ser tu, ets una prefiguració de totes aquelles altres coses que posen el meu esperit en moviment."

L'estiu de 1970, tornant Wipf de Mallorca, es van retrobar a Barcelona, on van estar tres dies junts abans de tornar plegats cap a Suïssa. Pous havia estat fent gestions per als darrers preparatius dels Jocs Florals, i fins i tot va concedir entrevistes a la premsa. En una carta a Wipf del 8.08.1970 des de Barcelona, deia:

La premsa m'ha descobert i han vingut a entrevistar-me. "El Noticiero" deia: "El profesor Pous unos cuantos días en Barcelona", talment com si els barcelonins sabessin de qui es tracta. Avui el Diari de Barcelona, amb lletres de pam (Spanne) porta: "Catalán en Tubinga". Dijous La Vanguardia ha de portar també un article. Això fins ara. Em resten encara moltes entrevistes i molts caps per lligar.

¹⁰⁷ Pous vivia en un apartament del Studentenheim Neuhalde, que consistia, segons el descriu Wipf, en "una habitació i una mica de cuina, i molts llibres ja, i molt de fum i molt de paper pertot arreu".

De tornada a Suïssa encara van parar a Prada, a la Universitat Catalana d'Estiu, i a Montpeller, on hi havia un congrés d'occitanistes i catalanistes.

A començament de novembre de 1970, després dels Jocs Florals, Pous va fer una escapada a Zuric per passar uns dies amb Wipf. A final del mateix mes és ella qui va a Tübingen a passar uns dies, i hi torna de nou a principi de desembre.

Pel Nadal de 1970 Pous havia planejat viatjar a Catalunya, però se'n va haver de desdir per la situació política que es vivia en aquells moments a Espanya arran del procés de Burgos i la posterior tancada d'intel·lectuals a Montserrat. En una carta a Wipf del 16.12.1970 encara es mostrava disposat a fer el viatge, malgrat les advertències dels amics: "Aquí molts amics es preocupen de la meva anada a Catalunya. No penso que la cosa ens hagi de preocupar. Sóc un militant d'una categoria ínfima." Però dos dies més tard havia canviat d'opinió i explicava, en una altra carta a Wipf, que ja havia anat "a l'agència de viatges a reprendre els diners del meu passatge a Barcelona".

Sí que va viatjar a Catalunya, però, a final de gener de 1971. En una carta a Wipf del 17.01.1971, anuncia que partirà cap a Barcelona el dia 21 i tornarà el 26. La situació encara no es devia haver calmat del tot, perquè Pous dona a Wipf l'adreça de Ricard Torrents a Vic i li diu: "Si dimarts al vespre [el dia previst per a la seva tornada] no et telefono ja et pots donar aire i demanar-li si sap alguna cosa."

El 27.01.1971, de tornada de Catalunya, Pous exposa per primera vegada a Wipf la possibilitat de donar classes a Zuric per ser més a prop d'ella:

Per què no demaneu al vostre professor, tu i Marisa i amics vostres, per fer-me venir a Zürich, quatre hores a la setmana, a ensenyar català? No caldria un lectorat. Un lloc de Hilfsassistent o un encàrrec potser bastaria. Parleu-n'hi! Es podria començar el semestre vinent. En aquest cas, si la vostra gestió donés resultat, em podria instal·lar a prop teu.

Segons explica Wipf (c. p.), aquesta idea es va veure afavorida per un error burocràtic comès per Coseriu, que va comportar que Pous tingués menys cursos dels previstos a Tubinga. Aleshores, per compensar-ho, Coseriu va escriure una carta de recomanació a Hilty, el catedràtic de filologia romànica de la universitat de Zuric, i aquest va convidar Pous a una entrevista l'abril de 1971.

No va passar gaire temps –exactament va ser la primavera del 1971– abans que Pous portés Wipf a Manlleu: “Ell em portava pertot arreu (...). Els problemes després els tenien els altres (...). A Manlleu em feien passar per amiga de l’Assumpta [la neboda de Pous].” També la va portar, per exemple, a Orthez, a casa dels Séguier, la qual cosa va ser, segons Wipf, “una situació d’allò tan difícil, perquè era una relació [la de Pous i Simone Séguier] molt especial, i al mateix temps era una gent molt catòlica, i que aparegués allà amb una dona els va xocar”.

L’1 d’agost de 1971 va morir el pare de Pous. Ell, alertat, havia arribat a Manlleu uns quants dies abans i va assistir d’aquesta manera a l’agonia del seu pare.

Per aquestes mateixes dates, Pous va fer un nou intent de presentar els poemes d’*El nou bon sempre* –i potser també del *Desconhort a Jaume d’Urgell* (v. 3.4)– a un concurs literari, tal com explica a Wipf en una carta del 18.08.1971: “He picat a màquina les poesies que han d’anar als Jocs Florals i que haurien de tornar convertides en diner. Ara només s’ha de veure si el consistori es decideix a donar tots els premis de poesia a un sol autor.” Es tracta dels Jocs Florals que es van fer a Brussel·les l’any següent als de Tübingen. Pous, com es veu, semblava molt confiat de poder guanyar no pas un premi, sinó els tres premis tradicionals de poesia. En una altra carta a Wipf signada el 2-3-4.09.1971, comenta:

Els versos han estat tramesos. Cal esperar, només, que el Consistori m’atorgui els diners que pretenc i el títol, tan ranci i graciós, de “Mestre en Gay Saber”. M’agradaria – de bo de veres. Si es prescindeix dels dòlars, que m’agraden perquè se’n necessiten, com tothom, això de “mestre en gay saber” m’atreu perquè no serveix per a res i perquè ja fa molts anys que està desacreditat. Mirat ben al fons és així: “Els bons poetes catalans se’n riuen. És així que jo sóc un bon poeta català. Jo, doncs, no me’n ric.” Això de bon poeta és dir molt.

D’altra banda, per aquesta època Pous ja havia començat a treballar en una tesi doctoral sobre la concepció del llenguatge en Ramon Llull, que li havia de dirigir Eugenio Coseriu. Sobre això, Hösle (1978, 64) diu: “Aquí no el podia seguir gairebé ningú, fora que disposés de la preparació teològica necessària.” L’agost de 1971 va passar-se uns dies treballant en la tesi a la biblioteca de Montserrat, on va poder consultar la *Logica*

nova i l'*Ars generalis ultima*, “dos llibres –com diu en una carta a Wipf del 7.08.1971– que no han estat reeditats des del 700”.¹⁰⁸

D'altra banda, Pous continuava fumant de manera desmesurada. Hösle (c. p.) explica fins i tot l'amplitud de la seva biblioteca pel vici de fumar: “No podia anar a les biblioteques perquè no suportava estar tanta estona sense fumar. Per això es comprava els llibres que havia de consultar i tenia una biblioteca molt extensa.” Ell era conscient que fumava amb excés. En una carta a Wipf del 13.02.1971 comenta: “Tinc la boca com un espart, de tant fumar (...). No hauria de fumar tant. No paro mai.” I en una altra del 5.06.1971 confessa: “Avui he begut cafè i fumat com un condemnat.”

Hösle (c. p.) veu en aquest aspecte de la personalitat de Pous una “tendència autodestructiva”, i explica que “quan els amics li deien: prou cigarretes, ell n'agafava una altra i en fumava dues alhora.” El mateix Pous va escriure en una carta a Torrents del 13.12.1974: “Bec de vegades, i fumo, com si em volgués matar; però no, no sóc mort, no m'he matat encara. Què diables!” (Torrents 1976, 23)

1.13. ZURIC: ELS ÚLTIMS ANYS

La tardor de 1971 Antoni Pous comença a donar classes a Zuric, sense deixar les de Tübingen. D'aquesta manera va poder reunir-se amb Susanne Wipf. Al principi Pous tenia només dues classes a Zuric, i s'havia llogat una habitació prop de la Universitat; després les classes van augmentar, en part perquè se'n va anar el lector de castellà i li van oferir encarregar-se també de la seva docència. Llavors Pous i Wipf van llogar un pis a Feldmeilen, una petita localitat a la riba del llac de Zuric, a quinze quilòmetres de la ciutat, i se n'hi van anar a viure junts.

¹⁰⁸ Pous degué fer fotocòpies d'aquests dos volums, perquè a la seva biblioteca de Zuric encara es conserven dos exemplars fotocopiats i relligats d'aquestes dues obres en edicions del segle XVIII.

Johannes Höfle (c. p.) comenta que fer classes de castellà provocava a Pous un conflicte greu i va tenir alguns problemes amb alumnes que no entenien que ensenyés espanyol despotricant dels espanyols. “Er war ein fanatischer im guten Sinne, ein Absolutist, ein Missionar für das Katalanische. Er hatte viel mit Lulll gemeinsam, auch was den wenigen Sinn für die Realität betrifft.” Serrallonga, a l’homenatge d’Igualada de 1999, va dir en relació amb això que Pous feia els possibles per guanyar-se per a les classes de català els alumnes de castellà.

Com a mostra de l’actitud de Pous a l’hora d’ensenyar llengua i literatura castellanes, valgui el comentari següent, que es troba en una carta a Wipf escrita el 15.08.1972 des de Cantonigròs, on preparava les classes per al semestre vinent:

Aquesta setmana he esbossat moltes pàgines d’Ortega. D’aquest home em fa gràcia la santa llibertat amb què tracta la història dels homes (psicologia de la història). Només quatre punts cardinals, quatre, i s’engeguen totes les combinacions, etapes i etcèteres: joves i vells, homes i dones. Pura fantasmagoria de pinxo universitari espanyol. Això és un dels molts elements feixistes (prefeixistes) dels espanyols del 900 - en Ortega, com a Catalunya en l’Ors, el feixisme hi és a gavadals. Hi ha d’altres coses que també tenen interès: afirmacions sobre el catolicisme espanyol (els defectes del qual no són catòlics, sinó espanyols), opinions sobre literatura espanyola. Espero que amb aquest Ortega tindrem ocasió d’aprendre moltes coses i de distreure’ns de bo de bo.

Pel que fa al català, Torrents (1976, 23) diu que a Zuric Pous va donar “cursos sobre Ausiàs March, Jaume Roig, Rodoreda, Pedrolo, Riba.” D’altra banda, d’aquesta època és també un projecte de publicar una selecció de poemes d’Espriu en alemany, no sabem si en forma de llibre o per a alguna revista, que no va arribar a materialitzar-se. La traducció havia d’anar a càrrec d’un dels alumnes de Pous a Tübingen, Jens Lüdtke. Entre els papers de Pous a Manlleu hi ha una carta de Lüdtke datada el 24.09.1971 en què llegim: “No oblidis tanmateix el nostre projecte de la traducció de l’Espriu; és molt possible que l’enllesteixi al mig d’octubre.”

En aquest període també va escriure els articles sobre literatura de la RDA i de l’URSS per als suplementes de l’enciclopèdia Espasa corresponents als anys 1967-68 i 1969-70 (Pous 1973 i 1975). Concretament, Pous va redactar els dos articles sobre la

RDA durant les vacances de Nadal de 1971, a Catalunya, tal com es desprèn de dues cartes dirigides a Wipf datades el 23 i el 27.12.1971.¹⁰⁹

Com ja hem vist, l'estiu de 1972 Pous va tornar a fer estada a Cantonigròs, on va retrobar Triadú, i amb ell va anar a visitar J. V. Foix al Port de la Selva i Tomàs Garcés a La Selva. Pel que diu en una carta a Wipf del 2.10.1972, devia ser durant aquest estiu que li van robar el mecanoscrit de la seva tesi sobre Llull, del qual no tenia còpia, a Barcelona. Segons explica Wipf (c.p.), van deixar tot el seu equipatge al cotxe perquè l'endemà volien continuar el viatge, i durant la nit els el van robar. Aleshores va haver de començar de nou (en l'esmentada carta deia que havia escrit tres fulls), i abans de morir la tenia gairebé acabada (només hi faltava el capítol introductori), fins al punt que, segons explica Serrallonga (c.p.), Hänsch i Tovar se l'havien mirat per si es podia completar i publicar.

Torrents (1976, 23) ho explica d'aquesta manera:

Després que, a Barcelona, li desvalisen el cotxe i hi perd el manuscrit sobre Llull, recomença el treball de doctorat, ara amb un nou enfocament i sota la direcció del professor Antonio Tovar, i el deixa gairebé enllestit amb el títol *Llenguatge i estructura model en el sistema de Llull*.

El fet que canviés de tutor per a la tesi pot explicar-se per l'observació de Wipf (c. p.), segons la qual Coseriu era “un lingüista massa tècnic per a en Toni”, i a més “era una persona que no tenia mai temps”. En aquest aspecte, Tovar devia oferir una major disponibilitat, perquè ell mateix ha deixat escrit que, quan Pous ja vivia a Zuric, “cada semana nos visitaba y nos leía, a mi mujer y a mí, las páginas de su tesis luliana.” (Tovar 1977)

Wipf (c. p.) comenta que el treball de Pous en la tesi de Llull era “d'hores i hores i hores”, i que “molt sovint s'aixecava molt d'hora” per posar-s'hi. En un altre lloc (Wipf 1998, 29) afirma que “era un estudi tan intens que semblava de vegades que en Llull aparegués en persona, que [Pous] tornava enrera uns quants segles”. I Serrallonga (c. p.) arriba a dir que el treball sobre Llull resumia en certa manera tota la vida d'Antoni Pous.

¹⁰⁹ És possible que Pous hagués tingut altres encàrrecs referents a la literatura de la RDA, perquè en un dels volums de la seva biblioteca de Zuric es conserva una fitxa amb l'encapçalament: “DDR-Teatre” i un breu text sobre el teatre de Friedrich Wolf (1888-1953).

A banda d'això, a l'època de Zuric Pous es va interessar molt per dos autors clàssics de la literatura alemanya: Jean Paul i el zuriquès Conrad Ferdinand Meyer. De tots dos va comprar les obres completes i diversos assajos sobre la seva personalitat i la seva obra. Un altre autor que sembla que el va atreure aquests últims anys va ser Karl Kraus, de qui va comprar tres volums amb una àmplia selecció de textos.

També va interessar-se pel romanx, i va passar temporades de vacances a Vallatscha, a l'Engiadina bassa (on està signat el pròleg a les seves versions de Paul Celan). Wipf (c. p.) explica que podia mantenir converses amb un conegut d'allà parlant ell en català i l'altre en romanx. A la biblioteca de Zuric es conserva un llibre per aprendre el romanx i un altre de cançons en aquest idioma.

Mentrestant seguia i participava quan podia en els projectes editorials dels seus amics catalans. En una carta del 17.08.1973 dirigida a Wipf des de Catalunya, Pous parla d'una reunió "a can Quel Martí", on "es tractava de revisar l'escrit, sobre els objectius de la revista de poesia, que s'ha de presentar a Madrit. Hi van assistir en Segimon i en Solà-Sala. Hi havia de venir també en Jordi Sarrate, però era a Centelles i se li va escapar el tren." Sembla, doncs, que en aquesta època encara no s'havia decidit el nom de la revista, que va acabar suggerint Pous: Serrallonga (c. p.) diu que feia temps que rumiaven quin títol li posarien i un dia Pous es va presentar amb una llista de vint títols possibles, dels quals entre tots van triar *Reduccions*.

Malgrat que només era una possibilitat entre moltes de les plantejades per Pous, el cert és que aquest títol reflecteix la seva concepció de la poesia i de l'escriptura en general, tal com diu Hösle (1978, 63-64):

"Tota la seva activitat literària i científica es centrà en l'esforç continuat per 'reduir'. El seu essencialisme reulava davant de qualsevol xerrameca. Entre altres coses això li feia estalviar enllaços que, per poder-lo entendre, haurien estat indispensables als pocs iniciats."

L'11 de setembre de 1973 degué causar-li un fort impacte el cop d'estat contra Allende a Xile, ja que a Zuric es conserva un arxivador ple de retalls de diaris –suïssos, alemanys, espanyols i fins i tot italians– sobre aquest tema. Al mateix arxivador n'hi ha també uns quants sobre l'assassinat de Carrero Blanco, ocorregut poc després. Wipf (c.p.) explica que aquest material l'utilitzava després per a les seves classes.

Mentrestant Pous i Höhle continuaven el treball iniciat amb l'antologia *Katalanische Lyrik im zwanzigsten Jahrhundert*, i el 1974 publicaven una nova selecció de poesia catalana a la prestigiosa revista *Akzente*, sota el títol genèric *Ich will deutlich sprechen. Gedichte aus Katalonien* (Pous 1974a).

Segons explicaven els autors a la introducció, el criteri bàsic de selecció d'aquesta nova antologia va ser el de recollir només poemes escrits després de la guerra civil. Inclou 20 poemes de 10 autors: 1 de Foix, 2 de Pere Quart, 4 d'Espriu, 3 de Brossa, 1 de Ferrater, 1 d'Estellés, 1 de Blai Bonet, 3 de Martí i Pol, 2 de Feliu Formosa, 1 de Francesc Vallverdú i 1 de Miquel Desclot. Cal dir, però, que tret dels poemes de Foix, Pere Quart i Espriu, que tenen la funció d'enllaçar amb l'antologia anterior, pràcticament tots els altres corresponen a la dècada dels seixanta o primers anys setanta. Es tracta, doncs, d'una antologia molt del seu temps.

En el cas de Desclot cal remarcar a més la intuïció dels antologadors, ja que efectivament avança el corrent més representatiu de la segona dècada dels setanta, que en aquells moments amb prou feines havia despuntat encara. De fet, l'editorial Llibres del Mall, que seria la principal plataforma d'aquesta nova generació de poetes, molt influïts pel formalisme de Foix, s'acabava de fundar el 1973. La presentació de l'antologia acaba justament constatant “den in den letzten Jahren immer stärker werdenden Einfluss von J.-V. Foix” i afirmant que “[es] zeichnet sich nun ein neuer Formalismus ab”.

De l'època en què Höhle i Pous preparaven aquesta selecció ha de ser una llista de poetes transcrita per Serrallonga a partir dels papers de Pous. La dita llista es divideix en diferents apartats: el primer, que porta com a títol “1^a. fornada”, diu el següent: “Josep Palau (1943), Xavier Casp (1943). 1944: Perucho, Espriu publicuen els primers poemes a *Poesia*. 1945: Cenent, Finesse [i aquí Serrallonga hi posa 6 interrogants]. 1947: Màrius Torres.” Un altre apartat, sense títol ni cap altra dada, recull els noms de Cèsar Nogués, Jordi Cots, Joaquim Horta, Marià Villangómez, Joan Perucho, Joan Vinyoli, Josep Romeu, A. Bartra i J. Brossa, amb Vinyoli i Brossa subratllats. Encara un altre apartat recull els noms de Blai Bonet, Miquel Bauçà, Josep Palau Fabre, Xavier Amorós, Lluís Alpera, Francesc Vallverdú, Jaume Vidal Alcover, Vicent Andrés Estellés i Sarsanedas, i finalment una última llista inclou Màrius Sampere, Francesc Parcerisas,

Narcís Comadira, Josep Elias, Miquel Desclot, Ramon Pinyol, Pius Morera, Isidre Moles i Carles Miralles.

D'aquestes llistes només van ser inclosos a la selecció final –a banda d'Espriu, Foix, Pere Quart i Ferrater, que ja apareixien a l'antologia anterior– Estellés, Brossa, Blai Bonet, Vallverdú i Desclot, i se n'hi va afegir un que no sortia a cap de les llistes: Feliu Formosa. Els exclosos més destacats són sens dubte Palau i Fabre, Bartra, Vinyoli i Perucho.

És per aquesta època també que Pous comença a plantejar-se la possibilitat de traduir Paul Celan al català, tal com explica Torrents (1977, 47):

Fou a la primavera de 1974, que decidí de traduir Celan. A la tardor del 73 jo li havia demanat que publicués algun estudi a la col·lecció *Paraula Menor*, de Lumen (...). Pel gener d'aquell any m'escrivia: “He mirat els meus papers en prosa i entre naps i cols potser sí que faríem un llibret, però publicar això seria com si em llevés les calces. No és pas que m'avergonyeixi de la pell que han tingut i tenen les meves anques –és sobretot perquè, un cop publicat això, que d'*atra* banda no és pas massa cosa, els quatre versos que pensa publicar en Sarrate esdevenen massa clars. I la claredat, en aquests temps que travessem, és l'anunci de la tenebra. No ho sé; en podem anar parlant”. Abandonarà la idea i em proposarà la traducció de Celan.¹¹⁰

En un altre lloc, Torrents (1990a) explica així l'interès de Pous per Celan:

Celan va ser un poeta obscur en qui en Toni va trobar també afinitats amb Walter Benjamin, i hi va trobar potser encara més tracte de germà pel fet que era poeta. La traducció de Celan, així com havia dut a terme la traducció de Benjamin amb dificultats, la va dur a terme en setmanes.¹¹¹

En aquest sentit, Hösle (c. p.) afirma que Pous s'identificava amb els autors que d'alguna manera es va fer seus –no només Benjamin i Celan, sinó també Lluïl– d'una manera molt intensa, una mica a l'estil de l'*imitatio Christi* dels sacerdots, fins al punt que, cada vegada que Pous travessava la frontera per entrar a Catalunya i passava els controls de la policia franquista, era com si revivís l'experiència de Benjamin en arribar a Port-Bou fugint del nazisme.

Torrents (1990a) afegeix encara un altre nom a aquesta llista en parlar d'“afinitats misterioses” entre Hölderlin, Benjamin, Celan i Pous, especialment pel que fa al seu “destí tràgic”. I segurament encara es podria incloure a la nòmina Rimbaud (v. 1.7).

¹¹⁰ Aquests “papers en prosa” deuen ser el conjunt de textos que formen les *Cartes de pedagogia social* i els *Antidiàlegs*, que efectivament donen algunes claus de la poètica subjacent a *El nou bon sempre*.

El maig de 1974 es publicava a Catalunya un volum que recollia *El nou bon sempre* i dos altres breus cicles poètics de Pous titulats *Desconhort a Jaume d'Urgell* i *Rims dels verbs irregulars*, tot plegat agrupat sota el títol *El nou bon sempre seguit del desconhort a Jaume d'Urgell*. La publicació es va fer “en ocasió de l'exposició ‘Poesia de la Plana de Vic’, per inaugurar el Col·legi d'Aparelladors de Vic”, segons figura en el mateix volum.¹¹² El llibre –en realitat una carpeta de fulls solts de gran format– constituïa el número tres de la col·lecció “Quaderns El Bordiol”, que publicava i il·lustrava el pintor Jordi Sarrate, i en la qual anteriorment havien aparegut *La fàbrica*, de Miquel Martí i Pol, i *Poemes*, de Miquel Bauçà. Es tractava d'una edició molt acurada, gairebé un “llibre d'artista”, però de difusió restringida: 200 exemplars numerats i 25 més numerats i signats pels autors. En qualsevol cas, el volum significava el retorn oficial de Pous a la poesia després de gairebé vint anys de no publicar-ne.

Tot i això, el llibre no va tenir cap mena de ressò en els cercles literaris catalans, probablement pel tipus d'edició i l'escassa difusió, encara que Serrallonga (1976b) hi veu altres raons:

¿I com podríem explicar-nos, ara, el silenci dels crítics, quan Pous feia sentir de nou la seva veu en antologies de poesia, en traduccions de poesia i en poemes propis? O molt m'equivoco o el que passava era això: de nou els resultava sorprenent, però ara ja no els resultava admirable, sinó intolerable. Els qui havien esperat d'ell una poesia compromesa amb la religió, ara hi sospitaven un enemic (...). Als qui es feien els eters defensors de les modes tumultuoses i multitudinàries, els desconcertava el seu llenguatge únic.

És probable que aquestes paraules de Serrallonga reflecteixin un sentiment del mateix Pous en aquesta última etapa de la seva vida: la de no haver estat valorat pel món cultural català. Així, Torrents (c. p.) comenta que al final del franquisme Pous s'havia creat unes certes expectatives que seria cridat a complir alguna funció a Catalunya, per exemple a la nova Universitat Autònoma de Barcelona.

Wipf (c. p.) confirma que Pous “va viure moltes situacions en què no es va sentir prou valorat, prou reconegut”, especialment per part de l'antic grup d'universitaris de Barcelona, amb Molas al capdavant, a qui Pous anomenava: “Els nois de la Font de Canaletes”. Torrents (c. p.) hi afegeix que, alhora que Pous es va anar distanciant dels

¹¹¹ V. també sobre això 4.5.

sectors més conservadors i catòlics de la intel·lectualitat catalana, tampoc no encaixava amb els sectors progressistes, i ho explica dient que “no era assimilable”.

Això, però, no ho explica tot. Sembla haver-hi també una raó intrínseca en la pròpia personalitat de Pous per al seu aïllament. Ell mateix ho reconeixia en certa manera en una carta a Wipf del 4.12.1970:

No he sabut mai viure com les persones viuen: guanyar-se normalment la vida i produir coses pràctiques o belles. No, això jo no ho he sabut fer mai; he estat tota la meua vida incapaç d'esdevenir un ésser normal. I em dol, fins al punt més profund de mi mateix, no poder-te oferir altra cosa que el fracàs i la impotència.

Josep Morera, a l'homenatge de 1999, va arribar a qualificar Pous de “perdedor deliberat”, i va comentar: “Jo crec que en Pous, d'alguna forma, va fer totes les coses per no passar a la història. Va ser un gran agitador, un gran educador, (...) un gran filòsof (...), però no va fer res per passar a la història. I és perquè realment penso que ho volia així.” També va relacionar amb això el fet que perdés la tesi quan gairebé la tenia enllestida.

El que és segur és que fins al final Pous va estar molt atent al que passava al món cultural català, com ho demostren dos arxivadors que es conserven a Zuric amb retalls de diaris i revistes catalans de la primera meitat dels 70, sobretot de *Destino* (a la qual Pous estava subscript, segons informació de Wipf), però també de *Tele Estel*, *Triunfo*, *El Noticiero Universal...*, que devia aplegar en els seus viatges a Catalunya. Hi dominen els articles sobre literatura (Pere Quart, Martí i Pol, Rodoreda... fins a noms emergents en aquell moment, com Terenci Moix, Baltasar Porcel o Narcís Comadira, i també escriptors de llengua castellana com Aleixandre, Borges o Vargas Llosa), però també n'hi ha sobre art (Nonell, Dalí, Tàpies, Ernst...), història (Cambó...), música (Pi de la Serra, Raimon...), teatre (Sagarra, Brecht...), cinema (Visconti...). També hi ha un parell de retalls de diaris suïssos referents a Catalunya. A banda d'això, conservava un número especial de la *Revista de Gerona* dedicat a Dalí i dos números de *Serra d'Or*, un amb un dossier sobre Salvat-Papasseit i un altre amb poemes de Martí i Pol. També tenia la col·lecció de la revista *Tarot*, que devia enviar-li Jordi Sarrate, amb textos d'Espriu, Capmany, Brossa, Martí i Pol i Vidal i Alcover.

¹¹² Torrents (1976, 23) diu que aquesta exposició es va poder veure també a Barcelona.

Amb tot això, Pous continuava treballant en la tesi de Lull. En una carta a Torrents del 13.12.1974 (Torrents 1976, 23), Pous escriu:

Visc encara en el passat, aquest animal de Lull. Però què hi farem si aquest pobre barbut i ploramiques és el pare gegantàs de la nostra desastrada vida moderna? No t'amoïnis. Ja acabo; ja s'acaba. Tothom n'està tip. Potser en acabar el capítol que ara escric, diré prou.

L'estiu de 1975 Pous va visitar Sant Joan de les Abadesses "amb una colla de noies alemanyes, deixebles seves", segons explica Josep Esteve (c. p.), que és originari d'aquest poble del Ripollès i hi passava els estius.

A final de 1975 Pous va comprar-se una casa a Peníscola. Segons explica Assumpta Vinyeta (c. p.), feia temps que buscava una casa, en un principi a l'Empordà, on el seu amic Torrents n'havia comprat una, però aleshores, justament a través del marit de Vinyeta, va sortir la possibilitat de comprar-ne una a molt bon preu a Peníscola. Torrents (1976, 23) diu que la va comprar pensant "en `la meva acció per aquelles terres del rei En Jaume´ i en els seus estudiants estrangers de català". Segimon Serrallonga (c. p.) confirma que un dels objectius de Pous amb la compra de la casa era portar-hi estudiants de català. A Ramon Cotrina (c. p.) li sembla que va poder comprar-la gràcies al fet que el seu pare havia repartit l'herència abans de morir. Per Nadal, tot i que la seva mare estava molt malalta, Pous va fer una escapada a Peníscola per portar-hi els estris indispensables per fer la casa habitable.

Per aquestes dates treballa en l'obra de Vargas Llosa, tal com comenta en una carta a Wipf del 26.12.1975:

He començat la lectura sistemàtica de Vargas Llosa. L'home m'interessa i em sembla que en farem alguna cosa. És un d'aquells escassos escriptors que sap assimilar i configurar de nou, i que si algun bon dia és llegit per un jove dels `tocats`, senyala i esbossa camins.

No sabem si Pous pensava en les seves classes de la universitat o si ja covava el projecte d'escriure un article sobre Vargas Llosa per a un volum sobre literatura llatinoamericana que havia de publicar a Alemanya Wolfgang Eickel, un assistent de Hösle, i que Pous no va poder dur a terme a causa de la seva mort prematura, segons informacions de Wipf (c. p.).

Pocs dies després, encara durant les vacances de Nadal, moria la mare de Pous. Alhora, Cotrina (c. p.) recorda que va ser també en aquestes dates quan se li va detectar a Pous la malaltia que l'havia de matar: veient que bufava molt a l'hora de pujar les escales, els seus amics li van recomanar que anés al metge, que li va fer radiografies. Pous es va emportar les radiografies a Suïssa, i allà, en veure que es tractava d'un càncer de pulmó, van intentar operar-lo, però, sempre segons Cotrina, “quan el van tenir obert el van tornar a tancar perquè ja no hi havia res a fer”.

Segons explica Wipf (c. p.), a partir del moment que se li va detectar la malaltia, Pous ja no va escriure ni una línia més i es va posar a estudiar com un boig els càtars. Aquest interès cal relacionar-lo, almenys en part, amb el seu interès ja antic per la cultura occitana. A Zuric es conserva un disc del cantant de protesta occità Marti, titulat *Lo pais que vol viure*, que segons Wipf agradava molt a Pous. També hi ha diversos volums relacionats amb la història del catarisme i altres temes occitans.

A la primavera de 1976 va fer “una curta estada amb diversos amics a Peníscola” (Torrents 1976, 23). Cotrina (c. p.) comenta: “Quan va estar així malalt, la seva il·lusió era anar allà, i va anar-hi uns quants dies; en Torrents i jo el vam anar a veure i encara era ben bé ell.” Wipf (c. p.) concreta més aquesta estada a Peníscola: diu que hi van anar pel març de 1976 i s'hi van estar fins a final d'abril, però molt probablement la memòria li gasta una mala passada, i el més probable és que hi arribessin a mitjan abril i s'hi estiguessin fins a començament de maig.¹¹³ Van rebre-hi moltes visites d'amics i Pous va poder veure el primer número del diari *Avui*, que va sortir per Sant Jordi. Wipf diu que això li va fer “una il·lusió tremenda”.

Abans d'anar a Peníscola, degué passar per Manlleu. Esteve (c. p.) recorda que va anar a veure'l allà, a casa seva –li sembla recordar que era per Setmana Santa o una mica abans i que hi va anar amb Serrallonga i Cotrina– i que van sopar junts. Diu que Pous “estava mig animat, mig no” i que “feia al·lusions constantment al seu mal, o sigui la paraula ‘càncer’ la feia sortir constantment, (...) fent-hi broma, eh? (...), però la paraula

¹¹³ D'una banda, entre els papers de Pous a Zuric hi ha una factura per dues nits passades en un hotel de Tübingen datada el 4 d'abril de 1976 i una altra de material per a la llar datada a Benicarló el 3 de maig de 1976. I, de l'altra, sabem que tornant de Peníscola Pous va participar en la presentació del volum de traduccions de Celan que es va fer a Vic el 13 de maig (v. *infra*).

‘càncer’ la feia sortir molt sovint”.¹¹⁴ Alhora, Esteve diu que van parlar també “dels problemes de Catalunya, de la llengua especialment, que si (...) en aquell moment no sortien escriptors importants... Sé que aquest problema va sortir.”

Quant a l’actitud de Pous respecte a la seva malaltia, Cotrina (c. p.) comenta: “Ell creia que era capaç de vènce’l, i lluitava fins al màxim.” També confirma que en parlava constantment i hi feia broma: per exemple, li agradava dir-ne “la càncera”, perquè ho havia sentit a una pagesa.

A començament de maig de 1976 es va publicar el volum de versions de Paul Celan. El dia 13 se’n va fer una presentació a la llibreria La Tralla de Vic, a la qual va assistir Pous, venint de Peníscola i abans de tornar cap a Suïssa. Segons explica Torrents (1977, 49), durant aquest acte Pous “llegí, amb una marcada però fatigosa entonació, el poema *Call estret*, i el comentà”.¹¹⁵

De retorn a Zuric, Pous va empitjorar ràpidament. Cotrina i Torrents van anar a buscar-lo per portar-lo a Barcelona, i el 21 de juliol va ser ingressat a la clínica de Sant Honorat, de l’Avinguda Tibidabo. Sarsanedas (1999b) ha explicat que va visitar Pous a la clínica i el va trobar “prou animat”, i hi afegí: “No vaig pas tenir la certesa que no ens tornàrem a veure.” Cotrina, que va acompanyar-lo en els últims moments, comenta que abans de morir, quan ja desvariejava, Pous va començar a recitar per a sorpresa seva tota una llista de noms de sants.

Va morir el 6 d’agost a la clínica, segons Torrents (1976, 23), tot i que el certificat oficial de defunció dona Manlleu com a lloc del decés. *La Vanguardia* del dia 7 publicava una breu nota biogràfico-necrològica de Pous sense signar, en la qual s’anunciava per a aquell dia mateix a la tarda el funeral a l’església parroquial de Manlleu i el posterior enterrament al cementiri de la vila. Al mateix diari apareixia una nota de la família, en català, en què s’anunciava la missa d’enterrament per a tres quarts de set de la tarda. La mateixa nota, amb algunes variants insignificants, va aparèixer a l’*Avui*, que a més publicava una notícia biogràfica a càrrec de Vicenç Lozano. A l’enterrament hi va assistir

¹¹⁴ Aquesta actitud entre desafiant i macabra respecte a la malaltia es palesa també en unes fotos que conserva Wipf, on Pous, somrient, posa nu de cintura cap amunt, mostrant les cicatrius de l’operació i les marques de la radioteràpia.

¹¹⁵ En un altre lloc el mateix Torrents (1990a) diu que també hi va llegir el poema “Fuga de la mort”.

el bisbe de Vic, Ramon Masnou, segons testimoni de Triadú (c. p.), que hi va ser present.

1.14. RECONeixEMENT I VIGÈNCIA PòSTUMS

Pocs dies després de la mort de Pous, se celebrava a Vic la Universitat Catalana d'Estiu, que li va retre un homenatge. Segons una nota personal de Segimon Serrallonga, l'acte es va fer el dia 11 i va consistir en una presentació del mateix Serrallonga, seguida d'una lectura de poemes de Pous a càrrec de Serrallonga (de *L'inútil plor*) i de l'actor Joan Anguera (d'*El nou bon sempre*), i d'una lectura de poemes propis per part de Jaume Medina, Miquel Desclot, Segimon Serrallonga, Anton Carrera, Víctor Sunyol, Lluís Solà i Miquel Martí i Pol (en aquest darrer cas per boca d'algú altre que Serrallonga no esmenta).

Després de la seva mort van aparèixer diversos articles a la premsa catalana, espanyola i estrangera glossant-ne la vida i l'obra, entre els quals cal destacar el que va publicar Antonio Tovar a la *Gaceta Ilustrada*, amb una traducció remarcable al castellà –encara que contingui alguns errors– del poema pòstum de Pous titulat “Zürichsee” (v. 3.5.a).

La versió original d'aquest poema va ser publicada el gener de 1977 al primer número de la revista *Reduccions*, com a homenatge dels seus amics i companys de tantes aventures intel·lectuals.¹¹⁶ En números posteriors de la revista van aparèixer altres textos inèdits –o poc coneguts– de Pous, inclosa la seva correspondència amb Carles Riba. Tot

¹¹⁶ Una nota de la redacció explica que aquest primer número de *Reduccions* estava ja pràcticament enllestit quan va morir Pous, i que van modificar-ne el contingut, afegint-hi el poema “Zürichsee” i un article de Torrents sobre les seves traduccions de Celan com a “record i homenatge”. La nota diu que Pous “havia batejat la revista i n’havia de ser redactor”, i de fet el seu nom apareix a la llista de redactors d’aquest primer número, juntament amb Miquel Martí i Pol, Jordi Sarrate, Segimon Serrallonga i Ricard Torrents, a banda de Lluís Solà, que hi figura com a director.

i això, encara ara hi ha una part considerable de l'obra de Pous, tant en poesia com en prosa, que no ha estat mai publicada.

L'any 1978 Johannes Hösle va publicar una antologia de narrativa catalana a l'editorial Manesse de Zuric, amb el títol *Katalanische Erzähler*, de la qual, segons explica el mateix Hösle (1990), encara havia tingut temps de discutir la tria amb Pous. Un any més tard, el 1979, aparegué la versió alemanya de *La Plaça del Diamant*, i a partir d'aquest moment la traducció de literatura catalana a l'alemany s'aniria produint amb relativa normalitat.

El 1984 l'editorial Eumo va publicar les traduccions de Walter Benjamin fetes per Pous, que havien quedat inèdites, amb el títol *Art i literatura*.

L'any 1990 se li va fer un homenatge a Manlleu, en el qual van participar Serrallonga, Triadú, Hösle, Haensch i Torrents, a més de l'aleshores alcalde de la ciutat, Joan Usart. S'hi va presentar una exposició sobre Pous i el grup Llambrot Teatre va escenificar una lectura dels seus poemes amb acompanyament al piano de Joan Rubinat. Amb motiu d'aquest homenatge, l'Institut de Manlleu va ser batejat amb el nom d'Institut de Batxillerat Antoni Pous i Argila.¹¹⁷

L'1 de desembre de 1999 va tenir lloc un altre homenatge a Igualada, amb la participació de Serrallonga, Torrents i diversos membres del grup Lacetània, entre els quals Magí Puig i Gubern, Anna Maria Vaqués i Pius Morera. Triadú, Martí i Pol i Sarsanedas, que hi havien estat convidats, van enviar textos d'adhesió a l'acte. Amb aquesta avinentesa, el programa de Catalunya Cultura "Fum d'estampa", dirigit per Jordi Llavina, va emetre aquell dia una edició especial dedicada a Pous.

L'any 2001 la revista manlleuena *El Ter* va publicar un dossier titulat "25 anys de la mort del poeta Antoni Pous", amb articles, entre altres, de Josep Grau, Segimon Serrallonga i Ricard Torrents.

¹¹⁷ Cal dir, però, que aquesta decisió va ser controvertida: segons Joaquina Pous (c. p.), hi havia molta gent a Manlleu, també entre les autoritats, que no hi estaven d'acord, perquè Pous era –i segurament encara ara és– mal vist en alguns sectors de la vila.

